

УНИВЕРЗИТЕТ У НИШУ
ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ

Закон о народној скупштини
из 1861. године
(мастер рад)

Ментор

Проф. Др

Александар Ђорђевић

Студент

Јелена Иванов

Број Индекса М054/20-О

Ниш, 2021. године

САДРЖАЈ

УВОД.....	1
I НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ ОД ПРВОГ СРПСКОГ УСТАНКА ДО СВЕТОАНДРЕЈСКЕ СКУПШТИНЕ	3
1. Народне скупштине и самоуправа српског народа у XVIII веку	3
1.1. Самоуправа српског народа под турском влашћу	3
1.2. Народне скупштине у оквиру самоуправе српског народа	4
1.2.1. Кнежинска самоуправа.....	5
1.2.1.1. Кнежинске скупштине	5
1.2.1.2. Кнежински кнез	6
1.2.2. Сеоска самоуправа	7
1.2.2.1. Сеоски Кнез и Сеоски Кмет.....	7
1.2.2.2. Сеоски збор	7
1.2.3. Породична задруга.....	8
1.2.3.1. Веће породичне задруге	8
1.2.3.2. Старшина породичне задруге.....	8
2. Народне скупштине Првог српског устанка (од 1804.-1813. године)	9
2.1. Карактер Народних скупштина Првог српског устанка	9
2.2. Сазивање и састав Народних скупштина Првог српског устанка.....	10
2.3. Одлучивање и Надлежност Народних Скупштина Првог српског устанка	11
3. Народне скупштине за време прве владавине Династије Обреновић	12
3.1. Народне скупштине Другог српског устанка.....	12
3.2. Народне скупштине у периоду од 1815. до 1835. године	13
3.2.1. Састав и надлежност народних скупштина у периоду од 1815. до 1835.године	14
3.3. Народне скупштине и „Сретењски Устав“.....	15
3.3.1. Одредбе Сретењског устава о народној скупштини	16
3.4. Народне скупштине и „Турски устав“	18
3.4.1. Положај Народне Скупштине према Уставу из 1838. године.....	19
4. Народне скупштине у доба „Уставобранитеља“	21
4.1. Карактер Народних Скупштина уставобранитељског режима.....	22
4.2. Сазивање народних скупштина у периоду до 1843. године.....	23
4.3. Сазивање народних скупштина у периоду после 1843. године	24
4.3.1. „Петровска“ народна скупштина.....	25
II СВЕТОАНДРЕЈСКА СКУПШТИНА И ЗАКОНИ О НАРОДНОЈ СКУПШТИНИ ИЗ 1858. И 1859.ГОДИНЕ.....	27
1. Криза уставобранитељског режима.....	27
1.1. Париски мир и мешање Аустрије у српску политику.....	27

1.2. Друштвена и економска криза	27
1.3. Политичка криза	28
1.3.1. Узроци сукоба између Кнеза и Савета	28
1.3.2. Кнез Александар Карађорђевић и Савет.....	30
1.3.3. „Тенкина завера „	32
2. НАРОДНА СКУПШТИНА У ВРЕМЕ КРИЗЕ УСТАВОБРАНИТЕЉСКОГ РЕЖИМА.....	33
3. ЗАКОН О „СВЕТОАНДРЕЈСКОЈ“ СКУПШТИНИ	35
3.1. Садржина Закона о „Светоандрејској“ скупштини	36
4. СВЕТОАНДРЕЈСКА НАРОДНА СКУПШТИНА	45
4.1. Састав скупштине	46
4.2. Рад Светоандрејске скупштине.....	46
4.2.1. Повратак Милоша Обреновића на власт.....	47
4.2.2. Нацрт Закона о народној скупштини.....	49
4.2.2.1. Садржина Нацрта Закона о народној скупштини	49
5. ЗАКОН О НАРОДНОЈ СКУПШТИНИ ОД 05. ЈАНУАРА 1859. ГОДИНЕ	52
5.1. Садржина закона	53
6. ЗАКОН О НАРОДНОЈ СКУПШТИНИ ОД 14. ЈАНУАРА 1859. ГОДИНЕ	59
III ДРУГА ВЛАДАВИНА КНЕЗА МИЛОША ОБРЕНОВИЋА И ЗАКОН О	
НАРОДНОЈ СКУПШТИНИ ИЗ 1860. ГОДИНЕ	62
1. Народне Скупштине у време друге владавине Кнеза Милоша	62
2. Закон о Народној Скупштини од 30. Јуна 1860. ГОДИНЕ	63
2.1. Садржина Закона о Народној Скупштини од 30. Јуна 1860. године.....	63
IV ДРУГА ВЛАДАВИНА КНЕЗА МИХАИЛА И ПРЕДРАДЊЕ ЗА ЗАКОН О	
НАРОДНОЈ СКУПШТИНИ ИЗ 1861. ГОДИНЕ	66
1. Народне Скупштине за време друге владавине Кнеза Михаила.....	66
2. Уставни закони Кнеза Михаила	67
3. ПРЕОБРАЖЕНСКА ВАНРЕДНА НАРОДНА СКУПШТИНА	68
V ЗАКОН О НАРОДНОЈ СКУПШТИНИ ИЗ 1861. ГОДИНЕ.....	72
1. САСТАВ Народне Скупштине ПРЕМА НОВОМ ЗАКОНУ	72
2. ИЗБОР Народних посланика	73
2.1. Активно и пасивно бирачко право према новом закону.....	73
2.2. Избор народних посланика.....	74
2.3. Број народних посланика	75
2.4. Положај Народних посланика.....	76
3. Пословник Народне Скупштине	77
3.1. Одржавање Народних скупштина	77

3.2. Сазивање и распуштање Народне скупштине	77
3.3. Потврђивање посланичких мандата	79
3.4. Отварање и почетак рада скупштине	79
3.5. Рад скупштине и начин одлучивања у скупштини	80
4. НАДЛЕЖНОСТ НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ	81
5. Однос СКУПШТИНЕ СА КНЕЗОМ И СОВЈЕТОМ	82
6. ЗНАЧАЈ ЗАКОНА О НАРОДНОЈ СКУПШТИНИ ИЗ 1861. ГОДИНЕ	83
ЗАКЉУЧАК	84
ПОПИС ЛИТЕРАТУРЕ	86
ПОПИС ОСТАЛЕ ИСТРАЖИВАЧКЕ ГРАЂЕ	88
САЖЕТАК И КЉУЧНЕ РЕЧИ	89
SUMMARY AND KEY WORDS	91
БИОГРАФИЈА	93

УВОД

У Србији XXI века, Народна скупштина је, и правно и фактички, највише представничко тело и носилац уставотворне и законодавне власти у Републици Србији. Њено седиште се налази у Београду. Њен рад је јаван. А сама скупштина, данас, у оквиру својих надлежности врши представничку, законодавну, изборну и контролну функцију. Постојање и рад Народне скупштине, данас су регулисани, пре свега Уставом наше земље, а затим и Законом о Народној скупштини, Пословником народне скупштине, као и другим позитивним прописима.

Међутим на самом почетку, у првих педесет година свог постојања, Народна скупштина није имала положај који ужива данас. У периоду од 1804. године до 1858. године, она је била установа обичајног права чије постојање није било предвиђено и регулисано ниједним нормативним актом тог доба.

Први Закон о Народној скупштини донет је у 28. октобра 1858. године и он је био *lex specialis* тј. важио је само за чувену Светоандрејску Скупштину. На тој Скупштини, у јануару 1859. године донет је други закон о Народној Скупштини - Закон од 05. Јануара 1859. године, који је већ 14. јануара те исте 1859. године замењен новим, трећим Законом Народной скупштини.

На предлог Малогоспојинске Скупштине - да се измени Закон о Народној скупштини од 14. јануара 1859. године, Кнез Милош Обреновић је, у сагласности са Совјетом, у Београду, 30 јуна 1860. године, донео четврти Закон о народној скупштини.

Процес регулисања положаја Народне скупштине у овом периоду заокружен је доношењем петог Закона о Народној Скупштини, од стране Кнеза Михаила, дана 17. августа 1861. године - који Закон је предмет овог рада

На овај начин, напред наведеним кумулативним радњама, у периоду од 1858. до 1861. године, ударен је темељ представничког система у Србији, а Народна скупштина је, иако овим законима доста ограничена и сведена на један саветодавни орган, ипак по први пут добила свој нормативни оквир и предвиђеност у закону, тако да се без ње више није могло.

Због свега наведеног, Закон о народној скупштини од 17. Августа 1861. године који је тема овог рада, не може се посматрати као изолована појава која је настала самостално, без утицаја политичких и друштвених фактора, као и догађаја који су

обликовали државни и друштвени живот тог доба. Да би се потпуно и правилно разумела сврха доношења и садржина самог закона, он се мора схватити као збир свега онога што се догађало у периоду од 1804. године до 1861. године, притом се не сме изоставити ни чињеница да је донесен на већ изграђеном темељу од поменутих Закона о народној скупштини из 1859. и 1860. године који су му претходили.

Имајући у виду све ово, рад ће пратити напред поменути логику и у складу са њом биће подељен на неколико поглавља, чија се садржина и редослед, за оног ко ово чита, већ назиру.

У првом поглављу рада, биће изложена сазнања о положају и надлежности народне скупштине у периоду од Првог српског устанка до Светоандрејске скупштине, за свако раздобље у том периоду понаособ, све са циљем да утврде порекло, положај и улога ове установе у државном и друштвеном животу српског народа тог доба, као и начин на који се она развијала и еволуирала кроз време.

У другом поглављу биће обрађени: положај Народне скупштине у време кризе уставобранитељског режима, Закон о (Светоандрејској) народној скупштини из 1858. године на основу кога је сазвана чувена Светоандрејска скупштина, затим Протоколи Светоандрејске скупштине, као и оба Закона о народној скупштини из јануара 1859. године донети за време њеног заседања.

Треће поглавље биће посвећено положају Народне скупштине за време друге владавине Кнеза Милоша Обреновића и Закону о народној скупштини из 1860. године.

Четврто поглавље односиће се стање у држави непосредно пред само доношење Закона о народној скупштини из 1861. године. Њиме је обухваћен Протокол Св. Преображенске скупштине и положај Народне Скупштине у време друге владавине Кнеза Михајла Обреновића, као и покушај Кнеза Михаила да, мимо Порте, доношењем уставних закона – међу којима је био Закон о народној скупштини из 1861. године - промени Устав Кнежевине Србије из 1838. године.

Како су на напред описани начин детаљно представљени порекло и основа из које је предметни Закон поникао, последње, Пето поглавље биће посвећено самој садржини закона и његовом значају за успостављање Народне скупштине као носиоца законодавне власти. Тиме је закружен цео процес анализе порекла и садржаја предметног закона.

На крају овог уводног дела, истичем и да је већина датума који се спомињу у тексту, уколико није другачије назначено, означена у складу са јулијанским календаром, који је том периоду, у Кнежевини Србији, био на снази.

I НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ ОД ПРВОГ СРПСКОГ УСТАНКА ДО СВЕТОАНДРЕЈСКЕ СКУПШТИНЕ

Иако се у периоду до 1804. године, не може говорити о постојању народних скупштина у правом смислу те речи, из историјских извора поуздано се може закључити да је наш народ још у периоду пре избијања првог српског устанка, па чак и пре тога - у периоду средњовековне Србије, знао шта је заједничко решавање народних проблема и заједничка одговорност, утолико пре што је, у свим нашим крајевима, у разним облицима, све до првог српског устанка, а и после њега, било установа преко којих је народ, без обзира на власт под којом се налазио, понајчешће у оквиру какве локалне аутономије, сам решавао нека питања која су га интересовала и да је окупљање српских народних старешина ради решавања заједничких народних проблема одувек је било део српског народног духа и народне традиције.¹ И мада је јасно да се извор и порекло установе наших првих народних скупштина не може тражити у наслону на средњовековне саборе,² не може се порећи ни чињеница да нашем народу скуп(штина) народних старешина, као начин одлучивања у заједници - никада није била страна.

1. Народне скупштине и самоуправа српског народа у XVIII веку

1.1. Самоуправа српског народа под турском влашћу

Од окупације Балканског полуострва, Османско Царство се састојало из два дела: Румелијски (европски) и Анадолијски (малоазијски) беглербеглук. Беглебеглук (Ејалет, Пашалук) је био највећа управно –војна јединица те државе на чијем челу се налазио беглербег (паша). Освајањем Султана Сулејмана I, број беглербеглука је повећан на 40, од чега је 26 било у европском делу, а међу њима су били и пашалуци већински или претежно насељени Србима.³

Беглербеглуци су даље били подељени на санџаке (вилајете) који су представљали основне војно –управне јединце Османског Царства, на чијем челу налазио санџак (алај) –бег, а санџаци су се даље делили на нахије –које су се углавном

¹ Чедомил Митриновић, Милош Н. Брашић, Југословенске Народне Скупштине и Сабори, Београд, 1937, Издање Народне Скупштине Краљевине Југославије, стр. 3

² *Ibid.*

³ Зоран. С. Мирковић, Српска Правна Историја, Београд, 2017, Универзитет у Београду - Правни Факултет, Центар за Издаваштво и информисање, стр. 100

поклапале са средњовековним жупама.⁴ На челу нахија налазио се субпаша или војвода, а од XVIII века- муселим. У оквиру нахија су повремено одржаване нахијске скупштине које нису имале неки самоуправни значај, већ је њихова главна функција била разрезивање пореза.⁵

Ова административно-територијална подела Османског царства није била једнообразна, пре свега због тога што се турска власт простирала само до нивоа нахија. Испод нахијске власти, у освојеним земљама, постојали су различити облици локалне организације народа са мањим или већим аутономијама (у зависности од народа, начина освајања и других чинилаца). Чак и тамо где је у потпуности уведен турски управни систем, турска власт се такође није протезала даље од нивоа нахије, што је довело до развоја локалне самоуправе.⁶

Што се тиче српског народа под турском влашћу, српски самоуправни живот под османском влашћу одвијао се организован у оквиру кнежина, села и породичних задруга.⁷ Кнежина, село и породична задруга, у овом периоду, биле су основне јединице друштвене и породичне организације на готово целокупном етничком простору српског народа под османском влашћу, што је укључивало територију данашње Србије и Босне и Херцеговине. Изузетак је представљала једино територија старе Црне Горе која је са своје четири нахије била област типичног племенског уређења.⁸

1.2. Народне скупштине у оквиру самоуправе српског народа

О постојању народне скупштине у правом смислу те речи се, за време турске владавине над српским народом, у XVIII веку, не може се говорити, јер српски народ тада није имао своју независну државу, већ је био саставни део Османског царства које је имало своје државне органе. Отуда се, о скупштини, у овом периоду, може говорити само условно- као о установи обичајног права у Срба и органу српске народне самоуправе, који је радио под контролом турске власти и као такав, на свом територијалном опсегу био задужен за разрезивање пореза, доношење одлука и решавање текућих ствари и проблема једне српске самоуправе (кнежине, села).

⁴ *Ibid.*

⁵ *Ibid.*

⁶ Љубомирка Кркљуш, Правна историја српског народа, шесто издање, Београд, 2014, За издавача: Правни факултет Универзитета у Београду-Центар за издаваштво и информисање, стр.114

⁷ *Op.cit.*, Зоран. С. Мирковић, Српска Правна Историја, стр.106

⁸ *Ibid.*, стр. 108

Оно што је у овом периоду највише личило на скупштину као државни орган биле су нахијске скупштине – у оквиру нахије и кнежинске скупштине у оквиру кнежинске самоуправе. Осим њих скупштински начин одлучивања био је заступљен како у оквиру села - у виду сеоских зборова, тако и у оквиру саме породичне задруге-у виду породичног већа . Кнежинске скупштине су - упркос чињеници да њихово постојање формално, ниједним нормативним актом, није било предвиђено - фактички редовно одржаване и “*биле врховни самоуправни орган и представник самоуправног живота у свакој кнежини односно селу.*”⁹

Чињеница да су турски органи власти контролисали рад ових скупштина сведочи о томе да је ова врста народне самоуправе била призната од стране турске власти. Кнежинска самоуправа је, осим напред наведеног, била значајна и по томе што је у овом периоду представљала и организациони оквир који је створио услове да се српски народ међусобно повеже и оспособи за борбу у првом српском устанку.¹⁰

1.2.1. Кнежинска самоуправа

Термин „Кнежинска самоуправа“ означавао је аутономију коју су Срби имали у селима и кнежинама под османском влашћу.¹¹ Кнежина је била територијална јединица испод нахије и обухватала је више села. У кнежинама су постојала два органа народне самоуправе - кнежинска скупштина и кнежински кнез (обор кнез, бератлија).¹²

1.2.1.1. Кнежинске скупштине

Кнежинска скупштина се у свакој кнежини одржавала редовно, на неком сталном месту и била је састављена од знатнијих људи - кметова свих села и других виђенијих људи те кнежевине.¹³

Као највиши орган народне самоуправе ова скупштина је у првом реду разрезивала порезе на свом територијалном опсегу, у складу са локалним обичајима и привредно-географским приликама, водила бригу о манастирима, црквама, путевима,

⁹ Др Драгош Јевтић, Др Драгољуб Поповић, Народна правна историја, шесто издање, Београд, 2015, Правни факултет Универзитета у Београду-Центар за издаваштво и информисање, стр. 104

¹⁰ *Ibid.*, стр. 105

¹¹ *Op.cit.* Зоран. С. Мирковић, Српска Правна Историја, стр. 106

¹² *Ibid.*

¹³ Мирослав М. Свирчевић (Балканолошки институт САНУ, Београд) , Кнежинска и сеоска самоуправа у Србији 1739-1788-делокруг и идентитет локалне самоуправе у Србији од Београдског мира (1739) до Аустријско-турског рата (1788) и Кочине крајине, Оригиналан научни рад УДК 949.602:323.17 (=861)“17“ , Balcanica 2002 Volume , Issue 32-33, Pages: 183-196, стр. 184; Преузето дана 17.11.2021. у 21:21 часова , на сајту: <http://www.doiserbia.nb.rs/Article.aspx?ID=0350-76530233183S#.YZVjvVXMLIV>

као и решавала веће судске спорове и друга питања од значаја за кнежину. По потреби је бирала и кнежинског кнеза. Све ове функције скупштина је вршила у складу са вековима утврђиваним обичајним правом, уз надзор турских органа власти у нахији.¹⁴

Током првог српског устанка, органи кнежинске самоуправе су и даље постојали, али је њихова самоуправна власт већ од 1804. године постепено сужавана и ограничавана у корист нових војних органа. Уставним актима од 14.децембра 1808. године и 11.јануара 1811. године укинута су кнежинска и сеоска самоуправа и успостављен централизам. Као последица тога укинута су и нахијске и кнежинске скупштине.¹⁵

1.2.1.2. Кнежински кнез

Поред Кнежинских скупштина, свака Кнежина имала је и свог Кнеза. Кнежински кнез, као самоуправни старешина у Србији XVIII века, биран је на кнежинској скупштини, а затим је њихов мандат био потврђиван и бератом надлежног турског органа. Због тога се често називао и берталијом.¹⁶

Звање кнежинског кнеза било је почасно и без плате. Кнежеви су углавном бирани из исте породице, а временом је његов положај постао наследан. Такође изабрани кнез морао је родом бити из кнежине на чије се чело постављао.¹⁷

Што се тиче положаја, Кнежеви у Србији тог доба, су у свему били попут својих сународника “*и у домаћем животу слабо су се разликовали од осталијех сељака*“.¹⁸ Кнежеви нису имали повластице због своје функције, нити су њихови земљишни поседи били ослобођени од административних намета и феудалне ренте. Седиште њихове кнежине је обично било у оним селима где су становали.¹⁹

Што се тиче њихове функције, кнежински кнезови су најпре обављали оне послове које су на њих пренели турски органи власти делегацијом надлежности, а затим су решавали и она питања која нису била изричито регулисана турским правним прописима. Због тога су они истовремено имали карактер и турског државног органа и

¹⁴ *Ibid.*

¹⁵ *Op.cit.*, Др Драгош Јевтић, Др Драгољуб Поповић, Народна правна историја, стр. 106

¹⁶ *Op.cit.*, Мирослав М. Свирчевић (Балканолошки институт САНУ, Београд), Кнежинска и сеоска самоуправа у Србији 1739-1788-делокруг и идентитет локалне самоуправе у Србији од Београдског мира (1739) до Аустријско-турског рата (1788) и Кочине крајине, стр. 186

¹⁷ *Ibid.*

¹⁸ *Ibid.*

¹⁹ *Ibid.*

органа народне самоуправе.²⁰ Њихова основна функција била је разрезивање и прикупљање пореза у својој нахији, а бринуо се и одржавању јавног реда и мира, пресуђивао мање кривице и расправљао спорове који би настајали између сељака и његове кнежине. Поред тога, преко Кнеза су турски органи власти комуницирали са народом у Кнежини.²¹ Надзор над радом Кнежинског Кнеза, као и код нежинских скупштина, вршили су нахијски муселеими и кадије – муслеими у чисто управним, а кадије у судским пословима.²²

1.2.2. Сеоска самоуправа

Село је било основна територијална јединица српске самоуправе за време турске власти. Оно је имало одређену самоуправу и органе власти које су бирали сами сељани,²³ а њени основни органи били су : Сеоски кмет, Сеоски кнез и Сеоски збор.²⁴

1.2.2.1. Сеоски Кнез и Сеоски Кмет

За сеоског кнеза се може рећи да је био „од данас до сјутра и да осим гола имена ништа више није имао“. Сеоски кнез није имао скоро никакву власт, њега је село постављало само у циљу сакупљања царског пореза. Након што би извршио функцију коју је био изабран више га нико није сматрао кнезом.²⁵

Сеоски кмет је био стрешина села који управљао селом и водио бригу о њему. Њега је народ бирао на Сеоском збору и за разлику од сеоских кнезова уживао је велико поверење и углед код народа. У селу је , поред осталог, вршио полицијску функцију, а пресуђивао је и у ситним грађанским парницама.²⁶

1.2.2.2. Сеоски збор

Сеоски збор је био трећи управни орган у оквиру села и њега су чинили сви одрасли мушкарци села. У његовој надлежности били су избор кмета, разрезивање пореских обавеза за село, суђење за ситна дела и уређивање међусобних односа међу

²⁰ *Ibid.*

²¹ *Ibid.* , стр. 187

²² *Ibid.*

²³ *Op.cit.*, Зоран. С. Мирковић, Српска Правна Историја , стр.106

²⁴ *Op.cit.*, Мирослав М. Свирчевић (Балканолошки институт САНУ, Београд) , Кнежинска и сеоска самоуправа у Србији 1739-1788-делокруг и идентитет локалне самоуправе у Србији од Београдског мира (1739) до Аустријско-турског рата (1788) и Кочине крајине, стр. 192

²⁵ *Ibid.*

²⁶ *Ibid.*

жителима села.²⁷

1.2.3. Породична задруга

Задруга је била основни начин организовања српске породице у овом периоду и као таква представљала је веома важну установу заштите и опстанка српског народа у време турске владавине над њим.²⁸ Она се базирала на постојању заједнице живота њених чланова – које су чинили пре свега сродници по мушкој линији и њихове породице, али и друга лица: усвојеници, удовица која се вратила родној кући са децом, као и рођаци са женске стране.²⁹ Постојање заједничког живота подразумевало је, пре свега, заједничког породичног старешину, вођење заједничке економије, равноправност чланова у доношењу одлука, бригу о старим и немоћним члановима породице, заједничку производњу по принципу поделе рада и колективну својину над непокретностима и осталим општим добрима (уз постојање индивидуалне својине над личним стварима као што су одећа, обућа, накит и слично).³⁰ Иако су чланови задруге обично живели на једном месту – уз могућност да свако има своју породичну кућу или просторије за спавање - често се је дешавало да поједини чланови задруге већи део године проведу на другом месту (ван задруге) – где су били задужени да обављају своју дужност додељену расподелом посла. Одсуство поједних чланова током године није значило прекид заједнице живота, јер су били одсутни због потребе заједнице.³¹

Задруга је била организована тако да има Стрешину задруге, Домаћицу задруге (стрешину над женама) и Веће Задруге.³²

1.2.3.1. Веће породичне задруге

У овом периоду, скупштински начин одлучивања постојао је чак и на нивоу Породице. Најважније одлуке у вези Задруге и живота у њој доносило је Веће Задруге које су чинили сви одрасли мушки чланови задруге и које је у Задрузи имало пуну власт, док је Стрешина, био задужен само за извршавање одлуке Већа.

1.2.3.2. Старешина породичне задруге

Положај Стрешине задруге зависио је од типа задруге. У том периоду

²⁷ Н. Ранђеловић, Историја права 2, Ниш, 2012, стр. 50

²⁸ *Op.cit.*, Зоран. С. Мирковић, Српска Правна Историја, стр.106

²⁹ *Ibid.*, стр.107

³⁰ *Ibid.*

³¹ *Ibid.*

³² *Ibid.*

разликовале су се две врсте Задруга: „Задруга настала природним путем од мале породице“ у којој је породични стрешина постајао најстарији мушкарац (деда или отац) и „Братска задруга“ која је настајала након смрти породичног стрешине - ако браћа одлуче да остану у задрузи. У овом другом случају стрешина је постајао онај кога је претходни старешина припремао за ту функцију или онај кога изабере Веће.³³

У првом случају Стрешина, као најстарији члан Задруге, био је стварни господар и могао је самостално да располаже имањем.³⁴ У другом случају Стрешина је имао почаст и уважавање, али није могао да доноси крупне одлуке. Стрешина је у овом случају имао дужност и да води задругу, распоређује послове и брине о томе да они буду извршени, да води рачуна о добрим односима у кући, да заступа Задругу на Сеоском збору и код власти, као и да организује и спроводи у дело одлуке које донело Веће задруге.³⁵

2. Народне скупштине Првог српског устанка (од 1804.-1813. године)

2.1. Карактер Народних скупштина Првог српског устанка

Скупштине из времена првог српског устанка биле су установа обичајног права.³⁶ Упркос чињеници да су фактички постојале, редовно се састајале и да су се на њима доносиле све најважније одлуке које се тичу устанка и судбине српског народа- укључујући и саму одлуку о подизању устанка- сазивање скупштине, њихов састав и надлежност, у периоду од 1804. до 1813. године, нису били утврђени ниједним нормативним актом.³⁷ Разноразним нормативним актима овог периода, од којих би се неки могли назвати законима и уставним актима, регулисани су положај и функција Војвода и Правитељствујућег Совјета, као и њихови међусобни односи, али у ниједним од тих аката Народна скупштина се не помиње.³⁸ Такође, због револуционарно-ратних услова услова у којима су сазиване, Народне скупштине овог

³³ *Ibid.*

³⁴ *Ibid.*

³⁵ *Ibid.*

³⁶ *Op.cit.*, Чедомил Митриновић, Милош Н. Брашић, Југословенске Народне Скупштине и Сабори, стр. 3

³⁷ *Op.cit.*, Др Драгош Јевтић, Др Драгољуб Поповић, Народна правна историја, стр. 103

³⁸ *Ibid.*, стр. 108-114

времена имале су и устанички и револуционарни карактер, а имајући у виду и њихов састав тј. ко их је чини, о можемо рећи да су оне по свом карактеру биле старешинске.³⁹

2.2. Сазивање и састав Народних скупштина Првог српског устанка

Прва устаничка скупштина одржана је у селу Орашац, на месту познатом као Марићевића јаруга, „ на Сретење “ дана 02. фебруара 1804. године. На скупу је донета одлука о подизању првог српског устанка, а за вођу устанка изабран је Ђорђе Петровић – звани Карађорђе.⁴⁰

Од тада су скупштине сазиване Карађорђевим писмом појединим стрешинама, али било је и случаја да је сазивање вршено и од стране Савета.⁴¹ Скупштине овог периода сазиване су редовно- једном годишње (на почетку године о Малом Божићу тј. о Православној Новој Години) и ванредно по потреби⁴². Трајале су по неколико дана и углавном су се одржавале “под ведрим небом“ –на скровитом отвореном простору, а касније у манастирима, црквама или државним надлештвима.⁴³

Што се тиче скупштинског састава, може се рећи да је он произишао из организационог оквира кнежинске самоуправе и нове војно-управне организације која ју је, временом, потиснула. Наиме, како су у Београдском пашалуку, све до почетка устанка, и после, биле уобичајене кнежинске скупштине –у чијем раду су учествовале народне старешине једне кнежине - када је избио устанак, шта је, дакле, било логичније, него да се од кнежинских скупштина направе нахијске, а од нахијских, Скупштине народа састављене од главних народних старешина из целог пашалука и осталог побуњеног краја.⁴⁴ Ако томе додамо и нову управну организацију, која је сада била војног карактера, а према којој су се на челу нове управе налазиле Војводе (трговци, попови и хајдуци који су се истакли у борби- постављани од стране Карађорђа), које су имале власт у једној или више нахија⁴⁵, добија се комплетна слика о условима из којих је произишао састав народне скупштине, као и то ко је био одлучујући фактор приликом доношења одлука. Дакле, у састав народне скупштине, на челу са Карађорђем, улазили су и представници грађанске и војне управе - народне

³⁹ *Op.cit.*, Чедомил Митриновић, Милош Н. Брашић, Југословенске Народне Скупштине и Сабори, стр. 3

⁴⁰ *Ibid*, стр. 5

⁴¹ *Ibid*, стр. 4

⁴² *Op.cit.*, Зоран. С. Мирковић, Српска правна Историја, стр.116

⁴³ *Op.cit.*, Чедомил Митриновић, Милош Н. Брашић, Југословенске Народне Скупштине и Сабори, стр. 4

⁴⁴ *Ibid*, стр. 3

⁴⁵ *Op.cit.* Љубомирка Кркљуш, Правна историја српског народа, стр. 133 и 134

старешине (војводе и кнезови) који су на те положаје долазили или тиме што их је поставио сам Карађорђе, или избором и потврдом саме скупштине. Но сем њих, на скупштине су позиване и ниже старешине и свештенство. Свештенство је током целог устанка у њему узимало много учешћа, па се и на скупштинама јавља у знатнијем броју. Напоследку, било је и случаја да су на скупштине позивани и неки виђенији људи који нису били никакви функционери у устаничкој земаљској управи, или су то имали тек да постану.⁴⁶

2.3. Одлучивање и Надлежност Народних Скупштина Првог српског устанка

Одлучујућу реч на скупштинама, осим Врховног Војводе (Карађорђе) имале су и Војводе, због чега су скупштине имале карактер стрешинских (војводских) скупштина.⁴⁷

Све важније интервенције које су, у томе погледу, вршили Карађорђе и народне старешине у односу према Турцима или иностранству, вршене су у име народа, а одлуке о њима доношене су на скупштинама, или су их скупштине накнадно одобравале.⁴⁸

Народне скупштине из времена првог устанка показивале су врло широк интерес за сва питања која су била у тесној вези са циљем устанка и организацијом земаљских установа које су требале да загарантују бољи живот српском народу.⁴⁹ Па тако, бирајући Карађорђа за врховног старешину и Војводу, и дајући му право да управља народом и устанком уз могућност да вођа устанка буде реизабран, скупштине су истовремено вршиле и акта суверене воље народа, и акта уставног карактера.⁵⁰

Осим ове скупштине су обављале и низ других функција: доносиле одлуке о успостављању судова у земљи и учествовале у организацији управних власти, са жељом да се у ослобођеној земљи заведе што бољи правни поредак; одлучивале су о рату и миру, као и о условима примирја; бавиле су се питањима војне организације, одлучивале о ратним операцијама, појачању војних ефектива и финансирању војних набавки - јер је од тих фактора зависио успех устанка; одлучивале су о склапању зајмова на страни и доносиле одлуке о томе како ће се платити војне набавке;⁵¹

⁴⁶ *Op.cit.*, Чедомил Митриновић, Милош Н. Брашић, Југословенске Народне Скупштине и Сабори, стр. 4

⁴⁷ *Op.cit.*, Зоран. С. Мирковић, Српска правна Историја, стр. 116

⁴⁸ *Op.cit.*, Чедомил Митриновић, Милош Н. Брашић, Југословенске Народне Скупштине и Сабори, стр. 5

⁴⁹ *Ibid.*

⁵⁰ *Ibid*, стр. 4

⁵¹ *Ibid.*

разрезивале данак на поједине нахије и доносиле су све друге значајније одлуке финансијске природе.⁵²

Скупштине су уређивале и сва верска питања и постављале црквене старешине; а решавале су и све жалбе из народа - укључујући и жалбе на рад народних старешина - у ком случају су позивале на одговорност поједине народне старешине, саслушавале их и кажњавале за учињене злоупотребе.⁵³

Другим речима, на Скупштинама су доношене одлуке којима су решавани сви важнији текући послови и питања која су била у тесној вези са циљем устанка и организацијом земаљских установа које су требале да загарантују бољи живот српског народа.

3. Народне скупштине за време прве владавине Династије Обреновић

У периоду прве владавине Династије Обреновић - нарочито за време Кнеза Милоша - скупштина је превасходно била „*Кнежев орган власти*“ преко којег је Кнез општио са народом и у њему тражио подршку када су прилике то захтевале. Она је, у овом периоду била и остала установа обичајног права, чији је значај од оснивања Државног Совјета почео да опада, нарочито у периоду након доношења „Турског“ Устава из 1838. године.

Сем Кнеза Милоша, коме је постојање народне скупштине ишло у корист, ниједан други политички фактор - ни кнежева опозиција оличена у будућим уставобранитељима, ни Порта, нити пак велике силе попут Русије, Аустрије и Енглеске нису марили за уређење постојања овог јако битног органа у Срба. Штавише, може се рећи да су сви они били и против успостављања Народне Скупштине као органа власти - Уставобранитељи, јер су желели да кнежеву власт „ослабе“ тако што ће му ускратити орган преко којег је он комуницирао са народом, а Порта и велике силе тог времена, јер би њено постојање као органа власти отежало сваки покушај да се кнежева власт ограничи путем Совјета.

3.1. Народне скупштине Другог српског устанка

После слома првог српског устанка, у Србији је поново успостављена турска

⁵² *Ibid*, стр. 5

⁵³ *Ibid*.

управа. Након што је већина устаничких вођа, укључујући и Карађорђа, отишла из Србије, војска се распустила својим кућама, а у Србију су се вратили Турци, који су под вођством Сулејман –паше, спровели одмазду због устанка - пљачкали су и палили села и убијали људе „ не штедећи ни старо, ни младо“. ⁵⁴ Прота Матеја Ненадовић је, у својим „Мемоарима“, овако описао тадашње стање : „На кога год Србина погледаш чини ти се као да њега гађају у срце или да он сам гори на ватри. У оваком несрећном стању премишљали смо шта да радимо, небо високо, земља тврда, а од Аустрије Турци затворили воду. Побећи се нема куд, а бранити се не можемо.“ ⁵⁵

Из напред наведеног јасно се види да је “ то време било погодно једино за тајне састанке првака, али не и за велике народне скупове“. ⁵⁶ Преостале вође из првог српског устанка и народне старешине - који су остали у Србији - међу којима је био и Милош Обреновић - окупљали су се по потреби, не би ли нашли решење за безизлазно стање у коме се налазио српски народ. Зато су скупштине овог периода, по свом карактеру, врло подсећале на своје претходнице из периода Првог српског устанка - оне су биле установа обичајног права, а због услова у којима су сазиване имале су и ратни и револуционарни карактер. На једној од тих скупштина - конкретно на Скупштини одржаној у Такову , на празник „Цвети“, 11.априла 1815. године , донета је одлука о подизању Другог српског устанака за чијег вођу је изабран Милош Обреновић. ⁵⁷

3.2. Народне скупштине у периоду од 1815. до 1835. године

У периоду после другог српског устанка, народне скупштине су фактички постојале, редовно се састајале, али су изгубиле на значају у односу на раније, јер се њихова функција сада свела, пре свега, на разрезивање пореза. Обзиром на чињеницу да сазивање скупштина, њихов састав и надлежност , у овом периоду, нису били утврђени ниједним нормативним актом и чињеницу да је чланове скупштине бирао Милош Обреновић лично, а не народ, може се закључити да скупштине у овом периоду нису биле ни орган власти, нити су биле народно-представничка тела. ⁵⁸

⁵⁴ Нил Попов, Србија и Русија-од Кочине крајине до Св.Андрејевске скупштине, свезка 1, Београд, 1870, Државна штампарија, стр. 100

⁵⁵ *Ibid.*

⁵⁶ *Op.cit.*, Чедомил Митриновић, Милош Н. Брашић, Југословенске Народне Скупштине и Сабори, стр. 19

⁵⁷ *Ibid.*, стр. 20

⁵⁸ *Op.cit.*, Др Драгош Јевтић, Др Драгољуб Поповић, Народна правна историја, стр. 120

Како је други српски устанак окончан је у новембру 1815. године, усменим споразумом закљученим између Милоша Обреновића и Маршали али-Паше, којим је, поред осталог, било предвиђено да „ (...) *паша и кнезови опредељују колико ће се плаћати данка, који да разреже скупштина на 110 округа, а да га купе од народа само српске власти.*“⁵⁹ и како је овај усмени споразум, потврђен султановим ферманима из 1816. године, чиме је фактичко стање претворено у правно,⁶⁰ главна функција скупштине постало је разрезивање пореза.

Скупштина је, у овом периоду, и даље била установа обичајног права чији састав, сазивање и надлежност нису били утврђени ниједним нормативним актом. Може се рећи и да су се, обзиром на све околности, разликовале Редовне скупштине од Ванредних (које могле су бити мале и велике).⁶¹ Ова подела је, наравно, незванична и условна, јер не постоји ниједан конкретан нормативни акт који је може поткрепити.

3.2.1. Састав и надлежност народних скупштина у периоду од 1815. до 1835.године

На редовним скупштинама - које су се одржавале два пута годишње (у пролеће, о Ђурђевдану и у јесен, о Митровдану) – разрезивао се порез. Редовне скупштине састајале су се о тим празницима, најобичније у месту где је боравио и Кнез Милош, или у Београду. По свршеном разрезу пореза, скупштинари су се враћали кућама, са дужношћу да у својој нахији прикупе онолико данка колико је на њу расписано, и да прикупљени новац на време предају Милошевим хазнадарима.⁶²

Мале ванредне скупштине сазивао је Кнез, а њима су углавном присуствовали чланови кнежеве породице, митрополит и епископи, чланови врховног и окружних судова, окружни капетани и главни кметови.⁶³

Велике" или „Општенародне“ народне скупштине, Кнез је сазивао само по потреби, када је народ требало обавестити о важним догађајима, правити „прошенија,, султану или покровитељским дворовима, или пак вршити и акта уставне, законодавне

⁵⁹ *Op.cit.*, Нил Попов, Србија и Русија-од Кочине крајине до Св.Андрејевске скупштине, свезка 1, стр.128

⁶⁰ *Op.cit.*, Зоран. С. Мирковић, Српска правна историја, стр. 119

⁶¹ Јаша М.Продановић, Уставни развитак и уставне борбе у Србији, Београд, 1936., Издавачко и књижарско предузеће Геца Кона.Д.-Београд, стр. 29

⁶² *Op.cit.*, Чедомил Митриновић, Милош Н. Брашић, Југословенске Народне Скупштине и Сабори, стр. 19

⁶³ Нил Попов, Србија и Русија-од Кочине крајине до Св.Андрејевске скупштине, свезка 2, Београд, 1870, Државна штампарија, стр. 263

власти, што је био случај код његова избора за врховног кнеза или при скупштинској одлуци о наследном кнежевском достојанству Милошевих законитих потомака.⁶⁴ Милош је, једну од таквих скупштина сазвао након закључења споразума са Маршали-али Пашом, са задатком да се потврди створено стање и донесе неколико важних закључака који су се односили на ново уређење земље.⁶⁵ На Скупштини, одржаној 19.децембра 1815. године, у Црнућу, поред осталог, Милош Обреновић је од стране Народне скупштине признат за Врховног кнеза, добивши титулу „Верховный Князь и правитель народа србског“;⁶⁶ На Великој скупштини, одржаној у Београду, о Митровдану, 06. новембра 1817. године, од стране скупштине проглашен је наследним кнезом Србије;⁶⁷ На Сретењској Великој народној скупштини одржаној у Крагујевцу 02. Фебруара 1835. године прочитан је Сретењски Устав.⁶⁸

Говорећи о саставу и улози скупштина - Михаило Гавриловић констатује да „Старешине и кнезови које су постале обични чиновници, које је Милош постављао, сакупљали су се кад их он позове и кога позове. Кад уз њих позове и виђеније кметове, отменије трговце, свештенике и друге људе онда⁶⁹ је то општенародна скупштина. Ови скупштинари нису бирани народом, већ су на заповест народних стрешина односно Милошевих чиновника, одлазили о свом руху и круху на скупштину где им је заповеђено. Милош их је сазивао кад је хтео и после дан, два распуштао, пошто им је дао савете или издао заповести које треба да истумаче народу, или пошто је добио њихове потписе на акте које им је поднео преко своје канцеларије или Народног суда“.⁷⁰

3.3. Народне скупштине и „Сретењски Устав“

Крај прве владавине владавине кнеза Милоша обележило је незадовољство у земљи које је било велико и сваки час праћено покретима и побунама које су се редовно завршавале сужавањем дотадашње кнежеве власти. Сукоб између Кнеза

⁶⁴ *Op.cit.*, Чедомил Митриновић, Милош Н. Брашић, Југословенске Народне Скупштине и Сабори, стр.19

⁶⁵ *Ibid.*

⁶⁶ *Ibid.*, стр. 21

⁶⁷ *Op.cit.*, Љубомирка Кркљуш, Правна историја српског народа, стр. 148

⁶⁸ *Op.cit.*, Чедомил Митриновић, Милош Н. Брашић, Југословенске Народне Скупштине и Сабори, стр. 38

⁶⁹ *Op.cit.*, Др Драгош Јевтић, Др Драгољуб Поповић, Народна правна историја, стр. 119

⁷⁰ *Ibid.*, стр. 120

Милоша и Савета, растао је из дана у дан, да би се на крају претворио у нетрпељивост која је брисала све обзире.⁷¹

Да би на један ефикасан начин ограничили Кнеза, народне старешине редовно су истицале потребу за доношење устава који би тачно одредио и умањио кнежеву власт, преневши сву законодавну радњу на Савет који би, у исто време, задржао и извршну власт — у најмању руку на тај начин што би се министри постављали из његове средине и њему били одговорни. Саветници би били доживотни, а Кнез их не би могао покретати како и кад хоће. Народ би, у томе случају, био заштићен од кнежеве самовоље.⁷²

Под притиском и после дугог колебања, Кнез Милош дао је 1835. године први српски устав - „Сретењски Устав“ - којим је тачно означен делокруг кнежеве власти, министара, Савета и Народне скупштине, али је и после тога наставио са својом дотадашњом праксом.⁷³ Управо тада, у оквиру „Сретењског Устава“, народна скупштина је добила свој први нормативни оквир, када је уз Кнеза и Државни Совјет, предвиђена као трећи орган власти.⁷⁴ „Сретењски Устав“ је прочитан на Сретењској великој народној скупштини, одржаној у Крагујевцу, 02. Фебруара 1835. године⁷⁵ и спада у категорију октроисаних устава тј. оних устава које монарх „подарује“ свом народу - иако је, као и већина устава тог типа, заправо извојеван од самог народа.⁷⁶ У њему је питање Народне скупштине регулисано, пре свега, Главом осмом Устава, члановима од 82 до 91, којима су ближе одређени састав, сазивање и надлежност народне скупштине. Мада се скупштина помињала и у његовим другим деловима.

3.3.1. Одредбе Сретењског устава о народној скупштини

Уставом из 1835. је било предвиђено да би народна скупштина требала бити састављена *„из сто најодабранији, најразумнији, најпоштенији и повјереније народно у највећем степену заслужујући депутата из свију окружија и свега Књажества*

⁷¹ *Op.cit.*, Чедомил Митриновић, Милош Н. Брашић, Југословенске Народне Скупштине и Сабори, стр. 51

⁷² *Ibid.*

⁷³ *Ibid.*

⁷⁴ *Op.cit.*, Зоран. С. Мирковић, Српска правна историја, стр. 129

⁷⁵ *Op.cit.*, Чедомил Митриновић, Милош Н. Брашић, Југословенске Народне Скупштине и Сабори, стр. 38

⁷⁶ *Op.cit.*, Љубомирка Кркљуш, Правна историја српског народа, стр. 154

Србије“⁷⁷, који притом морају бити старији од 30 година⁷⁸, чији ће начин избора и трајање мандата бити одређени посебним законом,⁷⁹ а чије ће присуство на народној скупштини финасирати „онај ко их шаље“.⁸⁰ Што се тиче сазивања Народне скупштине, уставом је било предвиђено да се она у свом пуном саставу, на Кнежев позив -„Княжескимъ указомъ“, састајала редовно сваке године –о Ђурђевдану и по потреби ванредно - више пута у години. Исто тако, скупштину је распуштао Кнез-указом, након завршетка посла ради којег је сазвана.⁸¹

Народна скупштина, осим законодавне иницијативе⁸² у виду права скупштине да Књазу и Државном Совјету подноси представке о жалбама и тегобама народа са захтевом или молбом да се то питање реши доношењем Закона,⁸³ није добила учешће у законодавној власти, која је била поверена Кнезу и Совјету,⁸⁴ али је добила право да заједно са та два органа одлучује о промени Устава.⁸⁵ Скупштина је такође водила рачуна о заштити слобода и права Срба - па је у том смислу имала право да Кнезу пријави сваку учињену злоупотребу од стране представника власти, укључујући и чланове Државног Совјета, који су својим понашањем нарушили устав и права грађана, утврђена уставом.⁸⁶ Међутим, главна улога скупштине у држави била је разрезивање пореза. Прво да уведе нови данак⁸⁷, утврди висину данка на годишњем нивоу⁸⁸, као и

⁷⁷ Зборник закона и уредаба у Књажеству Србији у досадањим зборницима нештампаних а изданих од 02. фебруара 1835. до 23. октобра 1875. године, 30, у Београду, Штампана и издање државне штампарије, 1877. (Уставъ Књажества Сербіе -изданъ и заклетвомъ потврђенъ о Сретенской скупштини 1835., у Крагујевцу, у Књажеско- Србској типографіи), стр. 14 (Чл.82, Устава)

⁷⁸ *Ibid.*(чл.83, Устава)

⁷⁹ *Ibid.*(чл.82, Устава)

⁸⁰ *Ibid.*(чл.84, Устава)

⁸¹ *Ibid.*(чл.85, Устава)

⁸² *Op.cit.*, Зоран. С. Мирковић, Српска правна историја, стр. 129

⁸³ *Op.cit.*, Зборник закона и уредаба у Књажеству Србији у досадањим зборницима нештампаних а изданих од 02. фебруара 1835. до 23. октобра 1875. године, (Уставъ Књажества Сербіе -изданъ и заклетвомъ потврђенъ о Сретенской скупштини 1835.), стр. 15 (Чл.90, Устава)

⁸⁴ *Op.cit.*, Зоран. С. Мирковић, Српска правна историја, стр. 129

⁸⁵ *Op.cit.*Зборник закона и уредаба у Књажеству Србији у досадањим зборницима нештампаних а изданих од 02. фебруара 1835. до 23. октобра 1875. године, (Уставъ Књажества Сербіе -изданъ и заклетвомъ потврђенъ о Сретенской скупштини 1835.), стр. 21 (Чл.140, Устава) и стр. 22 (Чл.141, Устава)

⁸⁶ *Ibid.*, стр. 15 (чл.90, Устава)

⁸⁷ *Ibid.*, стр. 14 (чл.86, Устава)

⁸⁸ *Ibid.*, стр. 15 (чл.87, Устава)

„право располагати данак на народ“⁸⁹, било је искључиво у надлежности скупштине и ниједан други орган није могао вршити ту функцију.

Такође, Министарство (Попечитељство) Финансија било је у обавези да сваке године, редовно, народној скупштини подноси рачуне о приходима и расходима.⁹⁰ Ни кнежева плата није се могла повећати без одобрења скупштине.⁹¹

Осим напред побројаних, народној скупштини дата су још нека овлашћења. Она је - заједно са Државним Совјетом - бирала кнеза у случају изумирања лозе Обреновића и предлагала га Порти на потврду.⁹² Такође Министарство финансија није могло узимати зајам за државне потребе - „*бацити народ Србски у дуг*“, уколико пред Кнезом, Државним Совјетом и Народном скупштином не докаже нужност тог зајма и од њих добије одобрење за то.⁹³ Народна скупштина је опредељивала и нужни трошак приликом подизања болница, школа и других државних установа, које су се градиле о општеном трошку.⁹⁴

Саветници и главне народне старешине нису били задовољни новим уставом. Уставом није била задовољна ни Порта, која је налазила да је само она позвана да Србији подари устав, Уставом нису били задовољни ни Руси- који су налазили да је тај устав исувише слободоуман; Њиме, напослетку, није била задовољна ни Аустрија која није могла дозволити да се уз њене границе, под једним слободоумнијим уставом, развија једна словенска држава која је у свако доба могла да буде опасна по њене словенске поданике.⁹⁵ Под притиском великих сила и Порте, Милош Обреновић је, месеца марта исте године, суспендовао овај Устав, а заједно са њим престале су и одредбе о народној скупштини.⁹⁶

3.4. Народне скупштине и „Турски устав“

„Сретењски устав“ није потрајао, али се од идеје да се у Србији донесе Устав

⁸⁹ *Ibid.*, стр. 15 (чл.91, Устава)

⁹⁰ *Ibid.*, стр. 15 (чл.88, Устава)

⁹¹ *Ibid.*, стр. 15 (чл.89, Устава)

⁹² *Ibid.*, стр. 6 (чл.28, ст.2, Устава)

⁹³ *Ibid.*, стр. 16 (чл.104, Устава)

⁹⁴ *Ibid.*, стр. 20 (чл.131, Устава)

⁹⁵ *Op.cit.*, Чедомил Митриновић, Милош Н. Брашић, Југословенске Народне Скупштине и Сабори, стр. 51

⁹⁶ *Op.cit.*, Зоран. С. Мирковић, Српска правна Историја, стр. 130

који ће ограничити кнежеву власт, није одустало. По његовом суспендовању, у Србији су, на све стране, почели да ничу уставни пројекти.⁹⁷ Како је уставно питање морало да се реши, Порта је у децембру („ од 10/22 до 12/24 декемврија“) 1838. године, Кнезу Милошу и српском народу, у облику султановог хатишерифа, даровала нови тзв. „Турски“ Устав.⁹⁸

Устав из 1838. био је управо онакав какав су желели не само Турска, Русија и Аустрија, него и Тома Вучић Перишић, Аврам Петронијевић и остали њихови другови који су постали доживотни саветници. Њиме су, поништене главне гаранције дате Србији у питањима њеног независног уређења, на што је имала право по хатишерифу који је претходио уставу.⁹⁹ Он је уништио и установу народне скупштине, чиме је народ изгубио и оно мало представничког права које је имао на основу Устава из 1835. године.¹⁰⁰ Незадовољан овим обртом ствари, Кнез Милош је био против овога устава и чинио све да би га изиграо. С друге стране, Устав су жустро бранили саветници и њихове присталице – због чега се за све њих усталио назив „Уставобранитељи“.¹⁰¹ Падом династије Обреновића, заведен је уставобранитељски режим који је трајао све до Светоандрејске скупштине.¹⁰²

3.4.1. Положај Народне Скупштине према Уставу из 1838. године

Након суспендовања Сретењског устава, Народне скупштине састајале су се ређе него ранијих година. Пореска и буџетска питања решавана су у Кнежевој канцеларији, а старешинама су само давани спискови колико пореза имају да прикупе у свом крају.¹⁰³ Нови Устав није предвиђао установу народне скупштине и у њему није било ни речи о њој.¹⁰⁴ Како је укидањем Устава из 1835. године, суспендовао и све одредбе које су се односиле на установу Народне скупштине, да би одржао Народну скупштину као стару обичајну установу, Кнез Милош је 18. марта 1839. издао Указ о

⁹⁷ *Op.cit.*, Чедомил Митриновић, Милош Н. Брашић, Југословенске Народне Скупштине и Сабори, стр. 51

⁹⁸ Уставъ Княжества Сербіе - Султанскій хатишерифъ, истекшій около половине Шевала 1254. (одъ 10/22 до12/24 Декемвія 1838) , стр.1

содржаваюћій Уставъ,дарованій Њговымъ Высочествомъ жителяма Њгове Провице Сербіе

⁹⁹ *Op.cit.*, Чедомил Митриновић, Милош Н. Брашић, Југословенске Народне Скупштине и Сабори, стр. 51

¹⁰⁰ *Ibid.*

¹⁰¹ *Ibid.*

¹⁰² *Ibid.*, стр.52

¹⁰³ *Ibid.*, стр.40

¹⁰⁴ *Op.cit.*, Љубомирка Кркљуш, Правна историја српског народа, стр. 161

Народној Скупштини ¹⁰⁵ којим је известио Совјет „да су височајши дворови који су наши Устав исти даровали, всемилостивјејше одобрили, да се она,ако и није уметнута у Устав, по старому обичају,кад год потреба, овде признана, буде сазивље.“ ¹⁰⁶ односно да је Порта дозволила да се Скупштина и даље сазива кад се за то укаже потреба, иако у Уставу од 1838. године о томе није ништа предвиђено.

Поставља се питање , ко није желео Народну Скупштину и зашто је из Устава из 1838.године изостављена одредба о Народној скупштини?

Кнез Милош је, без сваке сумње желео да се она, као установа, одржи и да буде предвиђена Уставом, јер су скупштине биле „кнежев орган власти“ које су му помагале у борби против превласти Совјета. ¹⁰⁷ Кнезу је лакше било „изаћи на крај с народом“ него са народним старешинама. За њега је скупштина била „народ који уме по мало да се извиче, понешто да тражи, али уме и да уважи разлоге кад му их стари Господар изнесе и разложи.“ ¹⁰⁸

Скупштина је, дакле, била увек више уз Кнеза, него уз Савет. Помоћу ње, Кнез је увек могао да доскочи тежњама Савета, па су отуда сви Милошеви уставни пројекти предвиђали и установу народне скупштине, додуше не онакву какава би она по правилу требала бити, али је постојала. Међутим, Кнез Милош знао је да једну такву уставну одредбу неће примити ни Турска, ни Русија, нити се она може допасти Аустрији. ¹⁰⁹

Што се будућих „уставобранитеља“ тиче, они нису желели да скупштина постане орган власти из истих разлога, због чега је Кнез то желео. ¹¹⁰ Скупштину нису желеле ни Порта, ни Русија. Порта - јер је на скупштину гледала као „кнежево оруђе“ у борби против султанове власти. ¹¹¹ Русија, прво због тога што ни сама није имала скупштину и није била склона њеном увођењу; ¹¹² друго-јер није желела да кнежеву

¹⁰⁵ *Op.cit.*, Чедомил Митриновић, Милош Н. Брашић, Југословенске Народне Скупштине и Сабори, стр.40

¹⁰⁶ *Op.cit.*, Зборник закона и уредаба у Књажеству Србији у досадањим зборницима нештампаних а изданих од 02. фебруара 1835. до 23. октобра 1875. године, (Указ Књаза Милоша Обреновића упућен Савету, „ВМ№ 875“, у Крагујевцу, од 18.03. 1839.), стр. 248

¹⁰⁷ *Op.cit.*, Јаша М.Продановић, Уставни развитак и уставне борбе у Србији, стр. 96

¹⁰⁸ *Op.cit.*, Чедомил Митриновић, Милош Н. Брашић, Југословенске Народне Скупштине и Сабори, стр.52

¹⁰⁹ *Ibid.*

¹¹⁰ *Op.cit.*, Јаша М.Продановић, Уставни развитак и уставне борбе у Србији, стр. 97

¹¹¹ *Ibid.*

¹¹² *Op.cit.*, Љубомирка Кркљуш, Правна историја српског народа, стр. 161

власт ограничи путем народног представништва, него преко великаша на које је могла рачунати да ће подпасти под њен утицај.¹¹³

Након абдикације Кнеза Милоша са престола 01. јуна 1839. године¹¹⁴, до краја прве владавине Кнеза Михаила, народне скупштине су остале установа обичајног права које су сазиване по потреби –додуше сада ређе, најчешће ради решавања криза због немира у народу, који су били учестали пред крај прве владавине Обреновића.¹¹⁵

4. Народне скупштине у доба „ Уставобранитеља“

„Уставобранитељима“ се зове она политичка странка која је извојевала Устав из 1838.године, оборила кнеза Милоша 1839. године, а кнеза Михаила 1842.године, довела исте године на престо Александра Карађорђевића и под његовим именом владала Србијом све до 1858. године када је поново успостављена династија Обреновић. Како се је утицај уставобранитеља на државне послове почео осећати одмах после доношења Турског устава, али је тек после избора Александра Карађорђевића за кнеза постао неоспоран, владавина уставобранитеља поклапа се, својим главним делом, са владавином Александра Карађорђевића.¹¹⁶

Вође уставобранитеља били су људи који су захваљујући снази своје личности, сплету догађаја или најчешће и у комбинацији ова два фактора, стали на чело долазећег режима. Најужи круг њиховог вођства чинили су: Тома Вучић Перишић, Аврам Петронијевић, Браћа Симић-Стојан и Алекса, Хаџи Милутин Гарашанин и његов син Илија Гарашанин.¹¹⁷ Име „уставобранитељи“, они су узели тек за време своје борбе са кнезом Михаилом, да би оправдали и популаризовали опозицију коју су представљали - говоривши да се „они не буне против Кнеза, него да бране Устав од њега“.¹¹⁸

¹¹³ *Ibid.*

¹¹⁴ *Op.cit.*, Чедомил Митриновић, Милош Н. Брашић, Југословенске Народне Скупштине и Сабори, стр.40

¹¹⁵ *Ibid.* , стр. 45-47

¹¹⁶ Слободан Јовановић, Уставобранитељи и њихова влада (1838-1858), Београд, 1933., Издавачка Књижарница Геце Кона 1, Кнез Михаилова улица 1, стр. 1

¹¹⁷ *Op.cit.*, Н. Ранђеловић, Историја права 2, стр. 84

¹¹⁸ *Ibid.*

Што се тиче организације власти, „слаб кнез и јака олигархија“ представљали су главну одлику овог раздобља. Уставобранитељски режим имао је своју идеологију и на унутрашњем и на спољашњем плану. Унутрашња политика уставобранитеља сводила се на стриктно владање у духу Устава из 1838. године и пратећег законодавства. То је значило стварање бирократске државе са управом, без икаквог учешћа народа.¹¹⁹

4.1. Карактер Народних Скупштина уставобранитељског режима

За све време своје владавине, уставобранитељи нису учинили ништа да скупштину задрже бар као установу обичајног права. Обзиром да Уставом из 1838. године, Народна Скупштина као орган власти није била предвиђена, иако њихово одржавање није било забрањено, оне су се ретко одржавале и то само када је било неопходно.¹²⁰ Заправо, у овом периоду, оне су биле средство за решавање политичких криза и њима су прибегавале власти у Србији кад год је то, за њих, било најцелисходније решење. Одлуке скупштине прихватала је и Порта, као власт сизеренске силе.¹²¹

Под уставобранитељским режимом, скупштина, дакле, и даље остаје само обичајна установа коју Кнез и Савет сазивају кад и ако нађу да треба, притом одлуке скупштине имале су саветодавни карактер.¹²² Скупштине више нису одлучивале ни о чему, већ су само давале мишљења и износиле жеље народа. Њихов значај био је мањи него значај скупштине из времена прве владе Кнеза Милоша, и још мањи од значаја који су имале скупштине из првог устанка.¹²³

За шеснаест година колико је трајала владавина уставобранитељског режима сазвано је свега шест народних скупштина.¹²⁴ Од тога прве четири скупштине, одржане током 1842. и 1843. године, бавиле су се свргавањем Кнеза Михаила са престола и избором новог кнеза (Александра Карађорђевића), као и саопштењем султановог берата о потврди Кнеза. Остале две биле су „Петровска“ из 1848. године и последња -

¹¹⁹ *Ibid.*

¹²⁰ *Op.cit.*, Н. Ранђеловић, Историја права 2, стр. 84

¹²¹ Ж. Бартуловић, Н. Ранђеловић, Основи уставне историје југословенских народа, Ниш, 2009, стр. 54

¹²² *Op.cit.*, Др Драгош Јевтић, Др Драгољуб Поповић, Народна правна историја, стр. 132

¹²³ *Op.cit.*, Чедомил Митриновић, Милош Н. Брашић, Југословенске Народне Скупштине и Сабори, стр. 52

¹²⁴ *Ibid.*

чувена „Светоандрејска“ скупштина из 1858. године на којој је срушен уставобранитељски режим и изведен династијски преврат.¹²⁵

4.2. Сазивање народних скупштина у периоду до 1843. године

На првој Народној скупштини из овог периода, одржаној у Београду, 02. септембра 1842. године - за кнеза је, одлуком скупштине, изабран Алкесандар Карађорђевић.¹²⁶ На следећој, другој „Митровској“ Народној скупштини- одржаној 26. октобра 1842. године Порта је потврдила одлуку Народне скупштине држане 02. септембра 1842. - да Кнез Србије постане Алкесандар Карађорђевић.¹²⁷ Одлука о избору Александра Карађорђевића за Кнеза, на захтев Русије, поништена је на трећој по реду Народној Скупштини у овом периоду, која је одржана 04. јуна 1843. године, при чему је рок за састанак народне скупштине која је имала да изврши избор Кнеза био заказан за 15. јун 1843. године - на Видовдан (по јулијанском календару), у Топчидеру. Тада је једногласно за Кнеза Србије поново је изабран Алкесандар Карађорђевић, што је званичним скупштинским актом саопштено београдском паши и представнику руског цара, барону Ливену.¹²⁸ Четврта Народна скупштина одржана је у Крагујевцу, 28. јула 1843. године. На претходно одржаној - Видовданској скупштини, Кнез Алкесандар био је изабран за Кнеза Србије, али се султановој потврди опирала Русија све дотле док се Вучић и Петронијевић не удаље из Србије. Пуномоћник руског цара барон Ливен обавестио је о овоме Савет тражећи да се жеља руског цара испуни. Да би по тој ствари консултовао народну скупштину, Савет је одредио да се скупштина састане 28. јула 1843. године, у Крагујевцу.¹²⁹ Скупштина се састала у заказани дан и после дужег убеђивања од стране самог Вучића и Петронијевића пристала је да Вучић и Петронијевић привремено напусте Србију. Тиме је отпао главни разлог Портиног отежања признања избора Кнеза Александра, те је 02. септембра 1843. године кнежевски берат прочитан свечано на Калемегдану, у присуству државних и црквених достојанственика и скупштинара. Тим актом завршен је један дуг период унутрашњих

¹²⁵ *Op.cit.*, Ж. Бартуловић, Н. Ранђеловић, Основи уставне историје југословенских народа, стр. 54 и 55

¹²⁶ *Op.cit.*, Чедомил Митриновић, Милош Н. Брашић, Југословенске Народне Скупштине и Сабори, стр.53

¹²⁷ *Ibid.* стр.54

¹²⁸ *Ibid.* стр.56

¹²⁹ *Ibid.*

и спољнополитичких борби.¹³⁰

4.3. Сазивање народних скупштина у периоду после 1843. године

После избора Александра Карађорђевића за кнеза, уставобранитељска управа се стабилизовала, уз то 1844. године - Вучић се вратио у земљу. Од тада па до 1848. године, Народна окупштина није сазивана.¹³¹

Временом, захтеви за скупштином почињу да се јављају све чешће, како у сељачким масама, тако и у варошкој буржоазији,¹³² јер Савет јесте био скуп народних првака, али Савет као оличење олигархијских тежњи није могао да буде замена за народну скупштину.¹³³ Овим захтевима режим се дуго опирао знајући шта га очекује са народном скупштином. Ипак показало се да режим не жели, баш до краја, да испитује границе народне стрпљивости.¹³⁴ Када је на границама Србије - у Аустрији и Мађарској, 1848. године, букнула револуција, народ је желео да се подупире борба коју су повели Срби из Војводине против Мађара. У договору с Кнезом, Савет је решио да се народна скупштина сазове за 01. јун 1848. године, у Крагујевцу, да би се саслушале народне жеље. Како се, међутим, осетио јачи покрет међу присталицама династије Обреновић (Кнез Милош је дошао у Загреб, а Кнез Михаило у Нови Сад), сазив скупштине био је одложен за Петровдан, 29. јуна 1848. године.¹³⁵ Савет је донео и одредбе како ће се бирати скупштинари. Одређено је да се на сваких 250 пореских глава бира по један посланик. Сем тога, у скупштину су ушли сви окружни начелници, по један срески начелник, по један мирски свештеник из сваког округа, по један монах из сваке епархије, а из архидијецезе по два, према одредби архијереја, те два официра граничне војске, представници оба одељења Апелационог суда, председник Врховног суда, сви епископи и митрополит Србије. Тако је за празник Петровдан, 29. јуна 1848. године, заказана скупштина.¹³⁶

¹³⁰ *Ibid.*

¹³¹ *Ibid.*

¹³² Др Мирослав Ђорђевић, Преглед развоја политичких и правних установа Србије од краја XVIII до почетка XX века, прва књига, друго допуњено издање, Ниш, 1982, Универзитет у Нишу –Правни факултет, Председништво КООССО Правног факултета, стр. 80

¹³³ *Op.cit.*, Н. Ранђеловић, Историја права 2, стр. 84

¹³⁴ *Op.cit.*, Др Мирослав Ђорђевић, Преглед развоја политичких и правних установа Србије од краја XVIII до почетка XX века, стр. 80

¹³⁵ *Op.cit.*, Чедомил Митриновић, Милош Н. Брашић, Југословенске Народне Скупштине и Сабори, стр.56

¹³⁶ *Ibid.*

4.3.1. „Петровска“ народна скупштина

Не рачунајући чувену „Светоандрејску скупштину, из 1858. године, последња скупштина из времена Уставобранитеља била је „Петровска народна скупштина“ одржана у Крагујевцу, 29. јуна 1848. године.¹³⁷ Она је сазвана због актуелних збивања у Европи, међутим убрзо се претворила у критику режима. Посланици су захтевали, пре свега, да се обезбеде слобода штампе и редовно одржавање скупштине, а онда и : да се неспособни чиновници отпусте из службе и замене способним, да се чиновницима и свештенству забрани трговање и да се изврши увид у државне финансије.¹³⁸

Скупштина се састала заказаног дана на отвореном пољу. Њој је, осим посланика, присуствовао и Кнез са Саветом, а отворена је Кнежевом беседом. Кад се прешло на рад, било је бурних сцена између чланова Савета и скупштине, која је оштро замерала влади и Савету што се кроз пет година скупштина није сазивала. Ред је повраћен интервенцијом Томе Вучића Перишића, па је скупштина прешла на изношење жеља и предлога.¹³⁹

Посланици свих округа, сем ужичког, тражили су да се скупштина састаје и у будуће. Крушевачки округ тражио је да се скупштина сазива увек кад се што ради на благостању отаџбине. Алексиначки округ тражио је да се скупштина сазива бар сваке треће године. Окрузи ћупријски, пожаревачки и црноречки тражили су да се обична (мала) скупштина сазива сваке године, а велика народна скупштина да се сазива сваке треће године. Посланици осталих једанаест округа предлагали су да се скупштина састаје сваке године.¹⁴⁰

Кнез Александар обећао је на скупштини да ће се скупштине убудуће одржавати, а поводом ових жеља, изјавио је да је Савет већ саставио комисију која има да изради нацрт и правила народне скупштине, како се не би повредио устав (који не предвиђа установу народне скупштине), и како би држање скупштине било у сагласности са циљем доброг тока уставних послова.¹⁴¹

Савет, коме су упућене представке посланика свих крајева, предложио је: да се

¹³⁷ *Ibid.*

¹³⁸ *Op.cit.*, Н. Ранђеловић, Историја права 2, стр. 85 и 86

¹³⁹ *Op.cit.*, Чедомил Митриновић, Милош Н. Брашић, Југословенске Народне Скупштине и Сабори, стр.56

¹⁴⁰ *Ibid.*,стр. 57

¹⁴¹ *Ibid.*

скупштина сазива сваке године; да управна власт може сазвати и ванредне скупштине; да ће право скупштине бити да управној власти подноси жалбе и молбе од стране народа, изјављује му потребе и чини разне корисне предлоге; да ће Влада, сем тога, показивати скупштини рачуне прошле године и постојеће стање народне касе; да Скупштина треба да буде састављена из по једног посланика за сваки срез или окружну варош, дакле свега да буде 70 посланика; да бирање буде без утицаја власти и да посланик може бити сваки Србин из ма кога реда, земљорадничког, трговачког, чиновничког или свештеничког.¹⁴² Скупштина је завршила рад подневши Кнезу и Савету 95 представки, уверена да ће се од тога времена редовно сазивати. Дана 26. септембра 1848. године, једним законодавним решењем Савета, одређено је да се скупштине држе сваке године. Комисија која је добила задатак да изради Закон о народној скупштини- у којој су били Стефан Стефановић-Тенка, Стефан Марковић, Милосав Ресавац и Јован Мариновић- направила је један пројект, али је на томе пројекту и остало. Следећих десет година, од 1848. године до 1858. године, Народна скупштина уопште није сазивана.¹⁴³

¹⁴² *Ibid.*

¹⁴³ *Ibid.*

II СВЕТОАНДРЕЈСКА СКУПШТИНА И ЗАКОНИ О НАРОДНОЈ СКУПШТИНИ ИЗ 1858. И 1859.ГОДИНЕ

1. Криза уставобранитељског режима

Крајем педесетих година XIX века, уставобранитељски режим дошао је у кризу, Узроци ове кризе били су бројни и различите природе.¹⁴⁴

1.1. Париски мир и мешање Аустрије у српску политику

Закључење Париског мировог споразума, 1856. године, којим је окончан Кримски рат (1853-1856) Србији није донело ништа ново. По том споразуму, Кнежевина Србија остала је, као раније, под врховном влашћу Порте, у сагласности са царским хатишерифом. Но Париски мир, сасвим је изменио однос Србије према осталим европским државама, јер су од тада, права Србије дошла су под опште јемство европских држава, а утицај Русије почео је да опада. Све ово отворило је врата аустријском утицају.¹⁴⁵

Аустрија, је, видећи да ће се при закључивању мира покренути и питање о правима Србије и наследним правима Обреновића, решила примамити на своју страну Кнеза Карађорђевића, обећавајући му да ће издејствовати код Порте наследност кнежевског достојанства за његову фамилију.¹⁴⁶ Од тада је Кнез више био оријентисан према Аустрији, а српска влада поклонила је своју наклоност аустријском конзулу, Радосављевићу – коме су подносили сва важнија дела Србије на преглед и решење, као што је пре тога Вашчеко прегледао списак ко ће ући у Савет. Попечитељи у Србији тог доба били су такви људи који су сматрали да је такво попуштање Аустрији неопходно. Но у Савету и народу, због те оријентације ка Аустрији, расла је сваког дана опозиција против Карађорђевића и његових попечитеља.¹⁴⁷

1.2. Друштвена и економска криза

Пред крај владавине уставобранитеља Србију су задесиле и велике економске потешкоће. Криза у економским односима имала је више разлога. Распад патријархалних

¹⁴⁴ *Op.cit.*, Љубомирка Кркљуш, Правна историја српског народа, стр. 175

¹⁴⁵ Нил Попов, Србија и Русија-од Кочине крајине до Св.Андрејевске скупштине, свезка 4, Београд, 1870, Државна штампарија, стр. 345

¹⁴⁶ *Ibid.*,стр.344

¹⁴⁷ *Ibid.*, стр. 345

односа и деоба породичних задруга изазивали су осиромашење и пропадање бројних сељачких домаћинстава. Продор робноновчане привреде у средину где је, до скоро, преовлађивала натурална производња, изазивао је економско опадање сељаштва. Сеоско становништво је масовно почело да се задужује и зеленаштво добија огромне размере. Трговина која се све више развија није била довољно регулисана правним прописима и одговарајућим установама.¹⁴⁸

Поред тога, притисак бирократије и њене злоупотребе постали су све већи терет за народ. Турски устав није обезбеђивао никаква политичка права, а народна скупштина путем које је раније народ могао да изнесе бар своје молбе власти, није се састајала. Тачније, у периоду од 1848. до 1858. године, није одржана ниједна скупштина. Опште политичко незадовољство допринело је јачању позиције присталица Обреновића.¹⁴⁹

1.3. Политичка криза

Политичка криза у уставобранитељској Србији постојала је такорећи од самог почетка. Иако су уставобранитељи довели на престо Кнеза Александра, убрзо су се јавиле политичке несугласице, па и сукоби између њега и Савета.¹⁵⁰

1.3.1. Узроци сукоба између Кнеза и Савета

Сукоби између Кнеза и Савета датирани су још из времена настанка Државног Савета, који је устројен како би ограничавао Кнежеву власт. У основи тог сукоба била је њихова борба за превласт у држави – једног на штету другог. Исход ових борби за превласт варирао је и готово је увек зависио од односа њихових политичких снага - онај од та два чиниоца који је представљао већу политичку снагу морао је победити.¹⁵¹

Једно од поља на коме су се Кнез и Савет сукобили, биле су одредбе Устава из 1838. и Закона који су донети у сврху њиховог даљег разрађивања - којима положај Кнеза и Савета, њихов међусобни однос и разграничење овлашћења нису били јасно утврђени.¹⁵² До тога је дошло тако што се, после доношења Устава из 1838. године,

¹⁴⁸ *Op.cit.*, Љубомирка Кркљуш, Правна историја српског народа, стр. 175

¹⁴⁹ *Ibid.*

¹⁵⁰ *Ibid.*, стр. 176

¹⁵¹ *Op.cit.* Слободан Јовановић, Уставобранитељи и њихова влада (1838-1858), стр. 203

¹⁵² *Op.cit.*, Љубомирка Кркљуш, Правна историја српског народа, стр. 175

путем специјалних закона, покушало поправити оно што је у Уставу било погрешно. На тај начин створено је једно уставно стање које не само да је било непрецизно и нејасно, већ и у појединим деловима само себи противречно.¹⁵³ Док је код Кнеза и Савета било добре воље за споразумом и заједнички радом, ове мане система се нису осећале у пракси, али чим би између њих дошло до сукоба, последице су се осећале свуда.¹⁵⁴

Дакле, у борби која се развила између Кнеза и Савета под Уставом из 1838, било је доста личних мотива, чак и простог ината, али ако се остави на страну све што је у њој било „лично и ситно“, ¹⁵⁵можемо уочити да је главни проблем био је то што је Уставом из 1838. цео уставни систем уређен тако да почива на наивној претпоставци да ће се Кнез и Совјет увек слагати ¹⁵⁶ - иако је то у пракси ретко био случај, а народна скупштина која би имала улогу неке врсте „тампон зоне“ између ова два органа, није била предвиђена.

Једно од многих питања око којег Кнез и Савет нису могли да се споразумеју био је избор Саветника. Наиме, Чланом 6 Устава из 1838. године било предвиђено постојање Савета као државног органа који се састојао од 17 саветника - од којих је један био Председник Савета. ¹⁵⁷ Чланом 8, Устава било је предвиђено да Саветнике поставља Кнез.¹⁵⁸ Чланом 17, Устава било је превиђено да саветници не могу бити уклоњени са функције док се код Порте не докаже њихова кривица – „да су учинили некакав преступ, прекршили неки закон или уредбу земаљску“. ¹⁵⁹

У устројству Савета из 1839. године наведен је цео члан 8, Устава и додато „тога ради, при случају избора таковог, нужно је предварително предложение и мњеније Савета“. ¹⁶⁰ Тенденија овог законског прописа била је јасна - у намери да спречи Кнеза да Савет попуни својим присталицама, законодавац му је прописао да не сме поставити за саветника „никога кога му Савет не би предложио као човека

¹⁵³ *Op.cit.*, Слободан Јовановић, Уставобранитељи и њихова влада (1838-1858), стр. 189

¹⁵⁴ *Ibid.*

¹⁵⁵ *Ibid.*, стр. 196

¹⁵⁶ *Ibid.*

¹⁵⁷ *Op.cit.* Уставъ Княжества Сербіе - Султанскій хатишерифъ, истекшіи около половине Шевала 1254. (одъ 10/22 до 12/24 Декемвiя 1838), стр.2 (чл.6)

¹⁵⁸ *Ibid.* (чл.8)

¹⁵⁹ *Ibid.* стр.23 (чл.17)

¹⁶⁰ *Op.cit.* Слободан Јовановић, Уставобранитељи и њихова влада (1838-1858), стр. 190

заслужног и у народу познатог“.¹⁶¹ Али ма колико у духу Устава, овај пропис се није слагао са уставним текстом у коме је право да бира саветнике припадало искључиво Кнезу. Ова пртивречност Устава из 1838. године и Устројства Државног совјета из 1839. године постала је повод за многе сукобе Кнеза и Савета.¹⁶² Ови сукоби су се, временом, претворили у спор око тумачења Устава¹⁶³, јер је на крају крајева све произишло из тога да ли је Устројство Савета сагласно са Уставом.¹⁶⁴ По Уставу из 1838. године, за спорове о тумачењу устава била је надлежна Порта. Ако Порта не би хтела, нико не би мога да је натера да реши спор између Кнеза и Савета.¹⁶⁵ То је све додатно отежавало ситуацију, а Порта је временом покушала да искористи ову кризу и да се опет умеша у унутрашње послове Србије.

1.3.2. Кнез Александар Карађорђевић и Савет

Пред крај своје владавине и Кнез Александар Карађорђевић и Савет потпуно су изгубили свој углед код народа. Незадовољство владавином кнеза Александра Карађорђевића додатно је изазвала и његова спољнополитичка оријентација –која је била окренута према Аустрији –нарочито након закључења „Париског Мира“, када му је Аустрија обећала да ће код Порте издејствовати наследност кнежевског достојанства у његовој породици.¹⁶⁶ Кнежевој непопуларности доприносиле су и његове личне особине. Кнез није имао способности државника, поред тога иза њега није стајао ни углед који су имале старешине потекле из народа, а које су стекле ауторитет народних вођа у устанцима.¹⁶⁷ С друге стране, ни Савет више није уживао углед који је имао на почетку уставобранитељског периода, стечен борбом против Милошеве самовоље и апсолутизма. Саветници су се, временом, почели одвајати од народа и бирократизовати. Тиме су све више добијали карактер конзервативне олигархије, која је постала сметња на путу да се Србија реформише по обрасцу модерних држава.¹⁶⁸

¹⁶¹ *Ibid.*

¹⁶² *Ibid.*, стр. 191

¹⁶³ *Ibid.*, стр. 201

¹⁶⁴ *Ibid.*, стр. 202

¹⁶⁵ *Ibid.*, стр. 202

¹⁶⁶ *Op.cit.*, Љубомирка Кркљуш, Правна историја српског народа, стр. 175

¹⁶⁷ *Ibid.*

¹⁶⁸ *Ibid.*

У почетку 1856. , непријатељство између Кнеза и Савета дошло је дотле да је Савет забранио својим члановима сваке писмене везе с Кнезом. Кнез је опет са своје стране увиђао да треба променити Устав или бар ону тачку на коју се ослањала сва сила Савета. Због тога је Султану, тајно, послао уставни пројект.¹⁶⁹ У том пројекту кнежева власт признавала се за наследну у породици Карађорђевић; народна скупштина била је сасвим уништена и могла се сазвати само ако се прекрати лоза Карађорјевића; на место Савета требало је установити два стална одбора-чланове које би кнез стављао и мењао по свој вољи – један од тих одбора водио би бригу о администрацији, други би имао права да прима или не прима, а не и да предлаже законе.¹⁷⁰ Најзад нови пројекат устава стављао је у дужност Србији да издржава сталну народну војску ради заштите османске царевине.¹⁷¹

Дознавши за овај покушај Кнеза, Савет је у име народа саставио акт који је, такође, представио Порти. Тај акт састојао се из три дела.¹⁷² У првом делу изложена је тужба против кнеза у којој се, поред осталог, наводи да Кнез управља Србијом самовољно, ради стицања личних користи, а на штету законитих интереса царства и народа;¹⁷³ да је тражио помоћ од Аустрије да протера из земље све знатније људе сматрао „ за опасне“; ¹⁷⁴ истичући притом да ниједна установа , ни закони , нити било какве промене у уставу , па чак ни промене Министарства не би могле ограничити власт Кнеза који је навикао да управља по својој вољи.¹⁷⁵

Савет је од Порте тражио да Порта збаци Кнеза са власти због његове неспособности да управља земљом и да постави привремену владу која би сачувала јавни поредак у земљи и приступила уређењу нове државне управе на челу са новим кнезом.¹⁷⁶ Други део садржао жеље народа и молбу да се успоставе границе Србије које су утврђене премером 1830. године.¹⁷⁷ Трећи део садржао је нацрт Устава¹⁷⁸ – у ком нацрту

¹⁶⁹ *Op.cit.*, Нил Попов, Србија и Русија-од Кочине крајине до Св.Андрејевске скупштине, свезка 4, стр..345

¹⁷⁰ *Ibid.*

¹⁷¹ *Ibid.*, стр. 346

¹⁷² *Ibid.*

¹⁷³ *Ibid.*

¹⁷⁴ *Ibid.*, стр.347

¹⁷⁵ *Ibid.*, стр.349

¹⁷⁶ *Ibid.*

¹⁷⁷ *Ibid.*, стр. 350

народна скупштина, као орган власти, опет није била превиђена.¹⁷⁹

Порта, опседнута са обе стране, одлучила је да не стаје ни на чију страну. Увидевши да њихов рад код Порте није уродио плодом, противници кнеза почели су ургирати код београдског паше да Порта дозволи бар да се сазове народна скупштина. Но Порта је одбила и овај захтев.¹⁸⁰ Тиме је народу одузето последње средство да Кнезу искаже своје жеље, што је довело до великог незадовољства.¹⁸¹

1.3.3. „Тенкина завера „

Сукоб између Кнеза и Савета кулминирао је 1857. године у виду догађаја који је у историји познат као „Тенкина завера,,. Председник Савета - Стефан Стефановић Тенка је заједно са још тројицом саветника и председником Врховног суда, сковао заверу против кнежева живота. Завера је откривена и завереници су осуђени на смрт. Под Портиним притиском, кнез се није усудио да потврди смртне пресуде, те их је помиловао , али су осуђени на доживотну робију односно на „ *вечито заточење у тешком гвожђу*“. ¹⁸² Кнез је, међутим, искористио „Тенкину заверу,, да би се обрачунао са Саветом –приморавши још шесторицу саветника да поднесу оставке и пре него што је њихова кривица потврђена на суду. Збачени саветници обратили су се Порти и великим силама, оптуживши кнеза да је повредио Устав и извршио државни удар. Француска и Русија су осудиле кнежев поступак, а Порта је упозоравајући Кнеза на кршење члана 17, Устава упутила у Србију свог изасланика Етем- Пашу. Кнез је био приморан да помилује осуђене саветнике и да пензионисане саветнике врати у Савет. Издато је ново устројство Савета које је расправило сва спорна питања.¹⁸³

У Тенкиној завери односно њеном исходу показале су се противречности уставне организације Србије. Иако је после завере изледао јачи него раније, Савет је био подељен на кнежеве присталице и противнике, што је онемогућавало његово ефикасно деловање. Кнежевим противницима није успело да се обрачунају с њим уз помоћ Порте и кнез није дао оставку као што су се надали. Преостао је покушај да се

¹⁷⁸ *Ibid.*

¹⁷⁹ *Ibid.*, стр. 351

¹⁸⁰ *Ibid.*

¹⁸¹ *Ibid.*

¹⁸² *Op.cit.*, Љубомирка Кркљуш, Правна историја српског народа, стр. 176

¹⁸³ *Ibid.*

Кнез обори путем народне скупштине.¹⁸⁴

2. Народна скупштина у време кризе уставобранитељског режима

Политички сукоби у врховима власти довели су до ситуације која је могла да се реши само највишом санкцијом – санкцијом народне скупштине.¹⁸⁵ Међутим, то није смањивало опасност да на Скупштини пробију тенденције против читавог постојећег система власти. Због све оштријих сукоба са Кнезом, Савет је и сам морао нешто предузети, али је зазирао од народне скупштине, која је неизбежно морала преузети многе његове надлежности.¹⁶² Под сталним притиском, који је формално био мање видљив него сукоби Кнеза и Савета, сазив народне скупштине постао је неизбежан.¹⁸⁶ То је навело саветску олигархију да поново потпирује сукобе са Кнезом, настојећи да га оптужи као главног кривца за постојеће стање у држави. Међутим оправдано се бојала да ће, ако се сазове скупштина, и Савет бити на удару, јер је преузео њене надлежности. Стога саветска олигархија није могла бити за сазивање скупштине, а ако је и било појединих саветника коју се сазиву нису противили, разлог тога био је што је и сама бирократија морала да тражи начин да себе сачува, јер је режим и њен положај учинио неодрживим. Уосталом, попечитељи из редова саветника надали су се да ће постати неопходни и новој државној управи.¹⁸⁷

Крајем 1857. године, због бројних унутрашњих и спољнополитичких трзавица које су тада потресале Србију, присталице Обреновића тражиле су држање скупштине, јер су помоћу ње хтели да измене постојећи ред ствари. Скупштину су тражили и млађи људи, први нови нараштај школован у иностранству који је водио јавну реч и био на првим чиновничким положајима. Из те групе младих људи касније ће се формирати либерална странка у коју ће ступити и сви „Обреновићевци“. За Скупштину је био и Илија Гарашанин, тадашњи министар унутрашњих послова, који је био решен да активно ради на уклањању Кнеза Александра. Напослетку, скупштину је тражио и Тома

¹⁸⁴ *Ibid.*

¹⁸⁵ *Op.cit.*, Др Мирослав Ђорђевић, Преглед развитка политичких и правних установа Србије од краја XVIII до почетка XX века, прва књига, стр. 86

¹⁸⁶ *Ibid.*

¹⁸⁷ *Ibid.*

Вучић Перишић из истих мотива који су руководили и Гарашанина.¹⁸⁸

Представници либерала говорили су Гарашанину да је неопходно задовољити народне жеље, па је, стога, боље да сама влада сазове скупштину, како би се дао законски оквир читавом том покрету.¹⁸⁹

Гарашанин је 08.августа изјавио Савету како већ одавно цео народ жели да се сазове скупштина. Те жеље сада су се претвориле у непосредан захтев и ствар је већ дошла дотле да треба или сазивати скупштину или предузимати изванредне мере да се одржи ред у земљи.¹⁹⁰ Већина у Савету, противила се предлогу и Савет се је разишао не решивши ово питање.¹⁹¹

После свог првог предлога, Гарашанин је 03. септембра поднео предлог о сазивању скупштине, овог пута писмено.¹⁹² Притом, усмено је образложио да народ губи поверење у Владу због тога што се скупштина не сазива, а у писменом поднеску тражио је да се питање о сазиву народне скупштине што брже прегледа и реши.¹⁹³ Због питања о сазиву скупштине изродио се сукоб и између Владе и једног дела Савета. Приврженици Кнеза, хтели су да спрече да пројекат о скупштини буде усвојен. Да би у томе успели предложили су да се на главној седици Савета - у којој и Министри учествују- не решава питање скупштине, већ да се о томе одлучи на обичној седници, без Министара.¹⁹⁴ Кнез је хтео потписати одлуку обичне саветске седнице, Министри нису хтели премапотписати ту одлуку и дали су оставке.¹⁹⁵ Ипак споразум је отклоњен, а Савет је, под притиском свих ових чинилаца, пристао да се скупштина сазове¹⁹⁶, али да се сазове само једна скупштина која ће бити ограничена прописима који би важили само за њен сазив. Изабрана је и комисија за израду закона.¹⁹⁷

¹⁸⁸ *Op.cit.*, Чедомил Митриновић, Милош Н. Брашић, Југословенске Народне Скупштине и Сабори, стр.57

¹⁸⁹ *Op.cit.*, Др Мирослав Ђорђевић, Преглед развитка политичких и правних установа Србије од краја XVIII до почетка XX века, прва књига, стр. 86 и 87

¹⁹⁰ *Ibid.*,стр.87

¹⁹¹ *Ibid.*

¹⁹² *Ibid.*

¹⁹³ *Ibid.*

¹⁹⁴ *Op.cit.*, Јаша М.Продановић, Уставни развитак и уставне борбе у Србији, стр. 122

¹⁹⁵ *Ibid.*,стр. 123

¹⁹⁶ *Ibid.*

¹⁹⁷ *Op.cit.*, Др Мирослав Ђорђевић, Преглед развитка политичких и правних установа Србије од краја XVIII до почетка XX века, прва књига, стр. 87

Кнез Александар, од кога је зависило да ли ће се тај закон донети и да ли ће се сазвати скупштина, такође је дао свој пристанак.¹⁹⁸

Порта је, такође, протествовала против сазива скупштине. Велики везир послао је телеграм београдском паши којим се не допушта држање скупштине, јер нити има за њу потребе, нити се то слаже са правима које Србија има. Влада је, тада, енергично устала против Портиног мешања у српске унутрашње послове, те је уз помоћ руске, енглеске и француске дипломатије успела да издејствује да се Порта изјасни да нема ништа против одржавања народне скупштине ако се она позива по закону.¹⁹⁹

3. Закон о „Светоандрејској“ скупштини

Први Закон о народној Скупштини од стране Кнеза српског, Александра Карађорђевића, уз сагласност Совјета, донет је 28. Октобра 1858. године, а обнародован је 07. новембра исте године²⁰⁰ и он је био *lex specialis* тј. важио је само за чувену Светоандрејску скупштину, која је на основу њега и сазвана.²⁰¹

Овај закон настао је као компромис између народа - који је захтевао одржавање народне скупштине и државне управе - која је што се тиче тога била подељена, јер су се бојали шта би из те скупштине могло произићи. Тај компромис оличен је у одлуци да се сазове и у контролисаним условима одржи само једна народна скупштина која ће бити ограничена прописима који би важили само за њен сазив. Њиме, дакле, није установљена скупштина као орган власти, већ се он се односио само на Светоандрејску скупштину и након њеног распуштања престао је да важи.²⁰² На основу овог закона одређено је да ће се скупштина састати у Београду, на хришћански празник „Свети Андрија Првозвани“, 30. Новембра 1858. године - па отуда и назив „Светоандрејска скупштина“.²⁰³ Са одлуком о сазивању народне скупштине, на крају се сложила и

¹⁹⁸ *Op.cit.*, Чедомил Митриновић, Милош Н. Брашић, Југословенске Народне Скупштине и Сабори, стр.57

¹⁹⁹ *Op.cit.*, Јаша М.Продановић, Уставни развитак и уставне борбе у Србији, стр. 122

²⁰⁰ *Op.cit.*, Др Мирослав Ђорђевић, Преглед развитка политичких и правних усанова Србије од краја XVIII до почетка XX века, прва књига, стр. 88

²⁰¹ *Op.cit.*, Зоран С. Мирковић, Српска правна историја, стр. 133

²⁰² *Op.cit.*, Ж. Бартуловић, Н.Ранђеловић, Основи уставне историје југословенских народа, стр. 55

²⁰³ *Op.cit.*, Љубомирка Кркљуш, Правна историја српског народа, стр. 177

Порга .²⁰⁴

3.1. Садржина Закона о „Светоандрејској“ скупштини

Што се саме садржине Закона тиче, творац закона је, одребама које он садржи, покушао да стави под контролу и максимално ограничи рад народне скупштине.

Из садржине закона се такође види да она није замишљена као орган власти, већ само као консултативно тело.²⁰⁵ Сам закон имао је 40 члана којим су уређена питања састава и рада народне скупштине, броја и начина избора народних посланика, као и питања надлежности скупштине и важења скупштинских одлука.

На самом почетку, у уводном делу закона, стоји да је сазив скупштине мотивисан „*обичајем народним који од старина постоји, да се наш народ с времена на време сакупља на скупштину поради саветовања о опитенародним делима*“.²⁰⁶

„Саображавајући се обичају народномъ, кои одъ старина' постои, да се народъ наш одъ времена на време скупля на скупштину, поради савѣтованя о обштенароднымъ дѣлима; и налазећи, да упражняванѣ овогъ обичая условлява цѣлисходность у теченію дѣла' земальски-рѣшили смо, да се држи народна скупштина и потоме опредѣлили смо и опредѣлюемо слѣдуюћій Законъ о скупштини“²⁰⁷ Дакле овим се, у први план, ставља карактер народне скупштине на коју се закон односи – а то је да је она установа обичајног права, чије су одлуке консултативног карактера.

У првом поглављу овог закона, члановима од 1 до 8, ближе су одређени „Саставъ и опредѣленѣ скупштине“²⁰⁸

Што се састава народне скупштине тиче, лица која ће чинити скупштину, у њен састав могла су ући на један од два начина - по положају и избором од стране народа. На основу члана 1, овог Закона Народна скупштина састојала се из две врсте народних посланика - оних што су изабрани и опуномоћени од стране народа и оних што су у скупштину ушли по положају. У скупштину је, на основу овог члана, по положају, ушло 60 посланика и то: „*Председник(Президент) Касационог суда, Два Председника(Президента) Апелационих судова; Председник(Председатељ) Београдског Варошког*

²⁰⁴ *Op.cit.*, Нил Попов, Србија и Русија-од Кочине крајине до Св.Андрејевске скупштине, свезка 4, стр.359

²⁰⁵ *Op.cit.*, Ж. Бартуловић, Н.Ранђеловић, Основи уставне историје југословенских народа, стр.56

²⁰⁶ Сборникъ закона' и уредба', и уредбены' указа' изданы' у Княжевству Србиі (од почетка до конца 1858. године) XI. (К.В. № 1330/С.№ 1403 Законъ о скупштини , Князь Србскій Александеръ Карађорђевић, од 28. октобра 1858. године), у Бѣограду, У Правителственой Књигопечатњи, 1858., стр. 148

²⁰⁷ *Ibid.*

²⁰⁸ *Ibid.*

суда и 17 Председника (Председатеља) Окружних судова; 17 Окружних Начелника и Управитељ Вароши Београда; 17 Окружних протојереја и 4 Настојатеља манастира - из сваке епархије по један, кога дотични Архијереј изабере“²⁰⁹ Чланом 2, овог закона одређен је број народних посланика који се бирају од стране народа и то „ Сваки срез и свака окружна варош, као и варош Београд, бирају за себе посланике тако: да на 500 пореских глава дође један посланик. И вароши које нису окружне, но су у срезу коме, а имају 500 пореских глава, бирају за себе посланике. Једног посланика ће за себе изабрати и она окружна варош где потпуно 500 пореских глава. Ако би оно, што у коме срезу или вароши прелази преко 500 глава пореских, износило више од 250 пореских глава то ће се тамо изабрати још један посланик; ако ли онај вишак не прелази 250 пореских глава, то се неће рачунати“ Овим чланом такође је било прописано да ће „ Попечитељство унутрашњих дела обнародвати таблицу у којој ће стајати колико која окружна варош, срез и варош која није окружна – а може изабрати посланика, има пореских глава и колико ће изабрати послаика.“²¹⁰ На основу овог члана, избори за народне посланике одржани су 16. новембра 1858. године, када је изабрано 377 народних посланика. Отуда је број посланика, који су ушли у „Светоандрејску народну скупштину“, био 437 - од тога 60 њих по положају, а 377 изабраних од стране народа.²¹¹ Чланом 3, закона било је предвиђено да се „Поједини чланови скупштине сматрају као посланици оног Среза или вароши где су изабрани, а у исто време и као представници целог народа.“²¹²

Члан 4 предвиђао је да „ Народна скупштина има свог Председника, Потпредседника и два секретара. Сви ови скупштински званичници биће изабрани на скупштини, из реда народних посланика. Притом, Скупштина ће моћи за Секретаре изабрати и чиновнике који нису посланици и Правитељство ће јој тако изабрана лица дати. Но ови изван скупштине изабрани Секретари нису имали право гласа у скупштини. У случају повеће потребе за писарима, Председник скупштине ће се обратити Правитељству за помоћ у писарском персоналу, које ће му по захтеву и

²⁰⁹ *Ibid.* (чл.1)

²¹⁰ *Ibid.*, стр.149 (чл.2)

²¹¹ *Op.cit.*, Чедомил Митриновић, Милош Н. Брашић, Југословенске Народне Скупштине и Сабори, стр.58

²¹² *Op.cit.*,Сборникъ закона' и уредба', и уредбены' указа' изданы' у Княжеству Србији (од почетка до конца 1858. године) XI. (К.В. № 1330/С.№ 1403 Законъ о скупштини, Князь Србскій Александеръ Карађорђевић, од 28. октобра 1858. године), стр. 149 (чл.3)

учинити.“²¹³

Чланом 5, предвиђен је и описан печат народне скупштине „на коме се средини налазио „Србски грб“, а унаоколо натпис „Србска Народна Скупштина“. ²¹⁴ Чланом 6 дефинисано је „определеније народне скупштине „ Па је тако, према слову закона, задатак скупштине био „да пред лицем Правителства буде верно и тачно изражение народног стања и народних осећања“. У ту сврху, скупштина је била дужна да даје своје мишљење (мњење) о предметима, за које Кнез са Саветом, нађе за добро да се преко Попечитеља (Министара), предложи скупштини. Такође, она је имала права да изнесе пред Правителство тегобе народа и да предложи начин како да се оне отклоне, као и да изнесе жеље народа у вези подизања благостања у отаџбини и начин на који би се те жеље могле извршити и задовољити.²¹⁵

Чланом 7 - који је прописивао да скупштинске одлуке нису обавезујуће уколико их Кнез и Савет не потврде тј. „Предложенија народне скупштине немају обвезателне силе, докле их Књаз са Совјетом, сходно уставу, не озакони“ - скупштини је одузета законодавна власт и она је сведена на конулативно тело.²¹⁶

Што се тиче датума одржавања скупштине, чланом 8 било је предвиђено да ће Кнез, у договору са Саветом, одредити дан и место састанка скупштине , а по завршетку рада скупштине, и дан њеног распуштања.²¹⁷

У Другом поглављу овог закона, члановима од 9 до 28, ближе је одређено „Унутрашњ устројство и начин дјеланя скупштине“²¹⁸ У њима је садржан Пословник народне скупштине, којим је било уређено питање њеног реда и рада.

Чланом 9, била је предвиђена обавеза народних посланика да благовремено дођу у место које одређено за држање скупштине, како би могли уредно присуствовати формирању и отварању скупштине, као и даљим њеним заседањима.²¹⁹ Чланом 10, било је прописано да је за оцену законитости избора и пуноважности пуномоћја надлежна „Совјетска Комисија сачињена од три Совјетника и два Попечитеља

²¹³ *Ibid.*, (чл.4)

²¹⁴ *Ibid.*, стр. 150 (чл.5)

²¹⁵ *Ibid.*, (чл.6)

²¹⁶ *Ibid.*, (чл.7)

²¹⁷ *Ibid.*, (чл.8)

²¹⁸ *Ibid.*

²¹⁹ *Ibid.*, (чл.9)

(унутрашњих дела и правосуђа), којој ће посланици, по доласку на место одржавања скупштине, предати своја пуномоћја.“ По пријему пуномоћја, Комисија је била дужна да, о свим овим пуномоћјима, поднесе мишљење (мњење) Совјету, који је потом решавао да ли је избор законит, а пуномоћја пуноважна или не.²²⁰ По завршетку прегледа свих пуномоћја, Савет је, у складу са чланом 11, овог Закона био дужан да о томе извести Кнеза; а Кнез је, уколико су испуњени сви услови, издавао Указ о образовању скупштине²²¹ –који Указ је, у складу са ставом 1, члана 12, овог Закона, Кнежев представник био дужан да прочита окупљеним посланицима. Чланом 12 такође је био уређен и поступак избора скупштинских органа и то : Након читања Указа о образовању скупштине, Скупштина је, у присуству Кнежевог представника, бирала двојицу скупштинских секретара и своје званичнике, при чему Кнежев Представник овде није имао право гласа. Такође по извршеном избору, Скупштина је била дужана да о изабраним лицима, обавести Совјет.²²² Члан 13 односио се на свечан чин отварања скупштине: „*Чим Правитељство извештено буде, да су званичници скупштине изабрани и да је тим скупштина образована, Кнез ће или сам или преко свога представника, у присуству Совјета, Попечитеља и Архијереја, једним говором Скупштину отворити, која ће потом започети свој рад и исти наставити на следећим заседањима.*“.²²³ Чланом 14 било је предвиђено да је заседање скупштине пуноважно када је у њему присутно две трећине народних посланика.²²⁴ Чланом 15 дефинисан је начин одлучивања тј. да Народна скупштина доноси закључке већином гласова, при чему је већина ближе дефинисана као „*половина пристуних чланова и један више*“.²²⁵ Чланом 16 одређено је да је, за одржавање дисциплине и реда у раду скупштине, надлежан Председник скупштине који ће „*мотрити да рад скупштине не буде повређен некаквим непоретком и да скупштина не изађе из прописаног оквира рада. Он такође неће допустити да који му драго члан скупштине буде угњетен у свому праву слободног говора, разлагања и доказивања.*“ Овим чланом такође је предвиђено да „*Ако Председник не би могао својим речима поредак и слободу одржати, био је дужан прогласити прекид заседања скупштине и чекати да се тишина и поредак поврати, па*

²²⁰ *Ibid.*, стр. 151 (чл.10)

²²¹ *Ibid.*, (чл.11)

²²² *Ibid.*, (чл.12)

²²³ *Ibid.*, (чл.13)

²²⁴ *Ibid.*, (чл.14)

²²⁵ *Ibid.*, стр. 152 (чл.15)

ће се тек онда заседање наставити.“²²⁶

Члановима од 17 до 20, регулисана су права и обавезе посланика, као и питање посланичког имунитета. Па је чланом 17, предвиђено да су народни посланици изабрани дужни да достојанствено врше своју функцију како би оправдали поверење које им је указано од стране народа тј. *„Посланици народни изабрани да своје суграђане код Правитељства достојно представљају, дужни су имати у виду важност свог опредељења и потоме дужни су тако владати се, као што се од добри и родољубици народних посланика очекивати може.“*²²⁷ Чланом 18 гарантују се право и слобода мишљења и изражавања мишљења народних посланика у раду у скупштини, које су ограничене правилном да се не сме предлагати ништа што би нарушило јавни ред и мир, као и правни поредак земље - *„Народни посланици имају потпуну слободу изражавати своја мњења и чинити скупштини полезна предложенија у интересу целог народа или крајева од који су на скупштину послани. И по томе они неће предлагати ништа што би јавно спокојство и постојећи законски ред у земљи вређати и нарушити могло“.*²²⁸ Чланом 19 предвиђен је посланички имунитет који подразумева да народни посланици не одговорају *„за речи које би изrekli и мњења која би они у квалитету народних посланика у заседању скупштине изразили.“*²²⁹, а чланом 20 обавеза народних посланика да се приликом својих излагања или расправе међусобно поштују и уважавају тј. *„У заседањима скупштине - при саветовању и договарању, као и у случају противоборног доказивања и препирања о какавом предмету, чланови скупштине дужни су један другог пажљиво слушати, један другом реч не прекидати, као и исказивати поштовање“.*²³⁰

Поступак одлучивања у скупштини био је предвиђен чланом 21. Одлуке су се у скупштини доносиле тако што су, након расправе о изложеном питању, посланици јавно гласали, при чему је одлука већине постајала званичан закључак скупштине односно *„Пошто се о једној ствари, коју или који посланик или Правитељство предложи, довољно разговор водио и тако излагање исцрпљено буде, Председник ће изјавити да је саветовање завршено, па ће са двојицом посланика и секретарима приступити сакупљању мишљења (мњења) и пошто се од свих чланова мњења покупе,*

²²⁶ *Ibid.*, (чл.16)

²²⁷ *Ibid.*, (чл.17)

²²⁸ *Ibid.*, (чл.18)

²²⁹ *Ibid.*, (чл.19)

²³⁰ *Ibid.*, стр. 153 (чл.20)

огласиће где је вишество, па ће то и за закључение скупштине прогласити. При скупљању мњења посланици дају свој глас јавно.“²³¹ Члан 22 предвиђао је шта се од предмета може представити Совјету - „ Од предмета којима се народна скуптина занимала по предлогу њених чланова, она ће само оне Совјету предлагати, које је она усвојила и онако како их усвојила и потоме оне , који су у њено закључење прешли.“²³² Чланом 23 било је прописано да ће се Закључци Народне скупштине у виду предлога достављати Совјету. При чему- да би предлог био исправан - он мора садржати потписе Председника и Потпредседника скупштине, потписе по једног народног посланика из сваког округа-кога посланици тог округа изаберу, као и потпис једног од Секретара Скупштине.²³³ Чланом 24 предвиђен је начин објављивања скупштинских одлука – „ Сва саветовања, делања и предложенија скупштине обнародоваће се у Новинама по назначенијама, која ће Секретари скупштине по одобрењу Председника, новинару давати.“²³⁴ Чланом 25 прописано је да ће се „под надзором (старањем) Председника и Секретара скупштине, водити достаточан извод свију дела скупштине- који ће се , на крају последњег скупштинског заседања, обичним потписом скупштине (члан 23) снабдевен, дати штампати (печтати) тако да сваки поснаик добије по један примерак истога, а исти ће се доставити и свим земаљским властима и општинама“; Да ће „Среске и окружне власти сазвати среске и варошке скупштине где ће се овај извод делања Народне скупштине прочитати тако да цео народ добије веран и тачан извештај о свему што је на скупштини рађено.“²³⁵ Чланом 26, регулисан је поступак закључења рада Народне скупштине и то на следећи начин: „ Кад Кнез и Совјет по саслушању предлога које им је скуптина учинила, нађу за добро, да се делања скупштине закључе, Кнез ће издати Указ да делања скупштине престану и овај ће Указ, Кнежев Представник, скупштини прочитати. Потом ће Кнез или уместо њега његов Представник, у присуству Совјета, Попечитеља и Архијереја, једном беседом распустити скупштину.“ Овим чланом такође је предвиђено да „по завршетку тог последњег заседања, скуптина се сматра за законито распуштеном и чланови њени престају носити својство народних посланика.“. Последњим ставом овог члана

²³¹ Ibid., (чл.21)

²³² Ibid., (чл.22)

²³³ Ibid., (чл.23)

²³⁴ Ibid., (чл.24)

²³⁵ Ibid., стр. 154 (чл.25)

предвиђено је да *„Кнез са Совјетом, може распустити скупштину у случају нереда каквог, којим би се ишло на то да се наруши или повреди јавно спокојство и постојећи законити ред у земљи.“*²³⁶

Члан 27 предвиђао је обавезу званичника скупштине да, након што скупштина закључи свој рад, Совјету предају на чување печат скупштине и сва њена акта, при чему се истиче да ће архива и печат народне скупштине чувати у Совјету.²³⁷ Чланом 28 било је предвиђено право *„сваког члана скупштине, без разлике“* на дневницу.²³⁸

У трећем поглављу Закона (члановима од 29 до 40) регулисано је питање бирачког права - како активног, тако и пасивног, као и сам изборни процес.

Члановима 29 и 30 дефинисано је активно бирачко право у избору народних посланика и прописан начин његовог вршења.

Према члану 29, право да бира народне посланике има сваки пунолетан српски грађанин *„урођен или природен“*, *„који није никада за какво злочинство кажњаван“*. Од упржањавања овог права, ставом 2 истог члана, лишена су лица: *„Слуге које под известном платом по кућама, меанама, дућанима или где му драго при појединим лицима служе и бећарски данак плаћају.“* Ставом 3 истог члана предвиђено је да *„Чиновници не могу бирати у окружју, где и за које непосредствено своју власт извршују.“*²³⁹ Чланом 30 предвиђено је да сваки грађанин, право бирања народних посланика *„може упражњавати само у оном месту где пребива или има начин живљења или где има непокретних добара.“*²⁴⁰

Чланом 31 дефинисано је пасивно бирачко право и начин његовог вршења. Став 1, овог члана прописивао је да *„За народног посланика може бити изабран сваки српски грађанин био он земљоделског, трговачког или ма ког другог реда, само ако је навршио своју 30-ту годину и ако не спада у изузетке од бирачког права предвиђене у члану 29“*. Ставом 2 овог члана предвиђено је да се *„ни у којем месту“* за народне посланике не могу кандидовати *„Совјетници, Попечитељи, Архијереји и уопште Чиновници и Свештеници мирског и монашког реда“*. Ставом 3 овог члана, предвиђено

²³⁶ *Ibid.*, (чл.26)

²³⁷ *Ibid.*, (чл.27)

²³⁸ *Ibid.*, (чл.28)

²³⁹ *Ibid.*, стр. 155 (чл.29)

²⁴⁰ *Ibid.*, (чл.30)

је да грађанин који има право да буде изабран за посланика „ *изабран може бити само у оном месту где пребива или има начин живљења или где има непокретних добара без обзира на то је ли он ту на изборној скупштини или није.*“²⁴¹

Члановима од 32 до 40 ближе је одређен сам изборни процес. Тако је чланом 32, предвиђено је да ће се, чим Кнез и Совјет донесу Решење о дану држања скупштине, Попечитељство унутрашних дела постарати да се народу овај дан објави и да се посланици благовремено изаберу.²⁴² Чланом 33 предвиђено је да ће се бирање посланика по окружним варошима и варошима које нису окружне - а по члану 2 имају право да бирају посланике, вршити непосредно тј. кроз скупштину састављену од свих лица која према члановима 29 и 31 имају право бирати посланике, док ће се бирање „*среских посланика*“ вршити у Срезу, посредно тј. кроз среску скупштину²⁴³ чији је састав одређен чланом 34 на следећи начин: „*Свако село које има мање од 50 пореских глава, изабраће на сеском састанку два човека, а село преко 50 пореских глава изабраће на сваких 50 пореских глава по два човека. Ови, од села изабрани људи, сакупиће се одређеног дана у означено место на среску скупштину која ће изабрати посланике за народну скупштину.*“²⁴⁴

Ставом 1, члана 35, одређено је да ће Окружна начелништва и Управа Вароши Београда, на основу решења о дану држања скупштине и налога за избор посланика-саопштеног од стране Попечитељства унутрашњих дела, одредити датум састанка варошких или среских скупштина ради избора народних посланика.²⁴⁵ Ставом 2, истог члана одређено је да ће се овај датум, у срезовима, одредити на састанку среске скупштине и да том приликом треба водити рачуна и о томе да локација буде приступачна народу како би процес избора био олакшан.²⁴⁶ Чланом 36 било је предвиђено да ће се, у варошима, избор посланика одржати „*под председавањем Председника варошког примиритељног суда*“, а по срезовима „*под председавањем Председника Примиритељног суда оне обштине у којој се среска скупштина држи*“.²⁴⁷

²⁴¹ *Ibid.*, (чл.31)

²⁴² *Ibid.*, стр. 156 (чл.32)

²⁴³ *Ibid.* (чл.33)

²⁴⁴ *Ibid.* (чл.34)

²⁴⁵ *Ibid.* (чл.35)

²⁴⁶ *Ibid.*, стр. 157 (чл.35)

²⁴⁷ *Ibid.* (чл.36)

Овим чланом такође је предвиђено да ће се полицијске старешине, након што на састанку скупштине објасне правила избора народних посланика, „удаљити из заседања скупштине и неће се ни на који начин у посао скупштине мешати“.²⁴⁸

Чланом 37 прописано је да ће за „деловодитеља“ при овим изборним скупштинама, Председник употребити општинског писара. У случају када општински писар није „у стању овој дужности одговарати“ или када у срезовима таквог нема, одредбе овог члана прписивале су дужност среских начелника да, на захтев скупштине, своје среске писаре предодреде на ову функцију – „своје среске писаре за у речи стоеће деловодство одредити“.²⁴⁹

Чланом 38 прописан је начин одлучивања односно да се посланци бирају већинском. „Председник скупштине саопштиће скупштинарима да на њихову варош или срез припада толико и толико посланика да се за народну скупштину изаберу; потом ће их опоменути да они за посланике изаберу оне људе у којима имају највеће поверење и да ће их умети и хтети достојно на скупштини код Правитељства представљати.“²⁵⁰ За које лице буде већина гласова, оно ће се за посланика прогласити. Затим ће Председник редом, једног по једног скупштинара, за мњење питати, а деловодитељ ће њихове одговоре, под надзором двојице од присутних, тачно бележити.“ У случају да два лица имају исти број гласова, за посланика ће бити постављен онај ко је по годинама старији.²⁵¹

Члан 39 предвиђао је да ће „деловодитељ, док се још скупштина није разишла, саставити једно пуномоћје за све од вароши или среза изабране посланике, у ком ће пуномоћју бити назначено колико је бирача на скупштини било и који су изабрани за народне посланике“. Овим чланом је такође било предвиђено и да „Овако устројено пуномоћје прочитаће се на скупштини и потписаће га Председник и Деловодитељ, а на њега ће се ставити и печат оне општине где је скупштина држана. Ради боље веродостојности, потписаће исто у варошима и општинари, а у срезовима по један човек из сваког села.“ На крају овог члана предвиђено је да ће се ово пуномоћје уручити изабраним посланицима који ће га користити у складу са чланом 10 овог

²⁴⁸ Ibid.

²⁴⁹ Ibid. (чл.37)

²⁵⁰ Ibid. (чл.38)

²⁵¹ Ibid., стр. 158 (чл.38)

Закона.²⁵² Последњи, члан 40 овог Закона предвиђао је да народ своје посланике треба бирати „ у пуној слободи, без икаквог ограничења или притисака, тако да народна скупштина буде истинито и право изјављење и представништво воље и жеља народних“.²⁵³ У циљу остварења и обезбеђења слободе изборног процеса, на крају овог члана прописана је казна затвора у трајању од шест недеља до годину дана „ за лице за које се докаже да је претњом, поклоном или обећањем поклона или на неки други недозвољени начин“ покушало да се меша у изборни процес – „ да за себе или другог издејствује да буде изабрано за народног посланика“.²⁵⁴

4. Светоандрејска народна скупштина

Уставобранитељски режим окончан је знаменитом Светоандрејском скупштином. чије заседање је обележило је крај 1858. и почетак 1859. године. Ова скупштина није само означавала крај једног режима и једне владавине, већ је Србији тог доба донела корените промене и одредила нови правац државноправног развоја²⁵⁵ поставивши темеље увођењу представничког система у Србији.²⁵⁶

Што се тиче њеног значаја за саму установу Народне Скупштине, можемо рећи да су дани заседања Светоандрејске скупштине били дани у којима се скупштина уздигла до носиоца суверене власти.²⁵⁷ У једном тренутку, када је стари Кнез свргнут, а нови још увек није преузео власт, Светоандрејска скупштина је била једина власт у земљи.²⁵⁸ Стога она представља догађај који има далеко већи значај, јер су њене прокламације народног суверенитета оставиле снажан утицај на будући политички живот државе.²⁵⁹ Сам револуционарни рад Светоандрејске скупштине установио је скупштину као обавезан државни орган без ког се више не може.²⁶⁰

²⁵² *Ibid.* (чл.39)

²⁵³ *Ibid.* (чл.40)

²⁵⁴ *Ibid.*, стр. 159 (чл.40)

²⁵⁵ *Op.cit.*, Н. Ранђеловић, Историја права 2, стр. 91

²⁵⁶ *Op.cit.*, Др Мирослав Ђорђевић, Преглед развитка политичких и правних установа Србије од краја XVIII до почетка XX века , прва књига , стр. 90

²⁵⁷ *Ibid.*, стр. 91

²⁵⁸ *Op.cit.*, Ж. Бартуловић, Н.Ранђеловић, Основи уставне историје југословенских народа, стр. 57

²⁵⁹ *Op.cit.*, Др Мирослав Ђорђевић, Преглед развитка политичких и правних установа Србије од краја XVIII до почетка XX века , прва књига , стр. 90

4.1. Састав скупштине

Светоандрејска скупштина - окупљена према Закону о скупштини од 28. октобра 1858. године - трајала је од 30 новембра 1858. до 31. јануара 1859. године. Скупштинске седнице одржаване су у Београду, у згради тзв. „Велике пиваре“, у једном одељењу тога великог здања, у великој овалној сали где су повремено давале позоришне представе. У раду Светоандрејске скупштине учествовало је укупно 437 народних посланика- од тога 377 народних посланика били су изабрани од стране народа, дана 16. новембра 1858. године, док су 60 њих у скупштину ушли по положају.²⁶¹ У скупштини су биле представљене четири странке: „Карађорђевићевци“, „Вучић-Гарашаниновци“, „Обреновићевци“ и „Либерали“. Прва група је била слаба. Последње две су радиле споразумно.²⁶² На седницама скупштине, посланици су седели организовани по окрузима да би се посланици једног краја могли лакше договарати и споразумевати.²⁶³ Кнез и чланови Савета, нису учествовали у раду скупштине. Они су присуствовали само првој седници скупштине, када је Кнез, беседом отворио скупштину, након чега су се повукли.²⁶⁴

Што се тиче самог формирања скупштине, посланици су предали своја пуномоћја 01. децембра 1858. године. Већ 03. Децембра 1858., на првом састанку скупштине, за председника скупштине постављен је београдски посланик - Миша Анастасијевић, за потпредседника - јагодински посланик Стефан- Стевча - Михајловић, а за секретаре, Јеврем Грујић и Јован Илић. За помоћнике овим секретарима изабрани су Андрија Стаменковић и Милован Јанковић. Тако је уређен састав скупштине.²⁶⁵

4.2. Рад Светоандрејске скупштине

Светоандрејска народна скупштина, је у периоду од 30. новембра 1858. године до 31. јануара 1859. године, одржала је 46 пленарних седница у оквиру којих је донето 385 одлука.²⁶⁶ Због нагомиланих проблема, како економских и друштвених, тако и политичких, на седницама скупштине претресана су разна питања и решавани

²⁶⁰ *Op.cit.*, Н. Ранђеловић, Историја права 2, стр. 93

²⁶¹ *Op.cit.*, Чедомил Митриновић, Милош Н. Брашић, Југословенске Народне Скупштине и Сабори, стр.58

²⁶² *Op.cit.*, Јаша М.Продановић, Уставни развитак и уставне борбе у Србији, стр. 125

²⁶³ *Op.cit.*, Чедомил Митриновић, Милош Н. Брашић, Југословенске Народне Скупштине и Сабори, стр.59

²⁶⁴ *Ibid.*

²⁶⁵ *Ibid.*

²⁶⁶ *Ibid.*, стр.60

разноразни проблеми. Општи поглед на сва настојања у вези са сазивом скупштине указује да су у основи биле тенденције за династичким превратом – свргавањем Кнеза Александра Карађорђевића и повратком Милоша Обреновића на престо. Друга намера, истицана од либерала, била је да се сазове скупштина како би потврдила саму себе као одлучујућег фактора политичког и друштвеног живота. Најзад сазив скупштине био је и средство да се искажу потребе народа и решавају важна сложена питања економског и друштвеног живота.²⁶⁷ Све у свему, одлуке које су обележиле рад ове скупштине, поред осталог, су одлука о династичком преврату и одлука о доношењу Закона о народној скупштини.

4.2.1. Повратак Милоша Обреновића на власт

На седници скупштине одржаној 10. децембра, Скупштина је саслушала „слово“ свога председника Мише Анастасијевића. После тога, догађаји су се ређали великом брзином: отпочела је дебата о тешком стању у народу и изнесен низ оптужби против управе у земљи. Кад је и то исцрпљено, прешло се и на оптужбе против Кнеза. Тада је донета одлука да се Кнезу пошаље акт у коме Народна скупштина, у име српског народа тражи да Кнез да оставку и да своју власт преда Народној скупштини. Уз ово писмо била је приложена и оставка коју је Кнез требао да потпише, а оба акта однела је у двор једна скупштинска депутација, на челу са потпредседником народне скупштине Стевчом Михајловићем.²⁶⁸

Кнез је примио депутацију, обећававши да ће се о оставци изјаснити сутрадан (11. децембра) у 8 часова ујутру. „Тада се сви разиђу. Код кнеза је био остао само Гарашанин који га потплаши опасностима које му прете ако одбије да да оставку. Карађорђевић непотисав оставку, побегне у град. Њега испрати Гарашанин до саме капије градске (...)“²⁶⁹ Дознавши то, сутрадан, 11. децембра, скупштина га је лишила кнежевског достојанства и прогласила Милоша Обреновића за Кнеза са правом наследности, а кнежевску власт узела на себе²⁷⁰, коју власт је 12. децембра предала Намесништву састављеном од 3 члана у чији су састав ушли: Илија Гарашанин, Стевча

²⁶⁷ *Op.cit.*, Др Мирослав Ђорђевић, Преглед развоја политичких и правних установа Србије од краја XVIII до почетка XX века, прва књига, стр. 91

²⁶⁸ *Op.cit.*, Чедомил Митриновић, Милош Н. Брашић, Југословенске Народне Скупштине и Сабори, стр.59

²⁶⁹ *Op.cit.*, Нил Попов, Србија и Русија-од Кочине крајине до Св.Андрејевске скупштине, свезка 4, стр.365

²⁷⁰ *Ibid.*

Михајловић и Јевтимије Угричић.²⁷¹ Поред тога скупштинари су решили да скупштина перманентно заседа, а предузете су и даље мере. Кнез Милош је хитно извештен о избору. О његовом избору су обавештене велике силе, београдски паша и цео управни апарат у земљи,²⁷² а одређено је и да министри према скупштини остану у истом односу у коме су били према Кнезу, а за министра унутрашњих послова постављен је Илија Гарашанин. Скупштина је, такође решила да ће власт предати само Кнезу Милошу кад дође у Београд.²⁷³ Дана 22. Децембра, Карађоревић је, са својом породицом прешао у Аустрију.²⁷⁴ Наредни дани прошли су у очекивању доласка Кнеза Милоша, по кога је била послата једна скупштинска делегација.

У међувремену, Порта је преко београдског везира 03. јануара 1859. године²⁷⁵ потврдила избор Кнеза Милоша, и упутила му кнежевски берат²⁷⁶ „А када је из Цариграда стигао берат у којем је казано да је Карађорђевић сам оставио кнежевско достојанство, па је стога скупштина изабрала Милоша, а Порта га потврђује и препоручује да чува устав, неспомињући при том ништа о наследном праву: то скупштина реши и стави у свој протокол ово: да је Александра Карађорђевић збачен с књажеског достојанства, да је скупштина воспоставила Милоша у његово пређашње звању с правом наследња, да је Порта могла само утврдити њега, а није имала права ништа му налагати што се тиче унутрашње управе.“²⁷⁷ Одмах после потврде Порте, Кнез Милош сменио је привремено Намесништво и за свог представника-местозаступника именовао Стевчу Маихаиловића, који ће вршити кнежеву власт до његовог повратка у земљу.²⁷⁸

Дана 25 јануара 1859. године, Кнез Милош допутовао је у Београд. По његовом доласку одржана је свечана седница народне скупштине, која је поздравила Кнеза и саслушала његову беседу. Кнез Милош је, 31 јануара 1859. године, лично распустио скупштину с тим да се она поново састане о „Малој Госпођи“ исте године.²⁷⁹

²⁷¹ *Op.cit.*, Јаша М.Продановић, Уставни развитак и уставне борбе у Србији, стр. 131

²⁷² *Op.cit.*, Чедомил Митриновић, Милош Н. Брашић, Југословенске Народне Скупштине и Сабори, стр.60

²⁷³ *Ibid.*

²⁷⁴ *Op.cit.*, Нил Попов, Србија и Русија-од Кочине крајине до Св.Андрејевске скупштине, свезка 4, стр.366

²⁷⁵ *Op.cit.*, Љубомирка Кркљуш, Правна историја српског народа, стр. 177

²⁷⁶ *Op.cit.*, Чедомил Митриновић, Милош Н. Брашић, Југословенске Народне Скупштине и Сабори, стр.60

²⁷⁷ *Op.cit.*, Нил Попов, Србија и Русија-од Кочине крајине до Св.Андрејевске скупштине, свезка 4, стр.367

²⁷⁸ *Op.cit.*, Љубомирка Кркљуш, Правна историја српског народа, стр. 178

²⁷⁹ *Op.cit.*, Чедомил Митриновић, Милош Н. Брашић, Југословенске Народне Скупштине и Сабори, стр.60

4.2.2. Нацрт Закона о народној скупштини

Паралелно са династичким превратом, скупштина је покушавала да озакони свој рад и надлежности ²⁸⁰односно да утврди и потврди саму себе као легитимни орган власти. У ту сврху је на другој седници скупштине, дана 05. Децембра 1858. године, либерални посланик Андрија Стаменковић поднео Предлог Закона о народној скупштини, који је израдила једна група либералних интелектуалаца, под изговором да ни Устав који дала Порта, ни различите установе које је издао Кнез са Саветом, нису одређивали ни права, ни дужности скупштинара. ²⁸¹ По пријему предлога, Скупштина је из своје средине, одредила Комисију која ће прегледати тај пројекат. Након тога, на седници одржаној 08 децембра 1858. године²⁸², након вишеструког претресања овог питања, Пројект закона о народној скупштини је усвојен и предат Савету на потврду.²⁸³

4.2.2.1. Садржина Нацрта Закона о народној скупштини

Први Нацрт Закона о народној скупштини, у 15 тачака, израдио је Јеврем Грујић. Исти су допунили најпре Јован Илић, а затим и Милован Јанковић и Андреја Стаменковић. Тако урађени пројекат имао је 33 тачке. ²⁸⁴

У њему се најпре истиче да српски народ, преко своје Скупштине, поставља Закон о скупштини. Затим се говори о скупштинским правима, о њеном сазиву и саставу; о року и начину избора; активном и пасивном бирачком праву. Потом се обрађује унутрашњи скупштински рад, говори се о организацији скупштине, о кворуму за седнице, о гласању и јавности скупштинског рада. Последња два члана (32 и 33) бавила су се имунитетом посланика. ²⁸⁵ На самом почетку, Народна скупштина проглашава се за једну од најсветијих установа у српској држави и за закониту вољу свега српског народа, коју нико не може уништити, нити је у власти и у праву њену ограничити. ²⁸⁶ Издајником отаџбине сматран је свако ко се противи њеном држању и слободи њеног рада. ²⁸⁷ Овим нацртом било је предвиђено и : *да ће се, по старинском*

²⁸⁰ *Op.cit.*, Др Мирослав Ђорђевић, Преглед развитка политичких и правних установа Србије од краја XVIII до почетка XX века, прва књига, стр. 92

²⁸¹ *Op.cit.*, Јаша М.Продановић, Уставни развитак и уставне борбе у Србији, стр. 125

²⁸² *Op.cit.*, Нил Попов, Србија и Русија-од Кочине крајине до Св.Андрејевске скупштине, свезка 4, стр.364

²⁸³ *Op.cit.*, Чедомил Митриновић, Милош Н. Брашић, Југословенске Народне Скупштине и Сабори, стр.59

²⁸⁴ *Op.cit.*, Јаша М.Продановић, Уставни развитак и уставне борбе у Србији, стр. 125

²⁸⁵ *Ibid.*

²⁸⁶ *Ibid.*, стр.126

²⁸⁷ *Ibid.*

обичају, Народна скупштина, старати о свему што корист народа изискује; да се, без сагласности народне скупштине, не могу издавати и променити никакви закони о Кнезу, Савету, Министрима, највишем Суду и Народној скупштини; да се не може никакво давање тражити од народа, нити држава задужити и на што обавезати, нити какав расход или приход учинити, док Скупштина не одобри, било особено, било годишњим буџетом.²⁸⁸ Овим одредбама нису исцрпљена законодавна права Народне Скупштине. Према либералном пројекту, она је имала права „уништити не само сваку противзакониту, нецелисходну и штетну наредбу управне власти, него и сваки закон или одредбу у њему, сем оних који су издани с њеним одобрењем (чл. 10 и 11)“.²⁸⁹ Такође, Народна скупштина је била предвиђена као највиша контрола у земљи. „Она може прегледати све државне послове и о њима изрицати свој суд. Она има пуну власт дати под суд све министре и све чиновнике и службенике народне.“²⁹⁰

Нацртом је ближе био одређен и изборни процес: „Избори за народну скупштину врше се до „Велике госпође“ (15/VIII), а скупштина се држи сваке године о (8/ IX). Ако се до тога рока не изврше избори, посланици последње скупштине сматрају се као поново изабрани и они су дужни, не чекајући позив власти, доћи на скупштину и отворити је о „Малој Госпођи“. Такође је било предвиђено да „Кнез може, у споразуму са Саветом, а у случају потребе, сазвати скупштину и у ванредан сазив, али то не искључује редовно држање скупштине. Министри под којима се пропусти сазивање и држање скупштине сматраће се и казнити као издајници отаџбине“.²⁹¹

Што се бирачког права тиче, о томе је речено следеће: „Народна скупштина састоји се из посланика које народ изабере. Бирачко право има сваки пунолетан српски грађанин који није осуђен због злочина из лакомства. Он гласа у месту где живи и где има непокретно имање. Кандидат посланички, поред тих погодаба, мора имати и 25 година. Чиновници нити могу гласати, нити бити изабрани у местима где врше власт. Бира се онолико посланика колико и за прошлу скупштину, сем ако се по одобрењу скупштине друкчије одреди. Избори за народну скупштину биће потпуно слободни, без мешања власти. А ако би ко претњом, поклоном или обећањем поклона или ма којим

²⁸⁸ Ibid.

²⁸⁹ Ibid.

²⁹⁰ Ibid.

²⁹¹ Ibid.

недозвољеним начином радио да за себе или другог издејствује да буде изабрано за народног посланика, судови ће га казнити затвором од једног месеца до једне године. Сваки срез и свака окружна варош бира за себе посланике. У срезовима је бирање посредно, у варошима непосредно. Гласање је јавно у срезовима, а у варошима тајно (листићима). Изабран је за посланика онај који је имао највише гласова.“²⁹²

Наредним члановима била су регулисана питања место сазивања и организације рада скупштине и то на следећи начин : „Скупштина се састаје у Београду као престоници. Сама бира своје часништво. Председник и потпредседник морају бити посланици, а секретари се могу узети и ван Скупштине. Избор часника врши се под претседништвом најстаријег (по годинама) посланика. Скупштина сама решава о пуномоћјима својих чланова, пошто их претходно прегледа једна скупштинска комисија. Седнице скупштинске обичино трају месец дана , али скупштина може продужити тај рок. Кворум је за седнице 2/3 од од целокупног броја посланика, а за решење треба апсолутна већина. Протоколе скупштинске потписује цело часништво и по један посланик из сваког округа.Протоколи се штампају у званичним и другим новинама“. ²⁹³ Последња два члана (32 и 33) бавила су се имунитетом посланика на следећи начин: „Народни посланици не одговарају ником за оно што на скупштини буду говорили , нити могу бити затворени за време скупштинског рада док скупштина не одобри.“²⁹⁴

У Комисији није било сагласности о овом Нацрту. Посланици бирани од народа желели су да се он усвоји неизмењен. Либерали су давали својим пројектом скупштини законодавну власт за извесне законе који нису могли бити промењени без одобрења скупштине. Гарашанин и његови приврженици, хтели су да се власт скупштине ограничи.²⁹⁵ Да би се отклонио неспоразум између ове две струје, за преговарачким столом сели су Гарашанин и Грујић. Савет је у предлогу закона учинио измене којима је смањио број посланика на половину од онога што је скупштина предложила. Усвојени предлог, Савет је даље послао Намесништу, где је Гарашанин изменио и оно што је са Грујићем уговорио. ²⁹⁶ Скупштина се, по изменама Намесништва, могла

²⁹² Ibid.

²⁹³ Ibid., стр.127

²⁹⁴ Ibid.

²⁹⁵ Ibid.

²⁹⁶ Op.cit., Др Мирослав Ђорђевић, Преглед развитка политичких и правних установа Србије од краја XVIII до почетка XX века , прва књига , стр. 96

састајати сваке треће године. Од законодавних и других права скупштине, после измена од стране Савета и Намесништва, није остало ништа. Скупштина није постала законодавни фактор, већ је могла само чинити кораке код законодавне власти - Кнеза и Савета.²⁹⁷ Већина измена које су Гарашанинови приврженици тражили, састојале су се у ублажавању израза који су компетенције скупштине преносили на владу или скидали са ње одговорност пред скупштином. Измена је, нарочито, било и у делу у коме се манифестовао народни суверенитет.²⁹⁸

На основу тако измењеног нацрта, Намесништво је 05. јануара 1859. године донело Закон којим је скупштину свело на саветодавни орган. На изражено незадовољство скупштине, местозаступник Кнеза Милоша Обреновића, потврдио је нов закон о скупштини 14. јануара 1859. године. Измене у њему, у либералнијем смислу, биле су незнатне. Унета је декларативна одредба о слободи штампе, као средству за учвршћење народне скупштине и повећан је број народних посланика.²⁹⁹

5. Закон о народној скупштини од 05. јануара 1859. године

На предлог Светоандрејске Скупштине №28, учињен на седници одржаној 08. децембра 1858. године, Привремено Намесништво (које су чинили Илија Грашанин, Стевча Михајловић и Јефтим Угричић) је, у сагласности са Саветом, а у жељи да се држање и рад скупштине утврде Законом,³⁰⁰ 05. Јануара 1858. године, у Београду, донело Закон о народној скупштини.³⁰¹ Сам закон имао је 40 члана, којима су била регулисана питања сазивања и распуштања, састава, рада и надлежности народне скупштине; као и питања бирачког права, изборног процеса народних посланика и посланичког имунитета.

Закон су потписали „*членови привременог правления Княжества Србскогъ*“ и то: „Илија Гарашанинъ с.р., Попечитель внутренни дѣла; Стевча Михайловић с.р., Подпредсѣдатель Народне Скупштине; Евтиміе Угричић с.р., Предсѣдатель

²⁹⁷ *Ibid.*

²⁹⁸ *Ibid.*

²⁹⁹ *Ibid.*, стр. 97

³⁰⁰ Сборникъ закона' и уредба', и уредбены' указа' изданы' у Княжеству Србіи (од почетка до конца 1859. године) XII. (Законъ о народной скупштини, Привремено правленіе Княжества Србіе, са согласіемъ Совѣта од 05. януара 1859. године), у Бѣограду, У Правителственной Кнѣгопечатни, 1859., стр. 1

³⁰¹ *Ibid.*, стр.8

Касаціоногъ Суда ; Предсѣдатель Совѣта, войвода, кавалѣръ Тома Вучићъ Перишићъ; Представникъ привременогъ Правленія, Попечитель иностраны' дѣла', кавалѣръ Стефанъ Магазиновићъ с.р. и Главный секретаръ Совѣта , Райко I. Лешянинъ, с.р.“³⁰²

5.1. Садржина закона

На самом почетку, у уводном делу закона, стоји да је доношење закона мотивисано жељом да се „држанѣ Скупштине Народне, за убудуће, однимѣ закономъ утврди и у правилность доведе“. Због тога „Привремено правленіе Княжества Србіе, са согласіемъ Совѣта, на предложенѣ Свето-Андрейске Народне Скупштине одъ 08. Декаembra 1858. год. № 28 “ опредѣљује „Законъ о народной скупштини“.³⁰³

Што се садржине закона тиче, закон није био организован у поглављима , као његов претходник, донет ради сазивања Светоандрејске скупштине, већ је материја обрађена у 40 члана , редоследом за који су, његови творци, нашли да је логичан.

Члановима од 1 од 3 регулисано је питање постојања Народне Скупштине. Чланом 1, Народна скупштина дефинисана је као једна од „*најстаријих и насветијих установа у Кнежевини Србији*“.³⁰⁴ Чланом 2, прописано је да ће се као „*највећи противник Закона*“ сматрати свако „*ко се држању и слободној законитој радњи Народне скупштине противи*“ , и да ће такво лице „*подлежати најстрожој казни*“.³⁰⁵ Чланом 3 , декларативном изјавом да „*Народну скупштину нити ко може уништити, нити је у правом њеном ограничити*“ , загарантовано је постојање саме скупштине .³⁰⁶

У даљем тексту Закона, члановима од 4 до 10 предвиђена су права, обавезе и надлежност скупштине, а из њихове садржине назире се намера да народна скупштина у Кнежевини Србији не буде носилац законодавне власти, већ представник народа у државној управи у виду саветодавног органа који ће , у име народа, контролисати рад Кнеза и Савета у појединим областима, нарочито оним који директо утичу на живот грађана и који ће имати право на неку врсту законодавне иницијативе.

Чланом 4 одређено је да „*Народна скупштина може чинити предлоге о свему*

³⁰² *Ibid.*

³⁰³ *Ibid.*, стр.1

³⁰⁴ *Ibid.*, (чл.1)

³⁰⁵ *Ibid.*, (чл.2)

³⁰⁶ *Ibid.*, (чл.3)

ономе што корист земаљска изискује“. ³⁰⁷ Чланом 5 да се „никакви Закони о Кнезу, Савету, Попечитељима и Народној скупштини не могу се издати и променити без претходног саслушања Народне Скупштине“. ³⁰⁸ Чланом 6 предвиђено је право Народне скупштине „да може у име народа чинити кораке код законодавне власти, да се сваки нецелисходан закон и свака административна, интересима народним противна, наредба уништи или измени.“ ³⁰⁹ Чланом 7 било је прописано да се Србија „не може задужити, нити на што обавезати, док се та потреба пред Народном скупштином не докаже“. ³¹⁰ Члан 8 прописивао је да се „Никакав нови данак или прирез неће моћи установити пре него што се о томе чује мишљење (мњење) Народне скупштине“. ³¹¹ Члан 9 предвиђао је право Народне скупштине да може извршити контролу народне касе тј. „захтевати да средством једне, из своје средине одређене, Комисије стање народне касе прегледа“. ³¹² Чланом 10 било је предвиђено право Народне скупштине да код Савета покрене питање одговорности званичника у случају злоупотребе службеног положаја односно да „Народна скупштина може у име народа, код Савета Земаљског кораке чинити, да се сваки уопште званичник због осведоченог злоупотребљенија у дужности под одговор узме и према величини кривице под суд даде“ ³¹³

Даље, члановима од 11 до 15 регулисано је питање сазивања Народне Скупштине. Чланом 11 је ближе одређен састав народне скупштине –односно одређено је да се она састоји од народних посланика односно „из лица која Народ изабере“ ³¹⁴ Чланом 12 одређени су место и време сазивања Народне скупштине односно предвиђено је да ће се скупштина, држати сваке треће године, на празник „Мала Госпојина“ (којим се 08. септембра по јулијанском, а 21. септембра по грегоријанском календару обележава хришћански празник „Рођење Пресвете Богородице“), у месту „Централног Правленија“ (тадашњи назив за Владу). Сам текст члана је гласио: „Народна скупштина држаће се непрекидно ове године, а затим сваке треће године у

³⁰⁷ *Ibid.*, (чл.4)

³⁰⁸ *Ibid.*, стр. 2 (чл.5)

³⁰⁹ *Ibid.*, (чл.6)

³¹⁰ *Ibid.*, (чл.7)

³¹¹ *Ibid.*, (чл.8)

³¹² *Ibid.*, (чл.9)

³¹³ *Ibid.*, (чл.10)

³¹⁴ *Ibid.*, (чл.11)

месту Централног Правленија о Малој Госпођи “. ³¹⁵ Чланом 13, предвиђен је рок за избор народних посланика – избор народних посланика морао је да се изврши до „Велике Госпојине“ (хришћанског празника којим се 15. августа по јулијанском, а 28. Августа по грегоријанском календару обележава хришћански празник „Успеније Пресвете Богородице“). ³¹⁶ Члан 14 предвиђао је поступак у случају да се овај рок не испоштује тј. „ Ако се нови посланици до Велике Госпође не изабери, онда ће се посланици последње скупштине сматрати као да су наново изабарни и дужни су, не чекајући на позив власти, сами на одређено место доћи и Скупштину о Малој Госпођи отворити “. ³¹⁷ Чланом 15 била је предвиђена казна за Министре у случају да се скупштина не одржи и то : „ Попечитељи под којима се пропусти сазвати и држати редовну скупштину до реченог дана , сматраће се и казнити као највећи преступници закона “. ³¹⁸

Члановима 16 и 17 регулисано је питање бирачког права.

Према ставу 1, члана 16, активно бирачко право односно право да бира народне посланике имао је „Сваки грађанин српски, урођен или природен, који је пунолетан и није никада ни за какво просто , неполитично злочинство осуђен“. Ставом 2, истог члана предвиђен је круг лица која су изузета од упражњавања овог права - „Само слуге, који под извесном платом по кућама, меанама, дућанима или где му драго при појединим лицима служе о бећарски данак плаћају , изузимају се од упражњавања овог права “. ³¹⁹ Чланом 17 уређено је питање пасивног бирачког права и то на следећи начин: „Ко може бирати посланике, може свуда и изабран бити за посланика, ако има 30 година, без сматрања јели он ту где се бира или није “. ³²⁰

Члановима од 18 и 19 гарантује се слобода избора и прописује недозвољено понашање током избора, као и казне за случај истог. Па је чланом 18 прописано да избор посланика за Народну Скупштину мора бити слободан и „без икаквог мешања власти “. ³²¹ У циљу остварења и обезбеђења слободе изборног процеса, чланом 19

³¹⁵ *Ibid.*, (чл.12)

³¹⁶ *Ibid.*, стр.3 (чл. 13)

³¹⁷ *Ibid.*, (чл. 14)

³¹⁸ *Ibid.*, (чл. 15)

³¹⁹ *Ibid.*, (чл. 16)

³²⁰ *Ibid.*, (чл. 17)

³²¹ *Ibid.*, (чл. 18)

прописана је казна затвора у трајању од једног месеца до годину дана за лице за које се докаже да је „ претњом, поклоном или ма којим другим недозвољеним начином“ покушало да се меша у изборни процес – „ радио за себе или другог да изабран буде за народног посланика“. ³²²

Члановима од 20 до 24 ближе је одређен сам изборни процес. Чланом 20 прописано је да „ Сваки Срез и свака окружна варош бира за себе посланике ; тако и свака Варош у срезу која има 500 пореских глава бира за себе посланике“. ³²³ Члан 21 прописивао је да „ По срзовима бира изборна скупштина коју састављају избирачи из сваког села или вароши у срезу. Свако село или варош која не бира за себе посланике, а има мање од 50 пореских глава , изабраће на сеоском састанку два човека, а села која имају преко 50 пореских глава изабраће на сваких 50 пореских глава по два човека. Ови изабрани људи са стаће се одређеног дана у означено место на среску изборну скупштину која ће изабрати посланике за Народну скупштину.“ ³²⁴ Члан 22 даље је предвиђао је да „ У окружним варошима и у вароши Београду, као и у варшима које нису окружне, а по члану 21 могу за себе бирати посланике , бира изборна скупштина , коју састављају сви који имају право бирати“. ³²⁵

Члан 23 ближе је уређивао организацију и начин одлучивања те скупштине. Став 1, тог члана предвиђао да „ На изборној Скупштини председава Председник Примиритељног суда , где се скупштина држи“. Што се начина одлучивања тиче , став 2, истог члана прописивао је да „ Ко има највише гласова онај ће се прогласити за посланика.“ и да ће у случају када два лица имају исти број гласова, за посланика бити постављен онај ко је по годинама старији. ³²⁶ Број народних посланика који ће ући у састав скупштине одређен је чланом 24. ³²⁷ Став 1, овог члана прописивао је да „ Сваки срез и свака варош која, по члану 20, бира за себе посланике, изабраће на сваких 1000 пореских глава по једног посланика. И она ће окружна варош изабрати за себе једног посланика која нема 1000 пореских глава“. Став 2 додатно је прецизирао „ Ако би оно, што у коме срезу или вароши преко 1000 порески глава претиче, износило више од 600 глава пореских, то ће се изабрати још један посланик, у противном случају

³²² Ibid., (чл. 19)

³²³ Ibid., стр.4 (чл. 20)

³²⁴ Ibid., (чл. 21)

³²⁵ Ibid., (чл. 22)

³²⁶ Ibid., (чл. 23)

³²⁷ Ibid., стр.5 (чл. 24)

тај се вишак неће рачунати“. Став 3, предвиђао је да ће „Попечитељство унутрашњих дела обнародовати таблицу у којој ће стајати колико која варош или Срез има пореских глава и колико ће изабрати посланика“.

Члановима од 25 до 35 утврђен је Пословник Народне скупштине. Чланом 25 је било предвиђено да ће „Скупштина, под управом најстаријег (по годинама) посланика, из своје средине, изабрати свог Председника, Потпредседника и два секретара.“, при чему „секретари могу бити избарани и са стране“. ³²⁸ Чланом 26 регулисан је процес потврђивања посланичких мандата, провером законитости изборног процеса и пуноважности посланичких пуномоћја, од стране саме скупштине: „Пуномоћја посланика –која су морала бити снабдевена печатом општине и потписима Председника и Деловодитеља изборне ескупштине, у варошима и од општинара, а у Срезу од по једног избирача из сваког села - прима и прегледа једна комисија скупштинска састављена из 18 посланика, а Скупштина сама решава јесу ли пуномоћја и избори законити.“ ³²⁹ Члан 27 уређивао је поступак отварања Народне скупштине: „Пошто званичници Скупштине буду изабрани и пошто Скупштина пуномоћја прегледа, она ће извести Совјет, а овај Кнеза, који ће сам или преко свог представника, Скупштину отворити“. ³³⁰ Члан 28 прописивао је право Министара да присуствују свим седницама скупштине, као и да учествују у раду скупштине тако што ће скупштини износити „предлоге Правителства ради саслушања мњења Скупштине“ о томе, као и давати своја објашњења Скупштини „по свима предметима њине струке“. ³³¹ Чланом 29 регулисано је трајање скупштине односно да Скупштина траје највише месец дана, но да се у случају изванредне потребе, њен рад, уз одобрење Кнеза и Совјета, може продужити. ³³² Чланом 30 предвиђен је скупштински кворум односно да заседања скупштине могу почети тек кад је у скупштини присутно две трећине народних посланика. ³³³ Чланом 31 ближе је уређен начин одлучивања у скупштини и предвиђено да ће „Свако закључење Скупштине бити пуноважно кад за њега да глас најмање половина у заседању налазећи се чланова и један више“. ³³⁴

³²⁸ *Ibid.*, (чл. 25)

³²⁹ *Ibid.*, (чл. 26)

³³⁰ *Ibid.*, (чл. 27)

³³¹ *Ibid.*, стр.6 (чл. 28)

³³² *Ibid.*, (чл. 29)

³³³ *Ibid.*, (чл. 30)

³³⁴ *Ibid.*, (чл. 31)

Члан 32 предвиђао је да ће Скупштина, своје Закључке, Савету подносити у форми Предлога који је морао бити потписан од стране „председника, потпредседника, по једног народног посланика из сваког окружја кога посланици тог окружја изабери и једног секретара скупштине“. ³³⁵ Члан 33 прописивао је да је Совјет, на скупштинске предлоге, морао благовремено одговарати. ³³⁶ Члан 34 уређивао је транспарентност рада скупштине и њиме је било прописано да ће се Протокол заседања Народне скупштине штампати „у званичним и другим новинама земаљским“. ³³⁷

Члан 35 предвиђао је могућност, да се независно од редовне скупштине, у случају потребе може одржати и Ванредна скупштина и то на следећи начин: „У случају какве велике потребе може Кнез, у сагласности са Саветом, и ванредну скупштину сазвати, на броју колико се према потреби и важности предмета за добро нађе. Но ово држање ванредне скупштине не сме ни у чему на путу стајати сазивању и држању редовне Скупштине“. ³³⁸

Члановима 36 и 37 регулисано је питање посланичке одговорности и имунитета. Члан 36 регулисао је питање посланичке одговорности тако да „Народни посланици нису дужни никоме и никада одговарати за оно што на Скупштини буду говорили“. ³³⁹ А члан 37 уређивао је питање посланичког имунитета који је подразумевао да „Народни посланик не може, ни за шта, бити затворен за време скупштине, док она најпре то не добри. Но кад би га власт на самом делу злочинства ухватила, може га затворити, али је дужна одмах одобрење од Скупштине тражити, да га у затвору задржи“. ³⁴⁰

Члан 38 описивао је изглед печата Народне скупштине – „На печату Народне скупштине стајаће „Грбъ Србскій“ са натписом унаоколо „Србска Народна Скупштина“. ³⁴¹ Члан 39 уређивао је начин објављивања скупштинских одлука у народу. ³⁴² Ставом 1, овог члана било је превиђено да ће се „Под старањем председника и секретара скупштине водити достаточан извод из свију дела

³³⁵ Ibid., (чл. 32)

³³⁶ Ibid., (чл. 33)

³³⁷ Ibid., (чл. 34)

³³⁸ Ibid., стр.7 (чл. 35)

³³⁹ Ibid., (чл. 36)

³⁴⁰ Ibid., (чл. 37)

³⁴¹ Ibid., (чл. 38)

³⁴² Ibid., (чл. 39)

скупштине , који ће се на крају последњег заседања, снабдевен обичним потписом скупштине (у складу са чл. 33) дати на штампање тако да се сваком посланику да по један примерак од истог, а тако и свима земаљским властима и оптинама дотави“. Ставом 2 истог члана предвиђено је да ће „Среске и окружне власти сазвати среске и варошке скупштине и ту ће им овај извод делања скупштине прочитати, тако да цео Народ добије веран и тачан извешај о свему што је на Скупштини рађено”

Последњи , члан 40 овог закона уређивао је поступак распуштања Скупштине. Њиме је било предвиђено да ће „ По саслушању предложенија, којима се Народна скупштина занимала, Кнез ће у сагласности са Сојветом, саслушавши претходно о томе мњење скупштине, издати Указ да делања скупштине престану. Овај Указ Скупштини ће доставити Совјет, а затим ће Кнез - или сам или путем свог представника -једним говором Скупштину закључити”.³⁴³

6. Закон о народној скупштини од 14. јануара 1859. године

Светоандрејска скупштина није била задовољна донетим Законом о народној скупштини од 05. јануара, те је захтевала да се исти измени.³⁴⁴ На изражено незадовољство скупштине, Местозаступник поново изабраног Кнеза Милоша Обреновића, Стевча Михајловић, уз сагласност Совјета , донео је измењену и допуњену верзију овог Закона, у Београду , 14. Јануара 1859. године. Међутим, измене у либералнијем смислу биле су незнатне .³⁴⁵

Закон се састојао из 42 члана, по садржају је идентичан свом претходнику од 05.јануара 1859. –односно има два члана више . Додат је члан 2 – који садржи декларативну одредбу о слободи штампе и члан 42 - којим се констатује да је овим законом замењен Закон од 05. јануара исте године. Такође измењени су чланови 8, 23, 24, 28 и 35, Закона од 05. Јануара, а и нумерација чланова , додавањем члана 2 , померила се за једно место.

Новим, чланом 2, успоставља се слобода штампе као прво и најнужније јемство, које се овде само у начелу изриче, јер ће своје ближе одређење добити у особеном

³⁴³ *Ibid.*, стр.8 (чл. 40)

³⁴⁴ *Op.cit.*, Љубомирка Кркљуш, Правна историја српског народа, стр. 178

³⁴⁵ *Op.cit.*, Др Мирослав Ђорђевић, Преглед развитка политичких и правних установа Србије од краја XVIII до почетка XX века , прва књига , стр. 97

закону а све у циљу утврђења установе народне скупштине и ради неговања њених задатака у духу времена и правцу истиних народних и земаљских потреба. Сам текст овог члана гласио је овако: *„За утврђењ ове установе и за негованъ и развіянъ њъны' задатака у духу времена и правцу истинити' народны' и земаљски користій, поставля се - осимъ други средства- нарочито слобода печатнъ као прво и найнуждніе емство, кое се се овде само у начелу изриче, имаюћи своя ближа опредѣленя у особеномъ закону добити.“*³⁴⁶

Измењен је и члан 8, Закона од 05. Јануара, тако што је у Закону од 14. Јануара додато *„ и никакав приход за државну касу, који би Народу посредно или непосредно на терет пао “*. Након измена, у Закону од 14. Јануара, овај члан је био под бројем 9 (због померања нумерације додатим чланом 2) и гласио је *„Никакав нови данак или прирез и никакав приход за државну касу, који би Народу посредно или непосредно на терет пао да се не може установити докле се најпре Народна Скупштина о томе не саслуша.“*³⁴⁷

Члан 23, Закона од 05. Јануара скраћен је брисањем става 3 - дела који је предвиђао да ће приликом гласања, у случају да два лица имају исти број гласова, за посланика бити постављен онај ко је по годинама старији тог члана. У Закону од 14. Јануара он је био нумерисан као члан 24 и гласио је *„На изборној Скупштини председава Председник Примиритељног суда, где се купштина држи. Ко има највише гласова онај ће се проглаити за посланика.“*³⁴⁸

Број народних посланика одређен чланом 24, Закона од 05. јануара је сада чланом 25, новог Закона повећан: *„Сваки срез и свака варош која, по члану 21, бира за себе посланике, изабраће на сваких 500 пореских глава по једног посланика. И оне окружне вароши које имају мање од 500 пореских глава, бирају једног посланика. Ако би оно, што у коме срезу или вароши прелаз преко 500 порески глава, износило више од 250 пореских глава, то ће се тамо изабрати још један посланик; ако ли онај вишак не прелази 250 пореских глава, то се неће рачунати. Правителство унутрашњих дела обнародоваће таблицу у којој ће стајати колико која Варош или Срез или Варош која*

³⁴⁶ Сборникъ закона' и уредба', и уредбены' указа' изданы' у Княжеству Србији (од почетка до конца 1859. године) XII. (Законъ о народной скупштини, Кнѣза сръбскогъ Милоша Обреновића местозаступникъ Стевча Михаиловићъ са согласіемъ Совѣта, у Београду, 14. Јануара 1859.), у Београду, У Правителственной Книгопечатни, 1859., стр. 11, (чл.2)

³⁴⁷ *Ibid.*, стр.12 (чл. 9)

³⁴⁸ *Ibid.*, стр.15 (чл. 24)

није окружна а може бирати посланике , има пореских глава, узимајући у ове и Чиновнике и Свештенике; па по томе ће се означити колико ће се где посланика за Скупштину изабрати“.³⁴⁹

Измењен је Члан 28, Закона од 05. јануара тако што је сада чланом 29, новог Закона, Министрима забрањено да присуствују свим седницама скупштине, као и да учествују у њеном раду, осим у изузетним случајевима - „Попечитељиће моћи у Скупштину долазити само онда када их скупштина позове или кад имају какаве предлоге од стране Правитељства учинити“.³⁵⁰

Измењен је и Члан 35, Закона од 05. јануара у погледу броја посланика који је требао присуствовати ванредној скупштини. Члан 35, Закона од 05. јануара предвиђао је да „У случају какве велике потребе може Кнез, у сагласности са Совјетом, и ванредну скупштину сазвати, на броју колико се према потреби и важности предмета за добро нађе (...)“. Док је чланом 36, новог Закона било предвиђено да Ванредна скупштина „на броју сме бити већа , али никако мања од редовне и за коју се посланици морају изабрати на онај начин као и за редовну. (...)“³⁵¹

На крају Закона од 14. јануара, додат је и Члан 42, којим се констатује да је овим законом замењен Закон од 05. јануара исте године.³⁵²

Закон су потписали „членови привременог правления Княжества Србскогъ“ и то: „Кнџа Србскогъ Милоша Обреновића местозаступникъ (М.П.) Стевча Михайловић с.р., Предсѣдатель Совѣта, войвода, кавалѣръ Тома Вучићъ Перишићъ; Представникъ Местозаступника княжескогъ, Попечитель инострань’ дѣла’, Подполковникъ, Кавалѣръ Стефанъ Магазиновић с.р. и Главный секретаръ Совѣта , Райко I. Лешянинъ, с.р.“³⁵³

³⁴⁹ *Ibid.*, (чл. 25)

³⁵⁰ *Ibid.*, стр.16 (чл. 29)

³⁵¹ *Ibid.*, стр.17 (чл. 36)

³⁵² *Ibid.*, стр.18 (чл. 42)

³⁵³ *Ibid.*

III ДРУГА ВЛАДАВИНА КНЕЗА МИЛОША ОБРЕНОВИЋА И ЗАКОН О НАРОДНОЈ СКУПШТИНИ ИЗ 1860. ГОДИНЕ

1. Народне Скупштине у време друге владавине Кнеза Милоша

Друга владавина Кнеза Милоша трајала је врло кратко. Он је, по реизбору за Кнеза, у Србију дошао 25. јануара 1859. године³⁵⁴, а умро је већ 14. септембра 1860. године³⁵⁵. За то време сазвана је само једна „Малогоспојинска народна скупштина“, одржана у Крагујевцу, од 8 до 24 септембра 1859. године. Она је уједно била и прва скупштина сазвана по Закону народној скупштини од 14. јануара 1859. године.³⁵⁶

На овој скупштини народни посланици су претресали многа унутрашња и спољнополитичка питања, као и народне проблеме. Једно од тих питања било је и измена Устава из 1838. године, мотивишући то тиме да се он не слаже са одредбама Хатишерифа из 1830. године, на основу кога је Србија имала знатно шира права у питањима своје унутрашње управе него што их има сада. Сем тога скупштина је покренула и питање трговачких уговора које је Турска раније закључивала са другим државама, који су обавезали и Србију, због којих је земља трпела велику штету.³⁵⁷ А на седници одржаној 22. септембра 1859. године, Скупштина је тражила и измену Закона о Народној скупштини од 14. Јануара 1859. године.³⁵⁸

Иначе несклон доношењу Закона у време своје прве владавине, мотивисан овим захтевима Скупштине, Кнез Милош је, за време своје друге владавине, донео низ Закона, међу којима су најважнији: Трговачки законик од 26. Јануара 1860. године, Закон о поступку судском и парницама грађанским од 12. фебруара 1860. године, Кривични законик од 29. Марта 1860. године и Закон о народној скупштини од 30. јуна 1860. године.³⁵⁹

³⁵⁴ *Op.cit.*, Јаша М.Продановић, Уставни развитак и уставне борбе у Србији, стр. 134

³⁵⁵ *Ibid.* стр. 139

³⁵⁶ *Op.cit.*, Чедомил Митриновић, Милош Н. Брашић, Југословенске Народне Скупштине и Сабори, стр.69

³⁵⁷ *Ibid.* стр. 70

³⁵⁸ Сборникъ закона' и уредба', и уредбены' указа' изданы' у Княжеству Срби (од почетка до конца 1860. године) XIII. (Законъ о народной скупштини, Князь сръбскій Милошъ Обреновићъ првѣй са согласіемъ Совѣта, у Београду, 30. юния 1860.), у Београду, У Правителственной Книгопечатни, 1861., стр. 91

³⁵⁹ *Op.cit.*, Љубомирка Кркљуш, Правна историја српског народа, стр. 179

2. Закон о Народној Скупштини од 30. Јуна 1860. године

На предлог Малогоспојинске Скупштине - да се измени Закон о Народној скупштини од 14. Јануара 1859. године, учињен на седници одржаној 22. септембра 1859. године, Кнез Милош Обреновић је, у сагласности са Саветом,³⁶⁰ у Београду, 30 јуна 1860. године,³⁶¹ донео нови Закон о народној скупштини. Закон су потписали „Княз Србскій Милошъ Обреновићъ Првый; Привремено заступаюћий Предсѣдателя Совѣта, Попечитель Финансије, Полковникъ, Кавалѣръ Теодоръ Хербезъ с.р.; Заступникъ Княжескогъ Представника и Попечителя иностраны дѣла, Членъ Совѣта, Полковникъ, Кавалѣръ Станойло Петровићъ с.р. и Главный секретаръ Совѣта Райко I. Лешянинъ, с.р.“³⁶²

2.1. Садржина Закона о Народној Скупштини од 30. Јуна 1860. године

На самом почетку, у уводном делу Закона, стоји да је доношење закона мотивисано „Предлогом Мало-госпоинске Народне скупштине одъ 22. Септембра 1859. године.“ да се измени Закон о народној скупштини од 14. Јануара 1859. године.³⁶³

Закон се састојао и 41 члана. По садржају је био идентичан свом претходнику од 14. јануара 1859. године, односно имао је један члан мање – избачен је члан 42 и незнатно су измењени чланови 13, 14, 16, 18, 21, 25, 36 и 41 – тако да је број народних посланика смањен, а Совјет искључен из процеса сазивања ванредне скупштине и распуштања скупштине уопште. Осим тога нису начињене никакве промене у односу на стање успостављено Законом о Народној скупштини од 14. јануара 1859. године.

Члан 13, Закона од 14. јануара 1859. године прописивао је да се да ће се скупштина, држати сваке треће године, на празник „Мала Госпојина“ у месту „Централног Правленија“. У Закону од 30. јуна 1860., садржина и форма овог члана су готово исте, с тим што је додата одредба о месту сазивања скупштине којом је предвиђено да се Скупштина осим „у месту Централног Правленија“, може

³⁶⁰ *Op.cit.*, 'Сборникъ закона' и уредба', и уредбены' указа' изданы' у Княжеству Србији (од почетка до конца 1860. године) XIII. (Законъ о народной скупштини, Князь србскій Милошъ Обреновићъ првый са согласіемъ Совѣта, у Београду, 30. юния 1860.), стр. 91

³⁶¹ *Ibid.*, стр. 98

³⁶² *Ibid.*

³⁶³ *Ibid.*, стр. 91

одржавати и на другом месту „ где Кнез за добро нађе“. ³⁶⁴

Што се тиче измена у члановима 14 и 16 - садржина и форма ових чланова у Закону од 30. Јуна 1860. године су готово идентичне садржини тих чланова у Закону од 14.јануара 1859. године, с тим што је надлежност за одређивање рока за избор посланика из чл. 14 и одговорност за неодржавање скупштине из члана 16, од „ *Правителства*“ (Закон од 14.јануара 1859.) пренета на „*Попечитеља унутрашњих дела*“ (Закон од 30.јуна 1860.). ³⁶⁵

Садржина члана 18 у Закону од 30. Јуна 1860. године, такође је готово идентична садржини тог члана у Закону од 14.јануара 1859. године, с тим што је, у Закону од 30. Јуна 1860. , овај члан проширен, одредбом која предвиђа неспојивост функције чиновника са функцијом народног посланика и отуда, поред осталог, прописује да „ *чиновници никако за посланике не могу бити изабрани*“ . ³⁶⁶

Садржина и форма чланова 21 и 25 , Закона од 30. Јуна 1860. године, такође су готово идентичне садржини тих чланова у Закону од 14.јануара 1859. године. Измене које су у новом закону извршене односиле су се на смањење броја народних посланика.

Чланом 21, Закона од 14. Јануара 1859. године било је прописано је да „*Сваки Срез и свака окружна варош бира за себе посланике ; тако и свака Варош у срезу која има 500 пореских глава бира за себе посланике*“. Истим чланом , Закона од 30. Јуна 1860. године, број пореских глава, на које се бира народни посланик, повећан је од 500 на 1000. чиме је број посланика дупло смањен. ³⁶⁷

Иста промена извршена је и у члану 25., новог Закона , који је сада прописивао да ће „*Сваки срез и свака варош која, по члану 21, бира за себе посланике*“ уместо на сваких 500 пореских глава –како је до тада било предвиђено, по једног посланика бирати „ *на сваких 1000 пореских глава*“ . По једног посланика, бирале су и „ *оне окружне вароши , које имају мање од 1000 пореских глава*“. Нови члан предвиђао је и да „*Ако би оно, што у коме срезу или вароши прелази преко 1000 порески глава, износило више од 250 пореских глава , то ће се тамо изабрати још један посланик, ако ли онај вишак не прелази 250 пореских глава, то се неће рачунати.*“ . ³⁶⁸ Осим напред

³⁶⁴ *Ibid.*, стр. 93, (чл.13)

³⁶⁵ *Ibid.*, (чл. 14 и 16)

³⁶⁶ *Ibid.*, стр. 94, (чл.18)

³⁶⁷ *Ibid.*, (чл.21)

³⁶⁸ „, (чл.21)

описаних измена -на основу којих је повећањем величине изборне јединице смањен број посланика, садржај члана остао је исти као у закону који му је претходио.

Измене у члану 36, односиле су се на то ко сазива ванредну народну скупштину. Члан 36, закона од 14. Јануара 1859. године прописивао је да њу сазива, „ *Кнез у сагласности са Совјетом*“, док је у новој верзији овог члана, у Закону из 1860. године, прописано да исту сазива само Кнез, док је одредба „ *у сагласности са Совјетом*“ избачена. У осталом делу члан је био неизмењен.³⁶⁹

Последњи, Члан 41, Закона од 30.јуна 1860. године, измењен је на исти начин као и члан 36, избацивањем Совјета из процеса распуштања Народне Скупштине, тако да је по новом, Народну Скупштину -без учешћа Совјета- распуштао Кнез.

У Закону од 14. јануара 1859. године, члан 41 је поступак распуштања Скупштине уређивао на следећи начин: „ *По саслушању предложенија, којима се Народна скупштина занимала, Кнез у сагласности са Совјетом, саслушавши претходно о томе мњење скупштине, издати Указ да делања скупштине престану. Овај Указ Скупштини ће доставити Совјет, а затим ће Кнез - или сам или путем свог представника -једним говором Скупштину закључити*“. ³⁷⁰ По новом, у члану 41, Закона од 30. јуна 1860. године „ *По саслушању предложенија, којима се Народна скупштина занимала, Кнез, саслушавши претходно о томе мњење скупштине, издаће Указ да делања скупштине престану. Потом ће Кнез - или сам или путем свог представника -једним говором Скупштину закључити*“.³⁷¹

³⁶⁹ *Ibid.*, стр. 97, (чл.36)

³⁷⁰ *Op.cit.*, Сборникъ закона' и уредба', и уредбены' указа' изданы' у Княжеству Србиі (од почетка до Конца 1859. године) XII. (Законъ о народной скупштини, Княза сръбскогъ Милоша Обреновића местозаступникъ Стевча Михаиловићъ са согласіемъ Совѣта, у Београду, 14. Јануара 1859.), стр. 18

³⁷¹ *Op.cit.*, Сборникъ закона' и уредба', и уредбены' указа' изданы' у Княжеству Србиі (од почетка до конца 1860. године) XIII. (Законъ о народной скупштини, Князь сръбскій Милошъ Обреновићъ првѣй са согласіемъ Совѣта, у Београду, 30. юния 1860.), стр. 98

IV ДРУГА ВЛАДАВИНА КНЕЗА МИХАИЛА И ПРЕДРАДЊЕ ЗА ЗАКОН О НАРОДНОЈ СКУПШТИНИ ИЗ 1861. ГОДИНЕ

1. Народне скупштине за време друге владавине Кнеза Михаила

Кнез Милош умро је 14. септембра 1860. године, а на српски кнежевски престо, сходно царском Хатишерифу и Закона о наследству кнежевског достојанства дошао је његов син, Кнез Михаило.³⁷² Малогоспојинска народна скупштина била је последња по реду из друге владавине Кнеза Милоша. Годину дана по преузимању власти, Кнез Михаило је својим указом од 19. јула 1861. године одредио да се распишу избори за ванредну народну скупштину, с тим да се она састане 06. августа исте године у Крагујевцу.³⁷³

За време владавине Кнеза Михаила одржана је само једна скупштина – Св.Преображенска ванредна народна скупштина, одржана у Крагујевцу, од 6 до 20. августа 1861. године, сазвана према Закону о народној скупштини који је донео његов отац Кнез Милош 1860. године.³⁷⁴ На тој скупштини усвојен је нови Закон о народној скупштини од 17. августа 1861. године. Према овом новом Закону, за време Михаила одржане су две редовне Народне скупштине: Великогоспојинска - у Београду, од 15. августа до 06. септембра 1864. године³⁷⁵ и Михољска народна скупштина- у Крагујевцу, од 29. септембра до 13. октобра 1867. године³⁷⁶; а након његове смрти и две велике Народне скупштине : једна после убиства Кнеза Михаила 1868. године и друга 1869. године када је усвојен нови Устав.³⁷⁷

³⁷² *Op.cit.*, Сборникъ закона' и уредба', и уредбены' указа' изданы' у Княжеству Србији (од почетка до конца 1860. године) XIII. (Прокламация, Моме любезном народу, Князь сръбскій Михаилъ М. Обреновићъ, у Београду, 14. септембра 1860.),), стр. 145-147

³⁷³ *Op.cit.*, Чедомил Митриновић, Милош Н. Брашић, Југословенске Народне Скупштине и Сабори, стр.70

³⁷⁴ *Ibid.*

³⁷⁵ *Ibid.*, стр. 71

³⁷⁶ *Ibid.*, стр. 72

³⁷⁷ *Op.cit.* Зоран С. Мирковић, Српска правна историја, стр. 133

2. Уставни закони Кнеза Михаила

Промена фактичког стања у Србији након Светоандрејске Скупштине отворила је питања прилагођавања уставног положаја и законодавства у новонасталим односима. Та питања отворена су на Малогоспојинској Скупштини 1859. године, а о томе се расправљало и на Св. Преображенској скупштини 1861. године. Захтевана је промена Устава из 1838. , односно његово усклађивање са гарантованим правима Србије који тичу немешања Порте у унутрашње ствари , одредбама Париског Уговора и народних захтевима изнетим на Светоандрејској Скупштини. Такође, смењивост Совјетника само уз сагласност Порте (чл.17, Устава уз 1838. године) Скупштина је третирала као мешање Порте у унутрашње послове Србије.³⁷⁸

Већ је кнез Милош после поновног преузимања власти у Србији 1859. године практично ставио ван снаге Устав из 1838. године и припремао доношење новог Устава. Како га је смрт у томе спречила, његов наследник кнез Михаило наставио спровођење тог плана . Кнез Михаило је настојао да питање промене Устава реши редовном променом Устава. Проблем је настао кад је Порта тражила да се испоштује процедура и нови Устав донесе опет у виду султанског хатишерифа.³⁷⁹ Порта није била против доношења новог Устава, али је захтевала да се и нови Устав донесе у виду Султановог хатишерифа што би била формална потврда турске суверености над Србијом . Портин захтев да се нови Устав донесе у форми хатишерифа кнез Михаило је одбио , сматрајући да Србија ужива потпуну унутрашњу самосталност и да та власт подразумева и право на доношење сопственог Устава.³⁸⁰

Прећутни компромис нашао се у промени уставних одредаба издавањем органских закона. У спору између Кнеза Михаила и Порте посредовала је европска дипломатија понудивши решење које је било прихватљиво за обе стране - Кнез је могао да промени Устав , али не у форми новог Устава , него у форми обичних закона које може да изда сам без Порте. Тако Устав из 1838. није укинут, него је измењен низом органских закона који су мењали основне уставне одредбе.³⁸¹

³⁷⁸ *Op.cit* , Ж.Бартуловић, Н. Ранђеловић, Основи уставне историје југословенских народа, стр. 57

³⁷⁹ *Op.cit.*, Др Мирослав Ђорђевић, Преглед развоја политичких и правних установа Србије од краја XVIII до почетка XX века , прва књига , стр. 98

³⁸⁰ *Op.cit* Љубомирка Кркљуш, Правна историја српског народа, шесто издање, стр. 182

³⁸¹ *Ibid.*

Дана 24.марта 1961. донешен је Закон о чиновницима грађанског реда - који је касније замењен новим Законом из фебруара 1864.године. На седници Преображенске скупштине 18.августа 1861. године проглашени су Закон о Народној Скупштини и Устројеније Државног Совјета од 17.августа 1861. године. На овој Скупштини је замењен новим издањем и Закон о војсци из 1860. године који је тада добио назив Устројеније народне војске од 17. Августа 1861. А већ у првој половини следеће године - тачније 10. марта 1862. године донето је Устројеније Централне Државне Управе у Књажевству Србији. Сам процес доношења закона који су регулисали уставну материју окончан је доношењем Закона о устројству општине и општински власти од 24.марта 1866. године.³⁸²

3. Преображенска ванредна народна скупштина

Прва скупштина за време владавине Кнеза Михаила - Преображенска ванредна народна скупштина, одржана је у Крагујевцу , у периоду од 6 до 20. августа 1861. године. Сазвана је према Закону о народној скупштини који је донео његов отац Кнез Милош 1860. године.³⁸³ Кнез Михаило је својим указом од 19. јула 1861. године одредио да се распишу избори за ванредну народну скупштину, с тим да се она састане 06. августа исте године у Крагујевцу. У састав скупштине ушло је 221 посланика. О раду скупштине вођен је „Протокол“ у коме су забележени сви предлози и закључци скупштине (којих је било 143).³⁸⁴

Св. Преображенска скупштина је током свог заседања одржала 15 седница,³⁸⁵ на којима су несумњиво донете важне одлуке и Закони, како за Србију тог доба, тако и за нас који у њој живимо данас. Последња, XV седница одржана је 20. Августа 1861. године, у Крагујевцу, када је скупштина закључила свој рад и Кнез , својом Беседом , распустио Скупштину.³⁸⁵ Међутим како је тема овог рада Закон о Народној скупштини, који је донет у оквиру заседања ове скупштине , у даљем тексту биће обрађен само онај

³⁸² *Op.cit.* „Н. Ранђеловић, Историја права 2, стр. 94

³⁸³ *Op.cit.*, Чедомил Митриновић, Милош Н. Брашић, Југословенске Народне Скупштине и Сабори, стр.70

³⁸⁴ *Ibid.*

³⁸⁵ Протоколи ванредне скупштине народне држане о Преображено 1861. године у Крагујевцу, у Београду, У Књигопечатњи Књажевства Србског, 1861., стр. стр. 87-91

део Протокола Ванредне Св. Преображенске скупштине који се односи на доношење предметног Закона.

На првој седници, одржаној 06.августа 1861. у Крагујевцу, прегледана су пуномоћја народних посланика. Том приликом, за председника скупштине изабран је Тодор Туцаковић; за потпредседника Мијалко (у неким изворима Михаил) Раденковић, а за секретаре Јован Ристић и Алекса Романовић. Такође су избарани и опуномоћени потписници који ће потписивати учињена скупштинска закљученија.³⁸⁶ На другој седници, 07. августа, Кнез је, беседом отворио народну скупштину. У овој својој Беседи, Кнез Михаило је, поред осталог, изјавио да ће му приоритет бити да пре свега да *“земаљско устројство поправи и попуни према потребама земље и у духу времена“*. Том Приликом Кнез је, предложио и промену Закона о народној скупштини из 1860. године, јер је сматрао да је *„дотадашњи закон о Скупштини непотпун, нејасан, противречан самом себи и теретан народу због прекомерно великог броја скупштинара према нашој малој отаџбини“* и промену Устроенија државног Совјета из 1839. Године- за које је сматрао да је извор неспокојства у земљи због сталних сукоба између Кнеза и Совјета.³⁸⁷ На трећој седници одржаној 08. августа, Скупштина је Кнезу поднела Одговор на Кнежеву Беседу, у коме је потврдила све Кнежеве предлоге, укључујући и онај о промени Закона о Народној скупштини.³⁸⁸

На четвртој седници Преображенске скупштине, одржане 09. Августа 1861. године, Кнез је Председнику скупштине предао Пројект Закона о народној скупштини. Након читања овог пројекта на скупштини, отпочело је и његово претресање.³⁸⁹ Павле Стојић, посланик среза пожешког, изјавио је како он налази да *„у члану 7, Пројекат садржи празнину коју треба неизоставно испунити. Он мисли да би могла наступити могућност, да ни Намесници, ни Совјет не сазову скупштину у случају предвиђеним овим чланом“*. Ова примедба нашла је одзива у скупштини, па је скупштина Кнезу упутила Захтев да се ова празнина попуни.³⁹⁰

Други предлог био је да се у Пројект новог Закона о скупштини, унесе члан 10, Закона о народној скупштини од 1860. године који гласи: *„Народна скупштина може*

³⁸⁶ *Ibid.*, стр. 1

³⁸⁷ *Ibid.*, стр.5

³⁸⁸ *Ibid.*, стр.17

³⁸⁹ *Ibid.*, стр.29

³⁹⁰ *Ibid.*, стр. 30

захтевати да средством једне из своје средине одређене комисије стање народне касе прегледа.“ Што је и учињено у члану 4, новог закона. ³⁹¹

На овој седници , скупштина је у вези истог пројекта предложила и да се узакони одговорност Попечитеља према Скупштини, али је после дужег претресања овај предлог одбачен. ³⁹² Такође , изнесен је и предлог да се питање слободе штампе не би требало спомињати у Закону о народној скупштини, ³⁹³ већ је ово питање требало посебним законом. ³⁹⁴ Затим је скупштина одлучила да се поднесени Пројект Закона о народној скупштини усвоји са захтевом да се у њега унесу напред наведене предложене промене, о чему је обавестила Совјет и Кнеза. ³⁹⁵

На седмом састанку, одржаном 12. августа 1861. у Крагујевцу , ³⁹⁶ у скупштину је дошао Кнежев представник да у његово име изнесе скупштини Примедбе које су се показале при разматрању Закона о народној скупштини. Примедбе су биле : ³⁹⁷

1) *„Да се трећа тачка члана 5 пројектованог Закона о народној скупштини удопуни утолико да Кнез кад би болестан , а при чистој свести био, или кад би на краће време изван земље ишао не сазива велику скупштину, но да онда може сам једног или више намесника себи поставити.“*

2) *„Да се по томе што пројектовани закон стоји у вези са законом од 28. Марта 1859. године -по коме Кнез не може никуда на дужије време ићи ван земље без сагласности Совјета и Народне Скупштине и што би у извесним случајевима због маловажних узрока народ своје послове оствљао и на скупштину само ради тога долазио , да се овај закон као непрактичан укине.“*

3) *„ Да се члану 18- под „д“, Пројекта Закона о народној скупштини реч „арачъ“ изостави зато што од пунолетних лица која су способна да бирају посланике нико више арач и не плаћа“*

4) *„Да се члан 26 истог закона - који после изабраног највише гласова добије, онај је заступник посланика у случају ако би овај смрћу или какавом другом препреком у*

³⁹¹ *Ibid.*

³⁹² *Ibid.*

³⁹³ *Ibid.*

³⁹⁴ *Ibid.*, 31

³⁹⁵ *Ibid.*

³⁹⁶ *Ibid.* , стр. 41

³⁹⁷ *Ibid.* , стр. 42

извршавању посланства спречен био – сасвим изостави због тога што је оно што се њиме наређује „ неумесно и не би се употребити могло“.

Скупштина је потпуно усвојила све ове примедбе . О томе је известила и Совјет, при чему је додала и захтев да „ у случају кад би се потреба показала да се Његова Светлост из отаџбине на дужије време удаљи или Намеснике одреди , о томе , као и лицима која су за Намеснике одређена, прокламацијом обзанани,,³⁹⁸

На XIII састанку, одржаном 18. Августа,³⁹⁹ Скупштини је прочитано да је Кнез потврдио следеће Законе: Закон о скупштини, Устројење државног Совјета, Устојење народне војске, Закон о плаћању пореза по имућности и Допуну Закона о наследству Кнежевког Србског престола.⁴⁰⁰

³⁹⁸ *Ibid.* , стр. 43

³⁹⁹ *Ibid.* , стр. 73

⁴⁰⁰ *Ibid.* , стр. 75

V ЗАКОН О НАРОДНОЈ СКУПШТИНИ ИЗ 1861. ГОДИНЕ

„Законъ о Народној скупштини“ је, у Крагујевцу, дана 17. Августа 1861.године⁴⁰¹, по саслушању Св. Преображенске ванредне Народне Скупштине, донео „Князь Србскій Михаилъ М. Обреновић III“⁴⁰². Исти су, поред Кнеза, потписали: „Председатель Совета (М.П.) Стевча Михаиловић с.р.; Княжескій представникъ, Попечитель Иностраны дела Филипъ Христић с.р. и Главнй Секретаръ Совета, Райко И. Лешянинъ с.р.“⁴⁰³

Закон је прочитан на XIII седници Преображенске скупштине 18. Августа 1861. године.⁴⁰⁴ Последњим, Чланом 45, овог новог закона прописано је да „овај Закон ступа на снагу одмах после кнежевог потписивања и њиме се замењује Закон од 30. јуна 1860. године, као и све што би њему противно било“ и да ће „садашња Св. Преображенска скупштина - према састављена из већег броја посланика - дејствовати док год се не распусти онако као што је овде за обичне скупштине прописано“.⁴⁰⁵

1. Састав Народне скупштине према новом закону

Састав народне скупштине и број посланика били су одређени члановима 1, 2 и 11, овог Закона. Чланом 1 било је одређено да се „Народна скупштина састоји из слободно изабраних народних посланика“.⁴⁰⁶ Члан 2 предвиђао је да „Народна скупштина, у зависности од потребе оцаџине, може бити Обична и Велика.“⁴⁰⁷ Члан

⁴⁰¹ Сборникъ закона и уредба, изданы у Княжеству Срби (од почетка до конца 1861. године), XIV., (Законъ о Народној скупштини, Князь Србскій Михаилъ М. Обреновић III, од 17. августа 1861.године), у Београду, У Правителственой Књигопечатњи, 1862., стр. 146

⁴⁰² *Ibid.*, стр. 137

⁴⁰³ *Ibid.*, стр. 146

⁴⁰⁴ Протоколи ванредне скупштине народне држане о Преображењу 1861. године у Крагујевцу, у Београду, У Књигопечатњи Княжевства Србскогъ, 1861., стр. стр. 73-75

⁴⁰⁵ Сборникъ закона и уредба, изданы у Княжеству Срби (од почетка до конца 1861. године), XIV., (Законъ о Народној скупштини, Князь Србскій Михаилъ М. Обреновић III, од 17. августа 1861.године), у Београду, У Правителственой Књигопечатњи, 1862., стр. 146

⁴⁰⁶ *Ibid.*, стр. 137 (чл.1)

⁴⁰⁷ *Ibid.*, (чл.2)

11 прописивао је да је број посланика који се за Обичне народне скупштине „ има из разних места отаџбине изабрати и послати“ одређен овим законом , као и да број посланика Велике народне скупштине износи „ четири пута толиког броја посланика колико се иште за обичне скупштине “. ⁴⁰⁸

2. Избор народних посланика

По новом Закону бирачко право остављено је свима који су га уживали по закону Светоандрејеске Скупштине, али је број посланика опет смањен. ⁴⁰⁹Ово је учињено из више разлога : прво - Кнез је сматарао да је „дотадашњи закон о Скупштини непотпун, нејасан, противречан самом себи и теретан народу због прекомерно великог броја скупштинара према нашој малој отаџбини “ ⁴¹⁰ што је и отворено рекао у својој Беседи на отварању Преображенске дкупштине 1861. године; друго - „Кнез Михаило није волео велике Скупштине које брзо добијају нарав гомиле , већ је био љубитељ малих скупштина којима је лако руковати“. ⁴¹¹

2.1. Активно и пасивно бирачко право према новом закону

Члановима 17, 18 и 19, новог Закона уређено је питање активног бирачког права. Члан 17 предвиђао је да се „ посланици бирају за сваку скупштину“. ⁴¹² Право да, у складу са чланом 17, бира народне посланике, на основу члана 18, имао је, „ Сваки грађанин српски који је пунолетан и плаћа државни данак какав на своје имање, на свој посао или на приход какав“ . ⁴¹³ Члан 19 прописивао је круг лица који нису имала активно бирачко право. Према овом члану у избору народних посланика нису могли учествовати: „ редовни војници; они који својим имањем располагати не могу; они

⁴⁰⁸ *Ibid.* , стр.139 (чл.11)

⁴⁰⁹ Слободан Јовановић, Друга Влада Милоша и Михајла (1858 - 1868), Издавачка књижара Геце Кона, Београд, 1923 , стр. 124

⁴¹⁰ Протоколи ванредне скупштине народне држане о Преображењу 1861. године у Крагујевцу, у Београду, У Књигопечатњи Књажевства Србскогъ, 1861., стр. 5

⁴¹¹ Слободан Јовановић, Друга Влада Милоша и Михајла (1858 - 1868), Издавачка књижара Геце Кона, Београд, 1923 , стр. 124

⁴¹² Сборникъ закона и уредба, изданы у Књажеству Срби (од почетка до конца 1861. године), XIV., (Законъ о Народној скупштини, Князь Србскій Михаилъ М. Обреновићъ III, од 17. августа 1861.године), у Београду, У Правителственој Књигопечатњи, 1862., стр. 140 (чл.17)

⁴¹³ *Ibid.* , (чл.18)

који су због злочинства или обезчешћавајућег преступленија или таквог иступленија осуђени; они за која се докаже да су претњом, новцем или недозвољеним начином, за себе или другога, радили да за поверенике или посланике народне изабрани буду, или о којима се докаже да су свој глас продали; они који под платом или издржавањем, код други у служби као слуге, калфе, шегрти стоје и бећарски данак плаћају;⁴¹⁴ они који под кривичном тужбом због злочинства или обезчешћавајућег преступленија или таквог иступленија стоје.⁴¹⁵ Последњом тачком овог члана („н“) предвиђено је и да „они који под стецишем стоје, немају право бирати док не буде коначно пресуђено, да су под стециште због своје кривице пали“.⁴¹⁶

Чланом 20 уређено је питање пасивног бирачког права на следећи начин: „Ко нема право бирати, не може ни за повереника ни за посланика народног изабран бити.“. За народне посланике нису могли бити бирани ни „чиновници и сви који у ред чиновника долазе“, као и лица млађа од 30 година.⁴¹⁷ Чланом 21 прописана је казна „од три месеца до годину дана“ за свако лице „које би претњом, поклоном или ма којим другим недозвољеним начином, радило за себе или за другога, да изабран буде за народног посланика“.⁴¹⁸

2.2. Избор народних посланика

Изборни процес у новом Закону обухваћен је члановима од 22 до 25 и члановима од 28 до 30.

Чланом 22 било је прописано да посланике „за себе“ бирају „Сваки срез и свака окружна варош“, као и „свака варош у срезу која има 2000 пореских глава“.⁴¹⁹ Члан 23 прописивао је да „По срезовима бира изборна скупштина коју састављају повереници из сваког села и вароши у срезу“; да „Свако село и варош, који не бирају за себе посланике, а имају мање од 50 пореских глава, изабраће на сеоском састанку два повереника; она која имају преко 50 пореских глава изабраће на сваких 50 пореских глава по 2 повереника“ и да ће се „Ови изабрани повереници састати одређеног дана у означеном месту на среску изборну скупштину, која ће изабрати посланике за народну скупштину“.⁴²⁰

⁴¹⁴ *Ibid.*, (чл.19)

⁴¹⁵ *Ibid.*, стр.141 (чл.19)

⁴¹⁶ *Ibid.*

⁴¹⁷ *Ibid.*, (чл.20)

⁴¹⁸ *Ibid.*, (чл.21)

⁴¹⁹ *Ibid.*, (чл.22)

Члановима 24 и 25 ближе је уређено питање самог изборног процеса и издавања пуномоћја изабраним посланицима. Члан 24 прописивао је да „У окружним варошима , у вароши Београду , као и у варошима које нису окружне - а по члану 22 могу за себе бирати посланике , бива избор непосредно и то кроз народну скупштину коју састављају сви који имају право бирати“. ⁴²¹ Члан 25 предвиђао је да „На изборној скупштини председава Председатељ Примиритељног суда где се скупштина држи“, да се „ Пуномоћја издају изабраним посланицима под печатом општине и потписима председатеља и деловодитеља изборне скупштине; а у варошима и од општинара , а у срезу и од појединог бирача из сваког села“. ⁴²²

Члан 28 прописивао је да се „ При избору повереника и народних посланика глас може само лично дати“ и да „нико не може на два места бирати, ни на два места избора се примити“. ⁴²³ Члан 29 прописивао је да посланици од избирача нису смели примати никакве инструкције тј. да „ Ни један посланик не сме примити обвезателно наставлењ какво одъ избирача“. ⁴²⁴ Према члану 30 „Власти полицијске“ биле су у обавези да „Попечитељству унутрашњих дела“ благовремено поднесу „известија своја о начину и реду сваког избора“. ⁴²⁵

2.3. Број народних посланика

Број народних посланика који ће ући у скупштину прописан је члановима од 26 до 30. Члан 26 прописивао је број посланика „За обичне скупштине“ и то на следећи начин: „ сваки срез и свака варош која по члану 22 за себе бира, изабраће на сваких 2000 пореских глава по једног посланика. По једног посланика бирали су „и оне окружне вароши , као и они срезови који имају мање од 2000 пореских лава“ . На крају, ставом 3 овог члана било је предвиђено да „ако би оно што у коме срезу или вароши прелази преко 2000 пореских глава , износило више од 1000 пореских глава , то ће се тамо изабрати још један посланик, ако ли онај вишак не прелази 1000 пореских глава то се неће рачунати“. ⁴²⁶

⁴²⁰ Ibid. , (чл.23)

⁴²¹ Ibid. , стр. 142 (чл.24)

⁴²² Ibid. , (чл.25)

⁴²³ Ibid. , стр. 143 (чл.28)

⁴²⁴ Ibid. , (чл.29)

⁴²⁵ Ibid. , (чл.30)

⁴²⁶ Ibid. , стр. 142 (чл.26)

Члан 27 је у свом ставу 1 прописивао да ће „*Попечитељство унутрашњих дела наредити јавно шта треба за изборе; обнародоваће таблицу у којој ће стојати колико која окружна варош, срез или варош која није окружна -а може избарати посланика има пореских глава узимајући у ове и чиновнике и свештенике, па по томе ће се означити и колико ће се где посланика за народну скупштину избарати*“.

Став 2 овог члана прописивао је да ће се „*Попечитељство унутрашњих дела*“ постарати и за благовремено састављање „*спискова за избираче способних глава*“, и да ће те „*спискове Примиритељни суд сваке општине сходним начином обзнанити*.“. Њиме је оствалено и право Жалбе сваком ко сматра да је „*из списка тога изостављен*“, коју жалбу је требало у року од 8 дана поднети и „*Начелништву окружном*“, ⁴²⁷ а затим и *Попечитељству жалити се и право своје на избор доказивати*“, а било је и предвиђено да ће „*ове власти ако жалбу за основану нађу, благовремено наредити да се жалитељ накнадно у списак стави*“. ⁴²⁸

2.4. Положај Народних посланика

Положај народних посланика регулисан је члановима 12, 16 и 44, новог Закона о народној скупштини.

Члан 12 уређивао је питање одговорности народних посланика. Он је прописивао да народни посланици не одговарају за своје речи и изражено мишљење на скупштини, осим у случају ако би се „*на скупштини упуштали у она дела која су по казнителном закону*“ предвиђена као кажњива. ⁴²⁹

Чланом 16 предвиђен је посланички имунитет који је подразумевао да „*Докле скупштина траје и три дана пре састанка њеног не може посланик због дуга затворен бити. Но може бити затворен због злочинства и престапа, ако је на делу самом ухваћен, а иначе мора се ствар скупштини јавити и од ње за затвор искати одобрење*“. ⁴³⁰

Чланом 44 прописана је накнада за рад народних посланика односно да да народни посланици „*за време држања скупштине примају дневницу из државне касе*“. ⁴³¹

⁴²⁷ *Ibid.*, стр. 142 (чл.27)

⁴²⁸ *Ibid.*, стр. 143 (чл.27)

⁴²⁹ *Ibid.*, стр. 139 (чл.12)

⁴³⁰ *Ibid.*, стр. 140 (чл.16)

⁴³¹ *Ibid.*, стр. 145 (чл.44)

3. Пословник Народне скупштине

Према новом Закону, разликовале се Обичне, редовне и ванредне народне скупштине од Великих народних скупштина.

3.1. Одржавање Народних скупштина

Време одржавања Народних скупштина регулисано је ставом 1, члана 3, као и члановима 5 и 6, новог Закона о скупштини.

Ставом 1, Члана 3, новог Закона било је прописано да ће се Обичне народне скупштине редовно одржавати сваке треће године, а ванредно и пре тога времена, „кад Кнез за нужно нађе народ саслушати“ .⁴³² У случају сазивања Ванредне скупштине, члан 5, прописивао је да ће се трогодишњи период за држање обичне скупштине рачунати од времена састанка ванредне скупштине.⁴³³

Велика народна скупштина, на основу става 1, члана 6, сазивала се ради:⁴³⁴
„1) Избора новог Кнеза у случају кад законитог престолонаследника не би било, као и ради одређивања наследства у племену новог Кнеза и цивилисту његову“; 2) Одобрења усвојења престолонаследника кад не би било мушког потомства у владајућем племену“ 3) Одређивања Намесника кнежевског достојанства „ за време малолетства кнежевог или других личног упражњавању владе његове на путу стојећи препона“

Ставом 2, истог члана прописано је да Кнез „ ако би био болестан, а при чистој свести, или би изван земље хтео ићи“ , неће сазивати скупштину, већ ће одредити једног или више Намесника. И у првом и у другом случају Кнез је био у обавези, да Прокламацијом, обавести Народ „ кога је за Намеснике одредио , а у другом случају још и о томе куда и од прилике на које време изван земаље ићи намерава“ .⁴³⁵

3.2. Сазивање и распуштање Народне скупштине

Питања сазивања и распуштања Народне скупштине, у новом закону регулисана су члановима 7, 8, 9, 10, 31 и 41.

Обичну народну скупштину је, на основу члана 7 овог Закона, сазивао и отпуштао само Кнез. Он је имао власт и распустити је, па сазвати другу најкасније

⁴³² Ibid. , стр. 137 , (ст.1, чл.3)

⁴³³ Ibid. , стр. 138, (чл.5)

⁴³⁴ Ibid. , (чл.6)

⁴³⁵ Ibid.

року од три месеца.⁴³⁶ Члан 8 прописивао је да Велике народне скупштине , у случајевима из члана 6 под „ 1)“ - *Избор новог Кнеза* и под „3)“ - *Одређивања Намесника кнежевског достојанства*, сазивају законити Намесници кнежевског достојанства „*који су владу прихватили само до наређења народне скупштине*“ .⁴³⁷

На основу истог овог члана, Они су били дужни сазвати скупштину најкасније у року од месец дана од дана преузимања функције. Овај члан предвиђао је и да ће уколико Намесници, у напред предвиђеном року, исту не сазову, Скупштину сазвати Совјет. Скупштину је, према овом члану, у случају из члана 6 под „2)“ - „*Одобрења усвојења престолонаследника кад не би било мушког потомства у владајућем племену*“ сазивао Кнез.⁴³⁸

Члан 9 забрањивао је да, у случајевима када Намесници или Совјет сазивају Велику народну скупштину, исту распустите са циљем да избор владара или Намесника испадне другачији од оног „*што скупштина закључи и реши*“. Овим чланом такође је било предвиђено да , у оба случаја, Скупштина своје закључке подноси Совјету, који је даље био дужан да исте спроведе у дело.⁴³⁹

Питање места за одржавање скупштине регулисано је чланом 10, према коме су се и обичне и велике скупштине држале у месту „ *где Кнез за добро нађе*“ , док је за време Намесништва , место држања скупштине опредељивао Совјет.⁴⁴⁰

Што се осталих правила тиче, члан 31, забрањивао је долазак на избор или у народну скупштину „ под оружјем“;⁴⁴¹ док је члан 41 предвиђао да заседања обичне скупштине трају док Кнез скупштину не распусти, а заседања велике скупштине прекидају се одмах чим се реши питање због кога је она сазавана. После распуштања или законитог прекида скупштине , овај члан прописивео је, да је свако свако даље саветовање „ *забрањено и безснажно*“ .⁴⁴²

⁴³⁶ *Ibid.* , (чл.7)

⁴³⁷ *Ibid.* , (чл.8)

⁴³⁸ *Ibid.* , стр.139 (чл.8)

⁴³⁹ *Ibid.* , (чл.9)

⁴⁴⁰ *Ibid.* , (чл.10)

⁴⁴¹ *Ibid.* , стр.143 (чл.31)

⁴⁴² *Ibid.* , стр.145 (чл.41)

3.3. Потврђивање посланичких мандата

Питање потврђивања посланичких мандата уређено је члановима 32 и 33.

Члан 32, у свом ставу 1, прописивао је поступак потврђивања посланичких мандата: *„Кад се две трећине посланика, у месту одређеном за састанак скупштине, скупе, под председавањем најстријег по годинама посланика, одређују они из своје средине једну комисију од 18 посланика која ће, под председавањем Попечитеља правосуђа, пуномоћја посланика прегледати и решити јесу ли пуномоћја уредна, о чему се скупштина известити има“.*⁴⁴³ У ставу 2, овај члан прописивао је поступак за избор скупштинских органа: *„Кнез поставља скупштини председника, потпредседника и секретаре; и то прву двојицу из средине скупштине, а секретари могу бити и са стране. У случају Великих народних скупштина, сазаних од стране Намесника кнежевског достојанства или Совјета, Скупштина је, гласањем –већином гласова, сама бирала себи председника, подпредседника и секретаре“.*⁴⁴⁴

Након потврде мандата и одабира скупштинских органа, у складу са чланом 33, сваки посланик морао је, у присуству Попечитеља унутрашњих дела, положити заклетву да ће *„у саветовању и давању гласа сато благо отаџбине и ако је Кнез скупштину сазвао, право кнеза пред очима имати“.*⁴⁴⁵

3.4. Отварање и почетак рада скупштине

Питање отварања и почетка рада скупштине регулисано је члановима 34, 35 и 37. Чланом 34 уређено је питање отварања скупштине и то на следећи начин: *„Кад се скупштина образује, Кнез ће или лично или посредством свог представника, скупштину отворити. У случају да су скупштину сазвали Намесници кнежевског достојанства, скупштину ће они отворити, у присутву Совјета и Попечитеља. Уколико је скупштину сазвао Совјет, он ће је и отворити. Кад се овако скупштина отвори, они ће се из скупштине удаљити.“*⁴⁴⁶

Члан 35, прописивао је да се пре отварања скупштине на начин предвиђен у члану 34, *„не сме никакаво саветовање започети ни решити“,*⁴⁴⁷

Члан 37 предвиђао је кворум за почетак рада скупштине односно да су заседања

⁴⁴³ Ibid., стр.143 (ст.1, чл.32)

⁴⁴⁴ Ibid., (ст.2, чл.32)

⁴⁴⁵ Ibid., (чл.33)

⁴⁴⁶ Ibid., стр.144 (чл.34)

⁴⁴⁷ Ibid., (чл.35)

народне скупштине могла почети тек кад у скупштини буде присутно две трећине народних посланика.⁴⁴⁸

3.5. Рад скупштине и начин одлучивања у скупштини

Радам скупштине је према новом Закону руководио председник скупштине. Председник скупштине је, на основу члана 40 био задужен да „*пази на ред у скупштини и изриче закључке скупштине*“. Поред тога, у обичним народним скупштинама, био је искључиво надлежан да у поступку одлучивања на скупштини, руководи гласањем у вези изнесеног предлога, као и да одбија предлоге који нису у надлежности скупштине. У случају да Председник скупштине дозволи да се на скупштини претресају питања која нису у надлежности скупштине, Кнез је имао право да га разреши дужности и замени га новим.⁴⁴⁹ Ставом 2, овог истог члана било је прописано да је председник скупштине имао право прекинути заседање скупштине уколико не би био у стању да одржи ред и пристојност у њеном раду. Такође, на основу овог истог члана, скупштина је, закључком за који је била потребна дво-трећинска већина гласова присутних чланова, могла искључити на извесно време из рада скупштине оног свог члана, који је узрок нереди и непристојности, са правом да ту санкцију у случају поврата поштри.⁴⁵⁰

Што се тиче начина одлучивања у скупштини, члан 38 прописивао је да ће закључење скупштине бити пуноважно „*кад за њега глас да најмање половина у заседању назећи се чланова и један више*“. ⁴⁵¹ Чланом 39 предвиђено је да ће сва своја, „*учињена закљученија*“, Народна скупштина подносити Кнезу. Изузетак од овог правила био је предвиђен напред поменути чланом 9 ⁴⁵² - у случајевима када Намесници или Совјет сазивају Велику народну скупштину, Скупштина своје закључке подноси Совјету, који је даље био дужан да исте спроведе у дело. Овим чланом такође је прописано да сваки закључак обичне народне скупштине мора бити потписан од стране председника скупштине, по једног народног посланика из сваког окружја –кога посланици тог окружја изаберу и један секретар скупштине; као и да закључке велике народне скупштине „*потписују одма сви присуствујући*

⁴⁴⁸ *Ibid.*, (чл.37)

⁴⁴⁹ *Ibid.*, стр. 145 (чл.40)

⁴⁵⁰ *Ibid.*

⁴⁵¹ *Ibid.*, стр. 144 (чл.38)

⁴⁵² *Ibid.*, (чл.39)

*скупштинари, па затим Совјет и Попечитељи“.*⁴⁵³

У осталом делу, Члан 42 прописивао је да ће се Протокол заседања народне скупштине штампати у званичним новинама под надзором („старањем“) председника скупштине и секретара.;⁴⁵⁴ док је члан 43 предвиђао изглед и начин чувања скупштинског печата - *Печат народне скупштине носио је на себи, „Грбъ Србскій“ са натписом унаоколо „Србска Народна Скупштина. За време трајања скупштине печат је чувао председник скупштине, а по завршетку рада скупштине, печат се предавао Попечитељству унутрашњих дела на чување заједно са свим скупштинским актима“*⁴⁵⁵

4. Надлежност Народне скупштине

Новим законом скупштина није била предвиђена као законодавни орган, већ опет као једно консултативно тело чија је надлежност, овом законом, додатно ограничена.⁴⁵⁶ Скупштина је, као и по ранијим законима, постојала поред Кнеза и Савета и имала је саветодавни карактер. Њено мишљење није било обавезно и често је служила као анкета о народном расположењу. Морала се слушати само у случајевима који су изричито набројани: уступање или промена државне територије, повећање данка и промена устава, међутим и у вези са овим питањима њено мишљење није било обавезујуће за Кнеза и Владу. Поред саветодавног гласа у законодавству, Скупштина је имала и право петиције и могла је говорити о народним потребама и тешкоћама.⁴⁵⁷

На Обичним народним скупштинама - како је то било предвиђено Ставом 1, члана 3, овог Закона - имао се народ саслушати : о свим тегобама и потребама његовим, као и о начину на који мисли да би се истима помоћи могло; о предметима оним , о којима би Кнез и Влада његова желели чути глас народа.“ ; а нарочито у случају : „уступања територије или промене граница државе; повећања данка или

⁴⁵³ *Ibid.*

⁴⁵⁴ *Ibid.* , стр. 145 (чл.42)

⁴⁵⁵ *Ibid.* , (чл.43)

⁴⁵⁶ *Op.cit.*, Др Мирослав Ђорђевић, Преглед развитка политичких и правних установа Србије од краја XVIII до почетка XX века , прва књига , стр. 97

⁴⁵⁷ Љубомирка Кркљуш, Правна историја српског народа, стр. 184

промене система опорезивања“ и у случају „промене устава“. ⁴⁵⁸

Заседање скупштине у вези промене устава, додатно је регулисано Чланом 14 који прописује да се „За време намесништва кнежевског достојанства, питање промене устава, не може предложити и закључити.“ ⁴⁵⁹ С друге стране, Велике народне скупштине, су на основу члана 6, биле надлежене за : *избор новог Кнеза у случају кад законитог престолонаследника не би било и одређивање наследства у племену новог Кнеза и цивилисту његову; давање одобрења за усвојење престолонаследника кад не би било мушког потомства у владајућем племену; као и за одређивање Намесника кнежевског достојанства, за време малолетства кнежевог или других личног упражњавању владе његове на путу стојећи препона“.* ⁴⁶⁰

Такође, Народна скупштина је, на основу члана 4 овог Закона, могла захтевати да „средством једне из своје средине одређене комисије, стање народне касе прегледа“. ⁴⁶¹ Што се скупштинских предлога тиче, чланом 13, било је прописано да ће Народна скупштина своје предлоге „ *просто чинити, а не у виду формалних пројекта“.* ⁴⁶²

5. Однос Скупштине са Кнезом и Совјетом

Скупштина је у овом периоду наставила традицију да буде „*Кнежев орган*“, обзиром да је по одредбама новог Закона, у редовним околностима, њу сазвао и распуштао Кнез, који је уједно бирао и њено часништво. Њен рад додатно је ограничен и чланом 15, Закона који је прописивао је да скупштина може „ *само с Кнезом и његовим Попечитељима, а у случају из члана 8 и са Совјетом, у званично сношење ступити. С тога она не може ни од кога примати или икрати просбе, жалбе или известија каква“.* ⁴⁶³

⁴⁵⁸ Сборникъ закона и уредба, изданы у Княжеству Србији (од почетка до конца 1861. године), XIV., (Законъ о Народној скупштини, Князь Србскій Михаилъ М. Обреновићъ III, од 17. августа 1861.године), у Београду, У Правителственој Књигопечатњи, 1862., стр. 137 (чл.3)

⁴⁵⁹ *Ibid.*, стр. 139 (чл.14)

⁴⁶⁰ *Ibid.*, стр. 138 (чл.6)

⁴⁶¹ *Ibid.*, (чл.4)

⁴⁶² *Ibid.*, стр. 139 (чл.13)

⁴⁶³ *Ibid.*, стр. 140 (чл.15)

Што се тиче односа Скупштине и Владе, за разлику од Закона Светоандрејске Скупштине према коме су Попечитељи (министри) долазили у скупштинске седнице само онда када би их Скупштина позвала или када би они имали да јој учине какав предлог у име Владе, а све то са циљем како би посланици били што слободнији у свом раду - желећи да постигне контраефекат- Кнез Михаило је новим законом дозволио Попечитељима да присуствују свим седницама Народне Скупштине.⁴⁶⁴

То потврђује и члан 36 новог Закона, који је прописивао да „*Попечитељи имају слободан улазак у заседања скупштине и кад захтевају имају бити саслушани. Но и скупштина може позвати попечитеље у своја заседања ради објашњења која ће они давати ако се не би мали бојати опасности или штете какве из превременог јавног саопштења каквог предмета*“.⁴⁶⁵

6. Значај Закона о народној скупштини из 1861. године

Из свега напред наведеног може се закључити да је процес успостављања народне скупштине, а потом и ограничавања њеног рада - започет доношењем Закона о народној скупштини од 05.јануара1859. године – довршен доношењем Закона о народној скупштини од 17.августа 1861. године.

У борби народа да скупштина постане носилац законодавне власти, постигнути су скромни резултати. Скупштина није добила законодавну власт, али је добила свој нормативни оквир и предвиђеност у закону , чиме је успостављена као орган власти без кога држава више није могла функционисати. То је велики успех, ако у обзир узмемо чињеницу да „ Турским“ Уставом из 1838. године, скупштина уопште није била предвиђена. Тиме је у Србији ударен темељ представничког система, на чијим основама је борба за народну скупштину настављена све док у Уставу из 1869. године Народна скупштина није постала уставна категорија, добивши своје место у том Уставу као један од носилаца законодавне власти.

⁴⁶⁴ *Op.cit.* Слободан Јовановић, Друга Влада Милоша и Михајла, стр. 125

⁴⁶⁵ Сборникъ закона и уредба, изданы у Княжеству Срби (од почетка до конца1861. године), XIV., (Законъ о Народной скупштини, Князь Србскій Михаилъ М. Обреновићъ III, од 17. августа 1861.године), у Београду, У Правителственой Кньгопечатњи, 1862., стр. 144 (чл.36)

ЗАКЉУЧАК

Током свог историјског развоја, Народна скупштина је прешла дуг и трновит пут, од установе обичајног права до носиоца законодавне власти.

Промена фактичког стања након Светоандрејске скупштине током које је народна скупштина -која важећим Уставом није била предвиђена као орган власти- у једном тренутку постала сва власт у земљи, довела је до тога да је повратак на првобитно уставно стање, немогућ.⁴⁶⁶

Ступањем Кнеза Михаила на престо, отворен је пут да се државни напредак обезбеди и свеобухватним законодавством. Већ фактички дерогиран Устав из 1838. године требало је променити и новим уставним актом уподобити нормативу са фактичким стањем. Сходно још увек вазалном положају Србије, пут до новог Устава водио је преко Цариграда. Међутим за власт у Србији, која је већ више пута вршила акте суверенства, непримерене свом вазалном положају, Портино мешање у промену Устава било је неприхватљиво. Кнез Михаило, у складу са својом државничком визијом, није желео ни трага вазалности у свом законодавству. Такође није желео ни да крши Устав као што је то чинио његов отац, макар то био анахрони акт, фактички дерогиран. То су били главни разлози који су Кнеза и Правитељство определили да се уставно стање уподоби доношењем неколико закона уставног карактера. Један од тих уставних закона био је и Закон о народној скупштини од 17. Августа 1861. године.⁴⁶⁷

Овај Закон, Кнез Михаило је донео под утицајем многобројних друштвених и политичких чинилаца који су постојали у Србији тог доба. Обзиром да стање у држави није било идеално, да ни сама скупштина није била идеална, ни Закон којим је уређивано њено постојање није био савршен и сходно својој намени и циљевима које је требао постићи, имао је своје добре и лоше стране.

Као тековина светоандрејских дешавања Скупштина је била неизбежна, али по Михаиловој визији она није могла бити носилац законодавне власти⁴⁶⁸ и управо у томе лежи негативна страна овог закона. Законом о народној скупштини од 17. Августа 1861. године, довршен је трогодишњи процес ограничавања рада скупштине, започет

⁴⁶⁶ *Op.cit.* „Н. Ранђеловић, Историја права 2, стр. 93

⁴⁶⁷ *Ibid.*, стр. 94

⁴⁶⁸ *Ibid.*

доношењем првог Закона о народној скупштини 05. Јануара 1859. године.⁴⁶⁹ Сви ови закони имали су исти циљ - да се Скупштина , која се показала као опасан и јак политички чинилац ограничи и стави под контролу.⁴⁷⁰ Последњи закон у том низу, Кнез Михаило донео је према свом личном схватању улоге скупштине - којим је Народна скупштина углавном сведена на консултативно тело без власти , чија је основна улога била да обавести Владу и Кнеза о народним потребама .⁴⁷¹

С друге стране доношење овог закона имало је и своје добре стране. Његово доношење било саставни део процеса дерогирања „Турског“ Устава из 1838. године. Такође, иако су у борби народа да скупштина постане носилац законодавне власти, постигнути скромни резултати - Скупштина није добила законодавну власт, али је добила свој нормативни оквир и предвиђеност у закону , чиме је успостављена као орган власти без кога држава више није могла функционисати - то је велики успех, ако у обзир узмемо чињеницу да „ Турским“ Уставом из 1838. године, скупштина уопште није била предвиђена. На описани начин, у Србији, је успостављањем Народне скупштине, ударен темељ представничког система, на чијим основама је борба за народну скупштину настављена, а исход те борбе резултовао је тиме да Народна скупштина постане уставна категорија, добивши своје место у Уставу из 1869. године као један од носилаца законодавне власти.⁴⁷²

Све у свему, може се закључити да је друга владавина Кнеза Михаила била обележена државним и друштвеним узлетом Србије у сваком смислу, уз све аномалије које са собом носи брз напредак⁴⁷³ и да се Закон о Народној Скупштини из 1861. заједно са својим савременицима- Законом о престолонаслеђу и Устројенијем Државног Совјета, може сматрати некодификованим првим српским Уставом.⁴⁷⁴ У српској историји права несумњиво постоји сагласност аутора и око тога да су уставни закони Кнеза Михаила , међу којима је и предметни Закон о народној скупштини, у Србији, успоставили нови уставни поредак.⁴⁷⁵

⁴⁶⁹ *Op.cit.*, Др Мирослав Ђорђевић, Преглед развитка политичких и правних установа Србије од краја XVIII до почетка XX века , прва књига , стр. 97

⁴⁷⁰ *Ibid.*

⁴⁷¹ *Op.cit.* „Н. Ранђеловић, Историја права 2, стр. 94

⁴⁷² *Ibid.*, стр. 103

⁴⁷³ *Ibid.*, стр.96

⁴⁷⁴ *Ibid.*, стр. 95

⁴⁷⁵ *Ibid.*

ПОПИС ЛИТЕРАТУРЕ

1. Бартуловић Ж., Ранђеловић Н, Основи уставне историје југословенских народа, Ниш, 2009;
2. Др Ђорђевић Мирослав, Преглед развитка политичких и правних установа Србије од краја XVIII до почетка XX века , прва књига , друго допуњено издање, Ниш, 1982, Универзитет у Нишу –Правни факултет, Председништво КООССО Правног факултета;
3. Др Јефтић Драгош, Др Поповић Драгољуб, Народна правна историја, шесто издање, Београд, 2015, Правни факултет Универзитета у Београду -Центар за издаваштво и информисање, Досије студио Београд;
4. Јовановић Слободан, Уставобранитељи и њихова влада (1838-1858), Београд , 1933, Издавачка књижарница Геце Кона, Штампарски завод „Орао“ Београд;
5. Јовановић Слободан, Друга Влада Милоша и Михајла (1858 - 1868), Београд, 1923, Издавачка књижара Геце Кона;
6. Кркљуш Љубомирка, Правна историја српског народа, шесто издање, Београд , 2014, Правни факултет Универзитета у Београду, Центар за издаваштво и информисање;
7. Крстић М., Кратка историја србског народа : за основне србске школе, Прегледала и одобрила Школска Комисија, У Београду: у Државној штампарији, 1860.;
8. Майковъ Аполон Александрович, Историја србскога народа/ написао А. Майковъ (Изъ његове књиге "Историја Србскога језика въ связи съ историјоу народа", Москва 1857). – У Београду: у Државној штампарији, 1858.;
9. Марковић Ратко, Уставно право , двадесет четврто поновљено издање, Београд, 2019, Правни факултет Универзитета у Београду, Центар за издаваштво и информисање;
10. Мађејовски Вацлав, Историја славенски права / одъ Дра. Вацлава Мацыѳовскогъ-профессора права у Врашави; превео и са своимъ примѣтбама, које се на србско право односе, попунио Др. Никола Крстићъ. – профессоръ права у княж. Србскомъ лицею, редов. членъ друштва србске словесности и школскекомисије у Београду, издала Матица Србска, 1856 (у Будиму, Писмены Цес. Крал. Свеучилишта Пештанскогъ);
11. Милићевић Ђ. Миланъ, Смртъ княза Милоша Обреновића I и ступанѣ на владу Княза Михаила Обреновића III, У Београду : У Правителъственој књигопечатњи, 1860.;
12. Мирковић С. Зоран, Српска правна историја, Београд , 2017, Правни факултет Универзитета у Београду, Центар за издаваштво и информисање;
13. Митриновић Чедомил, Брашић Н. Милош, Југословенске Народне Скупштине и Сабори, Београд, 1937, Издање Народне Скупштине Краљевине Југославије;
14. Михајловић Владан, Уставно Право, Краљево, 2009.;
15. Попов Нил, Србија и Русија-од Кочине крајине до Св.Андрејевске скупштине, свезка 1, Београд, 1870, Државна штампарија;
16. Попов Нил, Србија и Русија-од Кочине крајине до Св.Андрејевске скупштине, свезка 2, Београд, 1870, Државна штампарија;
17. Попов Нил, Србија и Русија-од Кочине крајине до Св.Андрејевске скупштине, свезка 3, Београд, 1870, Државна штампарија;
18. Попов Нил, Србија и Русија-од Кочине крајине до Св.Андрејевске скупштине, свезка 4, Београд, 1870, Државна штампарија;

19. Продановић М. Јаша, Уставни развитак и уставне борбе у Србији, Београд, 1936., Издавачко и књижарско предузеће Геца Кона.Д.-Београд;
20. Ранђеловић Н., Историја права 2, Ниш, 2012.;
21. Ристић Јован , Реформе у Србији, У Београду, У Правителственой Књигопечатњи, 1860.;
22. Свирчевић М. Мирослав (Балканолошки институт САНУ, Београд) , Кнежинска и сеоска самоуправа у Србији 1739-1788-делокруг и идентитет локалне самоуправе у Србији од Београдског мира (1739) до Аустријско-турског рата (1788) и Кочине крајине, Оригиналан научни рад УДК 949.602:323.17 (=861)“17“ , Valcanica 2002 Volume , Issue 32-33, Pages: 183-196.
Доступно на:
<http://www.doiserbia.nb.rs/Article.aspx?ID=0350-76530233183S#.YZVjvVXMLIV> ;
23. Стојановић М.Д., Уставно право, Ниш: Свен, 2013

ПОПИС ОСТАЛЕ ИСТРАЖИВАЧКЕ ГРАЂЕ

1. Зборник закона и уредаба у Књажеству Србији у досадањим зборницима нештампаних а изданих од 02. фебруара 1835. до 23. октобра 1875. године, 30, у Београду, Штампа и издање државне штампарије, 1877. (Уставъ Књажества Сербіе -изданъ и заклетвомъ потврђенъ о Сретенской скупштини 1835., у Крагујевцу, у Књажеско- Србской типографіи);
2. Закон о народној скупштини, (*"Службени гласник РС"*, бр. 9/2010);
3. Пословник народне скупштине, (*"Службени гласник РС"*, бр. 20/2012 - пречишћен текст);
4. Протоколи ванредне скупштине народне држане о Преображеню 1861. године у Крагујевцу, у Београду, У Књигопечатњи Књажества Србскогъ, 1861.;
5. Сборникъ закона' и уредба', и уредбены' указа' изданы' у Књажеству Србиі (од почетка до конца 1858. године) XI., у Бѣограду, У Правителственой Књигопечатњи, 1858.;
6. Сборникъ закона' и уредба', и уредбены' указа' изданы' у Књажеству Србиі (од почетка до конца 1859. године) XII., у Бѣограду, У Правителственой Књигопечатњи, 1859.;
7. Сборникъ закона' и уредба', и уредбены' указа' изданы' у Књажеству Србиі (од почетка до конца 1860. године) XIII., у Београду, У Правителственой Књигопечатњи, 1861.;
8. Сборникъ закона и уредба, изданы у Књажеству Србиі (од почетка до конца 1861. године) XIV. , у Београду, У Правителственой Књигопечатњи, 1862.;
9. Станковић Г., Одговоръ На питаня уочи Србскогъ Народногъ Собора од. 1861., 1861.;
10. Указ Књаза Милоша Обреновића упућен Савету, „В№ 875“, од 18.03. 1839.;
11. Устав Републике Србије (*"Службени гласник РС"*, бр. 98/2006);
12. Уставъ Књажества Сербіе -изданъ и заклетвомъ потврђенъ о Сретенской скупштини 1835., у Крагујевцу, у Књажеско- Србской типографіи, 1835.;
13. Уставъ Књажества Сербіе - Султанскій хатишерифъ, истекшій около половине Шевала 1254. (одъ 10/22 до 12/24 Декемвія 1838) содржавајућій Уставъ, дарованый Ньговымъ Высочествомъ жителыма Ньгове Провиціе Сербіе.

САЖЕТАК И КЉУЧНЕ РЕЧИ

Закон о народној скупштини из 1861. године

За време своје друге владавине, како би променио Устав Кнежевине Србије из 1838. године (познатог као „Турски устав“), заобилажењем Порте која је захтевала да се нови Устав, донесе опет у облику Султановог хатишерифа, Кнез Михаило донео је серију закона уставног карактера . Закон о народној скупштини од 17. Августа 1861. године био је један од њих.

Овај закон, Кнез Миахило донео је (током заседања Преображенске скупштине) дана 17. Августа 1861. године , са циљем да се да се рад и надлежност Народне скупштине, додатно ограниче. Закон је прочитан на XIII седници Преображенске скупштине одржане 18. Августа 1861. године.

Конкретно, овај Закон, као и Закони о народној скупштини из 1859. и 1860. године који су му претходили , донети су у сврху ограничавања и стављања под контролу Народне скупштине, која се је – поставши сва власт у земљи током Светоандрејских дешавања, иако као орган власти нигде није била предвиђена- показала као опасан и снажан политички чинилац .

Нови Закон написан је према Кнез Михаиловом схватању улоге скупштине у држави. Бирачко право остављено је свима који су га уживали по претходном закону. Међутим број посланика је смањен . Ово је учињено из више разлога : прво зато што је Кнез је сматрао да је *„дотадашњи закон о Скупштини непотпун, нејасан, противречан самом себи и теретан народу због прекомерно великог броја скупштинара према малој отаџбини “* , што је и отворено рекао у својој Беседи на отварању Преображенске дкупштине 1861. године и друго - *„Кнез Михаило није волео велике Скупштине које брзо добијају нарав гомиле , већ је био љубитељ малих скупштина којима је лако руковати“*. Међутим главна промена тичала се улоге народне скупштине у државној власти. Овим, новим законом, Народна скупштина је у свом раду толико ограничена да је изгубила сваки значај који је раније имала, јер је сведена на консултативно тело без власти , чија је основна улога била да обавести Владу и Кнеза о народним потребама.

С друге стране доношење овог закона имало је и своје добре стране. Његово

доношење било саставни део процеса дерогирања „Турског“ Устава из 1838. године. Борба народа да скупштина постане врховно представничко тело и носилац уставотворне и законодавне власти Кнежевине Србије, резултирала је скромним резултатима - Скупштина није добила законодавну власт, али је по први пут постала уставна категорија, чиме је успостављена као орган власти без кога држава више није могла функционисати. То је велики успех, ако у обзир узмемо чињеницу да „Турским“ Уставом из 1838. године, скупштина уопште није била предвиђена.

Отуда је, предмет овог мастер рада Закон о Народној Скупштини из 1861.године бити један уставних закона Кнеза Михаила.

Што се тиче циља овог мастер рада, циљ је да се коришћењем свих расположивих метода истраживања - нарочито историјског и компаративног - анализира и дубље проучи Закон о Народној Скупштини из 1861. – при чему ће акценат бити на самој садржини закона, уз осврт на друштвено-економске и политичке прилике тог доба које су проузроковале његово доношење. Крајњи циљ овог рада је да утврди значај овог закона како за конституисање и развој Народне Скупштине уопште тако и за њено постојање у облику у коме она постоји и функционише данас.

Кључне речи: *Дерогација Устава из 1838.; Друга владавина Обреновића; Уставни закони Кнеза Михаила; Преображенска скупштина; Закон о народној скупштини од 17. августа 1861.*

SUMMARY AND KEY WORDS

The Law on the National Assembly from 1861.

During his second reign, in order to change The Constitution of Kneževina Srbija from 1838. (known as “The Turkish Constitution”), with bypassing the Porta - which demanded for the new Constitution to be adopted in the form of the Sultan's hatisherif, again- Knez Mihailo passed a series of constitutional laws with general purpose to derogate The Constitution of Kneževina Srbija from 1838. The Law on the National Assembly from August 17, 1861. was one of these laws .

This law was passed by Knez Mihailo (during the “Preobraženska” assembly session) on August 17, 1861. , in order to limit and put under control The National Assembly’s work and jurisdiction . The law was read at the 13th session of “Preobraženska” assembly, held on August 18, 1861.

In particular, this Law, as well as the Laws on the National Assembly from 1859. and 1860. that preceded it, were passed for the purpose of controlling the work of the National Assembly, which - by becoming all power in the country, during The St .Andrew events , proved to be a dangerous and powerful political factor, although as a state body it was not provided by law.

The new law was written according to Knez Mihailo's understanding of the role of the assembly in the state. The right to vote was left to everyone who had it under the previous law. However, the number of deputies has been reduced. This was done for several reasons: first – because of the Knez Mihailo’s opinion that *"the previous law on the Assembly was incomplete, unclear, self-contradictory and burdensome to the people due to the excessive number of assembly members towards small homeland"*, what he openly said in his Proclamation at the opening of the “Preobraženska” Assembly in 1861. The second reason was that *"Knez Mihailo did not like large assemblies that quickly got the nature of the crowd, but was a fan of a small assemblies that are easy to handle"*.

However, the main change concerned the role of the National Assembly in state power - with this new law the National Assembly was so limited in its work that it lost all previous significance. It was reduced to a consultative body without power, whose main role was to inform the Government and the Knez on people's needs.

On the other hand, passing this law had its good sides. It was an integral part of the process of derogating the "Turkish" Constitution from 1838. Also, by its passing, The National Assembly, was given legitimacy for the first time.

The struggle of the people, for the Assembly to become the supreme representative body and the holder of constitutional and legislative power in the Knezevina Srbija, resulted with modest results - the Assembly did not gain legislative power, but for the first time it became a constitutional category. This meant that for the first time in its existence National Assembly was established as a state body without which the state could no longer exist and function. Considering the fact that the National Assembly was not provided by "Turkish" Constitution from 1838, at all, this was a great success.

Therefore, the subject of this master's thesis will be the Law on the National Assembly from 1861. –as one of the Knez Mihailo's constitutional laws.

The objective of this master's thesis is to analyze and study the Law on the National Assembly from 1861, by using all available research methods - especially historical and comparative. The main focus will be on the content of the law, as well as on socio-economic and political circumstances of the time.

The aim of this master's thesis will be to determine the importance of this law for the establishing and developing of the National Assembly in general, as well as in the form in which it exists and functions today.

Key words: *Derogation of the Constitution from 1838. ; Second reign of Obrenovic dynasty; Knez Mihailo's Constitutional laws; "Preobraženska" Assembly; The Law on the National Assembly from August 17, 1861.*

БИОГРАФИЈА

Јелена Иванов рођена је у Врању 23.03.1990. У родном месту, основну школу завршила је као носилац „Вукове дипломе“ уз бројне дипломе за остварене изванредне резултате на такмичењима како из природних, тако и из друштвених наука, а такође и из области спорта. Након завршене Основне школе, у жељи да се посвети проучавању друштвених наука, у свом родном граду уписала је и завршила Гимназију „Бора Станковић“ -друштвено језички смер, где су се током школовања - а кроз проучавање редовних предмета у школи - јавила њена прва интересовања за право и политику.

Због афинитета према напред наведеним наукама, Јелена школске 2015/16 уписује Правни Факултет. Основне Студије Права завршила је у року, 2020. године.

Одмах по завршетку Основних студија, постаје адвокатски приправник у оквиру Адвокатске Коморе Ниша са циљем да радом у адвокатској канцеларији испуни услов за полагање правосудног испита. Уједно, због жеље за даљим личним и професионалним усавршавањем истовремено уписује и Мастер студије при Правном факултету у Нишу.

Јелена је тренутно адвокатски приправник и члан Адвокатске Коморе Ниша, а уједно је и студент на Мастер Студијама Правног Факултета у Нишу.

Осим српског језика, познаје и служи се и осталим језицима из балканске групе словенских језика. На академском нивоу познаје енглески и руски језик; а служи се и шпанским језиком.